

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

Mgr. David Mazanec

NADACE A NADAČNÍ FOND

Rigorózní práce

Konzultant: prof. JUDr. Jan Dvořák, CSc.

Datum vypracování práce (datum uzavření rukopisu): Červen 2012

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne: 28. června 2012

Podpis:

Mgr. David Mazanec

Poděkování:

Na tomto místě bych rád poděkoval prof. JUDr. Janu Dvořákovi, CSc. za jeho cenné rady, připomínky, podněty a za jeho čas strávený na společných konzultacích nad jejím tématem.

Obsah

Úvod	6
1. Právnícké osoby.....	8
1.1 Pojetí právníckých osob práva veřejného a soukromého	8
1.2 Teorie o právníckých osobách.....	11
1.2.1 Teorie fikce	13
1.2.2 Teorie reality	15
1.2.3 Česká právní věda o právnícké osobě.....	17
1.2.4 Shrnutí	19
1.3 Pojmové znaky právníckých osob	20
1.4 Korporace.....	23
1.5 Nadace.....	24
1.6 Ústav.....	27
1.7 Shrnutí	28
2. Nadace – historický vývoj.....	29
2.1 Historický exkurz.....	29
2.1.1 Římskoprávní tradice	29
2.1.2 Vývoj od ABGB k návrhuobčanského zákoníku 1937.....	31
2.1.3 Právní úprava nadací od roku 1948 do roku 1989.....	34
2.1.4 Právní úprava nadací po roce 1989 až po současnost.....	38
2.2 Shrnutí	40
3. Neziskovost jako jeden ze základních znaků nadace.....	42
3.1 Teorie nestátního neziskového sektoru	42
3.2 Znaky neziskovosti v kontextu platné právní úpravy.....	46
3.3 Shrnutí	48
4. Platná právní úprava nadace a nadačního fondu.....	48
4.1 Nadace a nadační fond.....	48
4.2 Základní shodné znaky nadace a nadačního fondu podle ZONNF.....	50
4.3 Základní rozdílné znaky nadace a nadačního fondu podle ZONNF.....	53
4.4 Shrnutí	56
5. Založení a vznik nadace a nadačního fondu	57
5.1 Založení a vznik právnícké osoby obecně s akcentem k teorii fikce.....	57
5.1.1 Exkurz k principu ohlašovacímu, registračnímu a koncesnímu	59
5.2 Platná právní úprava zřízení a vzniku nadace a nadačního fondu.....	61
5.2.1 Zřízení nadace a nadačního fondu inter vivos	62
5.2.2 Zřízení nadace a nadačního fondu mortis causa	63
5.3 Formální náležitosti zakladatelské listiny, smlouvy a závěti	68
5.4 Rejstříkové řízení, vztah ZONNF k OSŘ.....	71
5.5 Ručení za závazky nadace a nadačního fondu.....	73
5.6 Shrnutí	74

6. Zrušení, přeměny a zánik nadace a nadačního fondu	75
6.1 <i>Dvoufázovost při zániku právnických osob – obecně</i>	75
6.2 <i>Zrušení nadace a nadačního fondu</i>	76
6.2.1 <i>Exkurz k ustanovení § 8a ZONNF</i>	80
6.3 <i>Zánik nadace a nadačního fondu</i>	82
6.4 <i>Shrnutí</i>	85
7. Orgány nadace a nadačního fondu	86
7.1 <i>Orgány právnických osob – obecný pohled</i>	86
7.2 <i>Charakter správní rady nadace a nadačního fondu</i>	89
7.2.1 <i>Působnost správní rady</i>	90
7.2.2 <i>Vznik a zánik členství členů správní rady, funkční období</i>	91
7.3 <i>Dozorčí rada nadace a nadačního fondu, revizor</i>	97
7.3.1 <i>Působnost dozorčí rady nadace a nadačního fondu</i>	99
7.3.2 <i>Vznik a zánik členství členů dozorčí rady, inkompatibilita</i>	100
7.4 <i>Shrnutí</i>	101
8. Majetek, činnost a hospodaření nadace a nadačního fondu	102
8.1 <i>Majetek nadace a nadačního fondu</i>	102
8.2 <i>Činnost nadace a nadačního fondu</i>	103
8.2.1 <i>Podnikání nadace a nadačního fondu</i>	105
8.3 <i>Hospodaření nadace a nadačního fondu</i>	109
8.4 <i>Shrnutí</i>	112
9. Nový občanský zákoník	113
9.1 <i>Nový soukromoprávní kodex</i>	113
9.2 <i>Právnické osoby v novém občanském zákoníku</i>	115
9.2.1 <i>Fundace v novém občanském zákoníku</i>	116
9.2.2 <i>Pojem veřejné prospěšnosti v NOZ</i>	118
9.3 <i>Exkurz ke svěřenskému fondu dle NOZ</i>	119
9.4 <i>Shrnutí</i>	121
10. Exkurz k zahraničním právním úpravám nadačního práva	122
10.1 <i>Srovnávací analýza nadačního práva ve střetí Evropě</i>	122
10.2 <i>Rakouská právní úprava nadačního práva</i>	122
10.3 <i>Německá právní úprava nadačního práva</i>	124
10.4 <i>Evropská nadace</i>	126
Závěr	129
Seznam zkratk	131
Použitá literatura	132

Úvod

Právnícké osoby náleží k těm právním institutům, které odedávna vzbuzovaly v teorii právního světa vášnivé diskuse. Je nepochybné, že dnešní moderní společnost se neobejde bez těchto fiktivních entit, které každodenně vstupují do života každého jednotlivce. I přes četnost výskytu různých podob právníckých osob v současné společnosti není definitivní shody o postavení a ukotvení jejich právně závazné definice. Fenomén právníckých osob zaznamenal pronikavý vývoj zejména v období počátku moderní společnosti, která je spojena s Velkou francouzskou revolucí na přelomu osmnáctého a devatenáctého století a s nástupem kapitalismu v jeho následujících dekadách.

Tato práce si vytkla za cíl podrobněji zkoumat jednu z forem těžko uchopitelného pojmu právnícké osoby, a to formu nadace nebo přílehlavěji s historickým akcentem vyjádřeno fundace. Je svým způsobem příznačné, že tato forma se zřetelně projevuje již od samého počátku právních dějin. Lze tedy říci, že fundace jsou jedním ze základních stavebních kamenů právníckých osob, pokud vezmeme v úvahu jejich typologii. A i přes skutečnost, že nejde o zcela nový fenomén, se kterým může mít právní teorie i aplikační praxe jisté definiční obtíže, je tento druh právnícké osoby nadále neukotveným právním pojmem, a to i přes jeho důvěrnou znalost.

Platná právní úprava nadací a nadačních fondů v České republice je upravena v zákoně č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZONNF“). Tento právní předpis byl zákonodárným sborem celkem osmkrát novelizován. Lze tedy usuzovat, že tento předpis vyniká ve světle českého legislativního rámce svojí stabilitou. I přes tuto skutečnost považuji za přínosné zaměřit rigorózní práci na tento subjekt právních vztahů, a to zejména pro četnost výskytu tohoto druhu právnícké osoby u nás i v zahraničí, tak i v souvislosti s připravovanou rekonstrukcí českého soukromého práva. Vzácná stabilita právního předpisu upravujícího postavení nadace a nadačního fondu svádí k možnosti komparativního pohledu na nadace z pohledu návrhu nového občanského zákoníku. Z metodologického hlediska je cílem této rigorózní práce zaměřit pozornost na pojem právníckých osob soukromého práva spolu s pokusem o jejich definování ve světle klasických velkých teorií o právníckých osobách. S tímto tématem úzce souvisí též konkrétní pohled na nadace v různých historických etapách jejího vývoje. Pro úplné pochopení pojmu

nadace je pak nezbytné zahrnout do této práce i nahlédnutí do obecné teorie neziskového sektoru, kde jedním z jeho pilířů je právě tento druh právnické osoby. Klasickým metodologickým postupem bude pak podrobně prozkoumána platná právní úprava s přihlédnutím k aktuálnímu postavení nadace a nadačního fondu, jejich základních znacích, vzniku a zániku nadace a nadačního fondu, jejich orgánech a v neposlední řadě též hospodaření a fiskální aspekty nadačního práva. Jak bylo již výše naznačeno, bude se tato rigorózní práce zabývat i otázkami de lege ferenda ve vztahu k dnes již velmi aktuálnímu návrhu nového kodexu soukromého práva. Vzácný čtenář nebude ochuzen ani o alespoň stručný exkurz k zahraničním právním úpravám subjektů nadačního práva ve střední Evropě. V této souvislosti nastíníme i tendence, ke kterým směřují nadace na úrovni unijního práva.

1. Právnícké osoby

1.1 Pojetí právníckých osob práva veřejného a soukromého

Jak již bylo v úvodu této práce naznačeno, je obzvlášť obtížným úkolem právně teoreticky přesně a jasně vymezit pojem právnícké osoby. I přes tuto objektivní skutečnost se o to tato práce alespoň částečně pokusí. Právnícká osoba je právním institutem, který vyžaduje pro jeho pochopení relativně vysokou míru abstraktního myšlení. To se projevuje zejména ve faktické a bez pomoci značně vysokého stupně abstrakce prakticky nepřekonatelné rozdílnosti podstat obou typů osob v právním smyslu.¹ Jisté je, že právnícká osoba je výtvozem práva, tedy umělou, fiktivní osobou.² V současné době lze rozlišovat v teoretické rovině dva velké okruhy právníckých osob. Jedná se ve světle dělení oblastí práva o právnícké osoby práva veřejného a právnícké osoby práva soukromého. Tento způsob rozlišení je znám nejen současné obecné teorii práva, nýbrž jej lze spatřovat z právně-historického úhlu pohledu již v období římského práva. Tak bylo v tomto období právo rozlišováno na právo veřejné (*ius publicum*) a právo soukromé (*ius privatum*). Nejpřesnější charakteristiku podává klasický římský právník Domitius Ulpianus a nacházíme ji na samém počátku *Digest*: *Publicum ius id est, quod ad statum rei Romanae spectat, privatum, quod ad singulorum utilitatem* (veřejné právo je to, které se týká římského státu, soukromé to, které se týká prospěchu jednotlivců).³ Přes veškerou kritiku tohoto právního dualismu, nebylo dělení na právo veřejné a soukromé popřeno a vyvráceno.⁴ Toto nejobecnější dělení je nadále platné i přes objektivní vývojové tendence práva, kdy se rozdílly a definiční znaky obou právních odvětví pozvolna, ale zřetelně stírají.⁵ Obecně lze v právnícké literatuře zaznamenat dělení právníckých osob na veřejné a soukromé podle následujících hledisek:

- a) podle jejich vzniku, tj. soukromoprávní vznikají smlouvou nebo zřízením, kdežto veřejnoprávní vznikají zákonem, administrativním zřízením nebo registrací

¹ HURDÍK, J. Relativizace právníckých osob. In *Právní obzor* č. 6/2001, s. 539.

² GERLOCH, A. *Teorie práva*. 5. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 111.

³ KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 55.

⁴ HENDRYCH, D. a kol. *Správní právo. Obecná část*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 21.

⁵ Česko. Ústavní soud. Nález Ústavního soudu ČR č. 147/1998 Sb. ÚS, sv. 12.

- b) podle jejich funkcí, tj. na základě funkčního pojetí ve vztahu k účelům, kterým ta či ona právnická osoba slouží
- c) na základě teorie tzv. nucených svazů, tj. u soukromoprávních spatřujeme členství jako dobrovolné, u veřejnoprávních hodnotíme členství jako povinné, které vzniká nejčastěji ex lege.

Výše nastíněné dělení je však platné vždy jen částečně. Žádné z nich není samo o sobě schopné výlučně obstát ve světle reality právnických osob a ani jejich vzájemná kombinace nepřináší zcela hodnověrnou a konečnou definici pro jejich vzájemné rozlišení. Tak podává V. Knapp, že z výše uvedeného třídění však není výstižné a spolehlivé rozlišení právnických osob na právnické osoby soukromého práva a právnické osoby práva veřejného.⁶

Polemiku se statí V. Knappa je možné nalézt v díle J. Hurdíka, kdy ten odmítá argumenty uvedené v citovaném díle týkající se třídění právnických osob na veřejné a soukromé dle způsobu jejich vzniku. Tak soudí, že V. Knapp nebere v úvahu základní východisko vzniku právnických osob, podle něhož ve většině právních řádů se jako obecné hledisko fixovalo zřízení právnické osoby za vždy přítomného, pravda v jednotlivých či typových případech v odlišné podobě rozhodnutí orgánu veřejné moci.⁷ Naopak třídění právnických osob podle jejich funkce ve vztahu k účelu, který plní, se přidržel D. Hendrych, který soudí, že právnické osoby veřejného práva lze vymezit jako takové subjekty, které plní úkoly veřejné správy.⁸ Základní výčet právnických osob veřejného práva se z hlediska teoretického ustálil na těchto entitách:

- a) veřejnoprávní korporace
- b) veřejné ústavy a veřejné podniky
- c) státní (veřejné) fondy

Za korelativní subjekt k soukromoprávním nadacím je na straně veřejného práva možné označit veřejné fondy, které starší nauka dále dělí na samostatné a nesamostatné. J. Hoetzel uvádí, že právnickými osobami veřejného práva jsou některé veřejné fondy, pokud nejsou bez subjektivní součástí jiného subjektu.⁹ Těmito fondy jsou zejména státní fondy jako právnické osoby zřizované zákonem.¹⁰ Pojem fond však

⁶ KNAPP, V. O právnických osobách. In *Právník* č. 10-11/1995, s. 998.

⁷ HURDÍK, J. *Právnické osoby a jejich typologie*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 44.

⁸ HENDRYCH, D. a kol. *Správní právo. Obecná část*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 113.

⁹ HOETZEL, J. *Československé správní právo*. 2. vyd. Praha: Melantrich, 1937, s. 80.

¹⁰ HENDRYCH, D. a kol. *Správní právo. Obecná část*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 114.

není v současné právní úpravě v České republice přímo definován. Je však používán v nejrůznějších souvislostech a spojeních.¹¹ V právnické literatuře se dále u vymezení subjektů veřejné správy setkáváme s podřazením soukromoprávních nadací nebo obecně prospěšných společností pod tyto subjekty. Takové zařazení soukromoprávních právnických osob k veřejnému právu není ojedinělé.¹² Rozhodujícím kritériem pro možnost tohoto přiřazení zcela výsostně soukromoprávní formy právnické osoby do veřejnoprávního odvětví tkví v zákonném pojmu dosahování obecně prospěšných cílů. Z pohledu třídění právnických osob je tak tento pojem možno vykládat jak ve smyslu soukromoprávním, tak ve smyslu veřejnoprávním.

Vzhledem k výše uvedenému je třeba v této fázi přistoupit k základnímu vymezení právnických osob soukromého práva. Jestliže jsme výše uvedli nejjobecnější dělení právnických osob práva veřejného na celkem tři jeho základní formy, lze se zřetelem k přehlednosti výkladu shodně postupovat u právnických osob soukromoprávních. Tak se na počátku třetího tisíciletí dospívá v této sféře k následujícímu základnímu obecnému dělení právnických osob na:

- a) korporace
- b) nadace a
- c) ústavy.¹³

Za korporace lze z teoretického pohledu označit takové subjekty, které jsou vytvořeny na personálním základě, kdy se v daném případě jedná o sdružení osob, která vystupují vlastním jménem a s vlastní právní odpovědností, odlišnou od osob, které právnickou osobu vytvořily.¹⁴ Nadace se již dlouhodobě vymezují jako takové právnické osoby, u kterých vystupuje do popředí jejich věcná složka a současně kontradiktorně ke korporacím se uvádí, že nadace je prostá personálního substrátu.¹⁵ Pojem ústavu jako jedné z forem právnické osoby lze označit jako relativně moderní pojem, který po obsahové stránce vznikl propojením jednotlivých složek korporace a

¹¹ MARKOVÁ, H. Fondy a jejich místo v systému finančního hospodaření státu. In *Pocta Stanislavu Plívovi k 75. narozeninám*. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2008, s. 220.

¹² SLÁDEČEK, V. *Obecné správní právo*. 2. vydání. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 242.

¹³ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 230.

¹⁴ GERLOCH, A. *Teorie práva*. 5. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 111 – 112.

¹⁵ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. a kol. *Občanské právo hmotné I. 5. jubilejní aktualizované vydání*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009, s. 183.

nadace. Ústav je tak spoluvytvářen prvkem osobním a věcným a jeho profilující se činností je poskytování služeb, zpravidla však nikoliv za ziskovým účelem.¹⁶

Je zřejmě na tomto místě vhodné připomenout, že platná právní úprava základního kodexu občanského práva, tj. zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů (dále jen „OZ“), není v přísném souladu s výše uvedeným dělením. Jak již bylo výše krátce naznačeno ve vztahu k právnické osobě ve formě ústavu, je dalším významným obecným dělením, které se hluboce dotýká tématu této práce, dělení právnických osob na ziskové a neziskové. Právnické osoby ziskového charakteru jsou nepochybně součástí, ve světle aktuální platné právní úpravy, práva obchodních společností, resp. obchodního práva vůbec. Platná právní úprava zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ObchZ“) je základním právním předpisem, který vymezuje právnické osoby soukromého práva, které mají převážně, nikoliv však výlučně, ziskový charakter.¹⁷ Ponechme však pro tuto chvíli stranou otázku, zda právní úprava určitých právnických osob má být svěřena zákonu odlišnému od občanského zákoníku. Naopak za typické právnické osoby neziskového charakteru je třeba považovat nadace, nadační fondy a obecně prospěšné společnosti. Shodným rysem těchto právnických osob je skutečnost, že zákonodárce jim věnoval svojí vlastní právní úpravu.

Závěrem lze však shrnout, že v platných legislativních textech zákonodárce nerozlišuje mezi právnickou osobou práva soukromého a práva veřejného.¹⁸ S jistými výhradami je možné hovořit o akademických debatách nad otázkami o právnických osobách, ovšem se zřetelem ke skutečnosti, že nezbytné teoretické vymezení charakteristických znaků pro tu či onu právnickou osobu je nepochybně i v současné době nadále potřebné a aktuální.

1.2 Teorie o právnických osobách

V úvodu této práce bylo naznačeno, že dílčí část této práce bude věnována též obecným teoriím o právnických osobách. Právnické osoby jsou obvykle středem pozornosti civilistické právní nauky.¹⁹ Právě civilistický pohled na právnické osoby

¹⁶ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. a kol. *Občanské právo hmotné I.* 5. jubilejní aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009, s. 185.

¹⁷ Srov. právní úpravu společnosti s ručením omezeným, kterou lze založit nikoliv za ziskovým účelem. V aplikační praxi je tento jev však ojedinělý. (Pozn. D.M.).

¹⁸ HURDÍK, J. *Právnické osoby a jejich typologie.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 42.

¹⁹ FRINTA, O. *Právnické osoby.* Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2008, s. 11.

nakonec vytvořil několik ucelených právně teoretických konstrukcí, které lze i v současné době pokládat přinejmenším za hodné pozornosti. Zrod moderních teorií o právnických osobách můžeme datovat k okamžiku, kdy jednotlivé právní řády začaly právnícké osoby uznávat za subjekty práva. Právnícké osoby byly na území Rakouské monarchie²⁰ poprvé uvedeny v život ve Všeobecném občanském zákoníku Rakouském – Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (dále jen „ABGB“). Základním rysem zákoníku byla jeho všeobecnost a výlučnost. Zákoník platil bez výjimky pro všechny obyvatele státu bez ohledu na jejich společenské postavení.²¹ Nutno ovšem v této souvislosti podotknout, že právnícké osoby byly v té době známy pod pojmem „morální osoby“. Tento pojem zůstal v současné době zachován v právu francouzském.²² Již od samého počátku vzniku právnických osob, byly tyto entity podrobovány vědeckému zkoumání. Předmětem tohoto zkoumání byl pokus o uchopení tohoto nového právního institutu z pohledu filozoficko-právního. K nejvýznamnějším proudům, které ovlivnily pohled na právnícké osoby, se řadí vliv teorií přirozeného práva a právního pozitivismu. Za přirozené právo považujeme právo, které vzniká nezávisle na státu a které vychází z převážně z právního dualismu. Má tedy rovinu lidsko-právní ve formě přiznaných základních lidských práv a svobod, které považuje za nezadatelné a současně zahrnuje v sobě i rovinu normativní, tj. objektivní právo v podobě soustavy právních principů a rovinu legitimního chování právních subjektů.²³ Na druhé straně koncepce právního pozitivismu je určována ideou, která ve svém důsledku považuje za platné právo pouze právo dané státem, resp. společenstvím států a naopak oproti přirozenoprávnímu pohledu vychází z jeho monistického přístupu k právu.²⁴ Nerozlišuje tak mezi právy nezadatelnými (lidsko-právními) a právy objektivně se vyskytujícími v normativní rovině. Obecný koncept právnícké osoby se tak rodí uprostřed konfliktu mezi doktrínou přirozenoprávní a pozitivistickou.²⁵

²⁰ Česká koruna byla natrvalo spojena s Habsburskou monarchií od doby porážky českého stavovského povstání, tj. od roku 1620. Tak došlo k restauraci moci habsburské dynastie a nástupu feudálního absolutismu, který trval na území Českého státu více než 200 let. srov. MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 148.

²¹ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 197.

²² Tzv. Personne morale

²³ HENDRYCH, D. a kol. *Právníký slovník*. 3. podstatně rozšířené vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 892.

²⁴ *Ibidem*, s. 772.

²⁵ FRINTA, O. *Právnícké osoby*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2008, s. 58.

Kolik autorů se zabývalo vymezením pojmu právnické osoby, tolik lze nalézt teorií o těchto entitách. Četné teorie právnických osob, které v druhé polovině 19. století a na začátku století minulého vznikly v německé a francouzské právní vědě, z nichž většina v současné době upadla do zapomnutí, bývají tříděny na teorie reálné a teorie fiktivní.²⁶ I přes četnost těchto teorií lze mít za to, že se žádné z nich zásadně a kategoricky vzájemně nepotírají, nýbrž každá z teorií zpravidla pouze akcentuje některé z charakteristických rysů právnické osoby, který považuje za rozhodující, či svým významem převažující.²⁷

1.2.1 Teorie fikce

Jednou z nejvýznamnějších teorií, která se zabývala a dodnes zabývá právnickými osobami, byla nepochybně teorie fikce. Představitelem této teorie byl německý právník Friedrich Carl von Savigny, mimo jiné zakladatel tzv. historické školy.²⁸ Za pokračovatele této tradice jsou považováni Georg Friedrich Puchta a Joseph Unger. Na samotném počátku úvah nad teoriemi právnických osob však bylo nezbytné, aby se jednotliví autoři vypořádali do té doby s neotřesitelnou přirozenoprávní myšlenkou, že jediným subjektem, který může být nositelem práv a povinností je fyzická osoba. K tomu dodává jeden z hlavních představitelů normativní školy brněnské F. Weyr, že jelikož je tato představa ovládána dosud velmi značně představami přirozenoprávními, má často za to, že právní osobnost jakožto vlastnost biologické jednotky „člověk“ rozumí se sama sebou a nemusí být pozitivním (konkrétním) řádem zvlášť udělována, nýbrž nanejvýše pouze uznávána.²⁹ Najednou se však připisovali některé vlastnosti fyzických osob entitě odlišné. V této souvislosti je vhodné připomenout, že ač jsou právnické osoby *de lege lata* známy velkým soukromoprávním kodexům z počátku 19. století (ABGB, Code Civil), vznikaly právnické osoby spontánně již před jejich vlastním právním ukotvením ve výše uvedených kodexech. Teorie se v té době musela vypořádat s faktickým stavem existence právnických osob a bylo nutno vztah mezi jimi a osobami fyzickými náležitě vyložit.

²⁶ KNAPP, V. O právnických osobách. In *Právník* č. 10-11/1995, s. 984.

²⁷ HURDÍK, J. *Právnické osoby a jejich typologie*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 16.

²⁸ SELTENREICH, R. a kol. *Dějiny evropského kontinentálního práva*. 3. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 400.

²⁹ WEYR, F. *Theorie práva*. 2. díl. Brno – Praha, 1936, s. 112-116. In WEINBERGER, O., KUBEŠ, V. *Brněnská škola právní teorie (normativní teorie)*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, 2003, s. 143.

I přes počáteční nedůvěru k právnickým osobám obecně, dospívá nakonec Friedrich Carl von Savigny (1779-1861) k vymezení teorie fikce. Vychází i nadále z přesvědčení, že jediným subjektem, který je způsobilí mít práva a povinnosti, tj. právní subjektivitu je pouze člověk. Vycházející z této premisy propůjčuje právní osobě pouze určité atributy vlastní fyzické osobě – osobě přirozené. Tímto způsobem dochází uvnitř teorie fikce k jejímu dalšímu prohloubení cestou personifikace. Dalšími podmnožinami teorie fikce jsou teorie fikce v užším smyslu a teorie transsubstanciacie. U teorie fikce v užším smyslu dochází k předestření řešení obtíží s pojmem právní osoby prostřednictvím právních pojmů, když se současně neodvolává na realitu vnějšího světa. Metoda fikční transsubstanciacie představuje řešení spočívající v přenesení jakékoliv myšlenkové konstrukce, resp. substance na nově utvářený pojem, bez ohledu na jejich realitu.³⁰ V případě, že praktická nutnost klade požadavek svěřit právní způsobilost jinému útvaru odlišnému od člověka, pak dané východisko umožňuje učinit tak pouze přenesením charakteristiky člověka na nově vznikající umělý útvar, tedy cestou personifikace.³¹ Podstatou teorie fikce je skutečnost, že pouze právní řád může přiznat právní osobě její nejpodstatnější složku, tj. právní subjektivitu. Vytváří se tak myšlenka, kdy rozhodující úloha při kreaci právní osoby náleží zákonodárci. Právní osoba je tak nazírána jako právně-technická konstrukce, kterou zákonodárce odvodil z jiných právních institutů, a jež tudíž – jako reálně neexistující – nemá vlastní vůli a nabývá práva i povinnosti jen zástupcem.³²

V této souvislosti je třeba v této chvíli upozornit na pojem fikce (lat. fictio). V podstatě zde běží o pomůcku právní konstrukce, aby jistá faktická, dotud irelevantní skutečnost jiná, právně relevantní a co do právních účinků známá, vystižená a upravená na roveň postavena byla.³³ Teorie fikce se musela vyrovnat s realitou právních řádů počátku 19. století, které konstruovaly právní osoby jako další subjekt právních vztahů a které současně stavěli na roveň osoby fyzické s nově se vytvářejícím fenoménem osob právnických. Tedy dospěla k tzv. fingování osob za pomoci právního řádu, který výlučně mohl uznat osobu odlišnou od fyzické za subjekt právních vztahů se

³⁰ HURDÍK, J. *Právní osoby a jejich typologie*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 19-20.

³¹ HURDÍK, J. *Právní osoby (Obecná právní charakteristika)*. Brno: Masarykova Univerzita, 2000, s. 66.

³² ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. a kol. *Občanské právo hmotné I*. 5. jubilejní aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009, s. 173.

³³ OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ. Encyklopedie obecných vědomostí. 9. díl. ARGO/PASEKA, 1997, s. 192.

všemi okolnostmi s tím spojenými. Limity právní způsobilosti právnických osob vycházejí z povahy věci, tj. z jejich uměle vytvořené existence. V praxi nevzbuzuje žádnou pochybnost, že právnické osoby – přestože výslovný a speciální zákonný zákaz v tom směru chybí – nemohou uzavírat manželství, osvojovat nezletilého, činit poslední pořízení o svém majetku anebo vypovědět nájem bytu apod.³⁴ Pro historický vývoj postavení, role a faktických možností právnických osob má rovněž význam stále vědomí fiktivnosti právnické osoby z pohledu její verifikovatelnosti. Je-li právnická osoba realitou pouze právního myšlení, potom pouze právními prostředky je možno právnickou osobu verifikovat a nelze jí tedy poměřovat ani verifikovat porovnáváním s mimoprávní realitou.³⁵ To je však právě jedna ze slabin této konstrukce, když právní řád neakcentuje v dostatečné míře objektivní realitu vnějšího světa. Proto považuje část běžné, realisticky orientované právní nauky tyto právnické osoby za pouhé umělé konstrukce (fikce) u srovnání s osobami fyzickými, které jsou skutečné, tj. existují skutečně.³⁶

1.2.2 Teorie reality

Předchozí podkapitola se zabývala pojetím právnických osob z pohledu teorie fikční. Nyní přistupme u výkladu o pojetí právnických osob k opačnému nazírání, tj. k pojetí teorií reality. Tato teorie je tradičně pojímána jako výsledek proudů sociologických. Její podstatou je přiznání právní subjektivity a nutných vlastností právnických osob tak, že je respektuje jako osoby reálně ve světě existující, mající jasné a zřetelné kontury ve vnějším světě. Základ této teorie bychom mohli označit právně sociologicky: svazová osobnost existuje jako fakt v sociálním světě nezávisle na právu a před právem – zákonodárce jí nachází a musí jí brát na vědomí, nesmí jí popírat.³⁷ Dostáváme se tak ve své podstatě ke kontroverzi k pojetí právnických osob pojímaných na základní myšlence její fiktivní, fingoané existence.

Tak jako u von Savignyho jsme dospěli k hlubšímu dělení teorie fikce k její formě personifikace, teorie fikce v užším smyslu a transsubstanciace, pak je třeba u

³⁴ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 230.

³⁵ HURDÍK, J. *Právnické osoby a jejich typologie*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 18.

³⁶ WEYR, F. *Theorie práva*. 2. díl. Brno – Praha, 1936, s. 112-116. In WEINBERGER, O., KUBEŠ, V. *Brněnská škola právní teorie (normativní teorie)*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, 2003, s. 144.

³⁷ SCHMIDT, K. *Právnické osoby: vývoj a stav v Německu*. In ŠVESTKA, J., et al. *Sborník statí z diskusních fór o rekodifikaci občanského práva*. 1. vyd. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 286.

teorie reality dospět k obdobnému dělení. Tak se teorie reality rozpadá na teorii organickou, teorii společné (kolektivní) vůle, teorie institucionální a teorie technické reality. Věnujme se v následujícím výkladu podrobněji zřejmě nejvýznamnější z výše naznačených teorií, tj. teorii organické. Tak jako byl představen von Savigny za hlavního představitele teorie fikce, má i teorie reality a její podmnožina organická svého výrazného představitele. Byl jím německý právní teoretik a historik Otto von Gierke (1841-1926). Teorie reality nastoupila svojí cestu téměř o jedno století později než teorie fikce, tedy na přelomu 19. a 20. století a reagovala tak na změněné společenské poměry té doby. Její podstatou je, že přiznává právnické osobě reálnou existenci, tj. reálné bytí, odlišné, pokud jde o korporace, od bytí lidí jí tvořících, resp. pokud jde o nadace, od lidí vůbec.³⁸ Organická teorie von Gierkeho je spjata s problematikou vztahu postavení státu a jednotlivce. Tak Gierke dovozuje, že pojem osoba, ať již představuje jednotlivce či stát či korporaci, je reprezentována psychickou jednotou, k jejímuž označení užívá autor pojem substrát, který lze označit za prvek kolektivní subjektivity.³⁹ Organická teorie se stala jedním ze základů formování samostatné právní subjektivity právnických osob a její přínos spočívá mimo jiné v tom, že dává korporaci samostatnou subjektivitu, přičemž korporaci chápe, shodně jako individuum, jako tělesně duchovní jednotu na úrovni a s vlastností individua.⁴⁰

Podle organické teorie dochází ve vztahu mezi právnickou osobou a osobou přirozenou, tj. fyzickou ke vzácné shodě. Oběma subjektům je na základě této teorie přiznána přirozenoprávní povaha ve smyslu uznatelnosti jejich právní subjektivity, tudíž její vlastní existence, bez ohledu na objektivní platné právo. Vlastně se tím dává najevo, že objektivní právo může právnickou osobu pouze uznat jako jeden ze subjektů právních vztahů, nikoliv jí konstruovat jako u teorie fikční. Zde je rozdíl od teorie fikce v tom, že se do popředí dostává postulát právnické osoby jako fingované entity. Tím, že je právnická osoba považována dle teorie reality, resp. její části, tj. teorie organické za existující, faktický útvar či entitu dospíváme na základě tohoto postulátu k tezi, kterou lze shrnout tak, že právnická osoba je osobou jen na základě právního předpisu, je zrovna tak málo jako jednotlivá osoba stvoření objektivního práva, ale trvá jako

³⁸ KNAPP, V. O právnických osobách. In *Právník* č. 10-11/1995, s. 984.

³⁹ HURDÍK, J. *Právnické osoby (Obecná právní charakteristika)*. Brno: Masarykova Univerzita, 2000, s. 72.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 72.

jednotlivá osoba jen potud, pokud objektivní právo ji uznává.⁴¹ Zmiňme při této příležitosti zajímavý, leč v evropské právní kultuře ojedinělý posun v nazírání na teorii reality z pohledu francouzského práva. Tak jak postupoval vývoj ohledně teorie reality kupředu, dochází ve francouzské civilistické právní praxi k pozoruhodnému posunu. Významnou roli sehrála při formování představ o právnické osobě z pohledu této teorie francouzská soudní judikatura, která v polovině 20. století převzala širokou iniciativu při dotváření práva. Tak pařížský Cour de cassation vyslovil názor, dle něhož může právnická osoba vzniknout mimo právně kreativní činnost zákonodárce. Tyto závěry byly považovány za odraz teorie reality, případně některými autory považovány za výraz samostatné teorie, zvané teorie spontaneity.⁴² I přes výše uvedenou skutečnost však v ostatních zemích, ale koneckonců i ve Francii samotné v nové době však převládá názor, dle něhož právní uznání právnické osoby je záležitostí zákonodárce.⁴³

1.2.3 Česká právní věda o právnické osobě

Jestliže jsme zmínili zřejmě dvě nejvýznamnější avšak nikoliv ojedinělé teorie o právnických osobách v celoevropském měřítku, dovolte, abychom se alespoň v krátkosti na tomto místě zmínili o teoriích, jejichž původ nalezneme v právní literatuře české, resp. československé. Československá právní věda musela nutně vycházet i po vzniku nezávislého Československého státu z recepční normy vyhlášené pod č. 11/1918 Sb. z. a n., resp. z důsledků z ní vyplývajících. Recepce práva se rozumí nejen převzetí práva jednoho státu státem jiným, tj. recepce v doslovném smyslu, ale utváření práva jednoho státu podle cizího vzoru, a to historického, jak tomu bylo při recepci práva římského.⁴⁴ Výše uvedeným právním předpisem se stal dosud v českých zemích platný Všeobecný zákoník rakouský základním soukromoprávním kamenem výsostně českého právního řádu. Právnické osoby („morální osoby“) byly pojaty v daném kodexu vzhledem k jeho přirozenoprávní povaze a době jeho přijetí takřka minimalisticky. Dané ustanovení rozlišovalo mezi společnostmi dovolenou a nedovolenou. Pojem právnické osoby je zde konstruován jako subjekt práva a právo subjektivní spočívá podle mínění redaktorů ABGB nikoliv v objektivním právu, nýbrž

⁴¹ SEDLÁČEK, J. Právnická osoba. In HAVELKA, J. *Slovník veřejného práva československého*. Svazek III. Brno: Rudolf M. Rohrer, 1934, s. 476.

⁴² HURDÍK, J. Právnické osoby – realita nebo fikce?. In *Právní rozhledy* č. 3/1999, s. 127.

⁴³ *Ibidem*, s. 127.

⁴⁴ KNAPP, V. *Velké právní systémy (Úvod do srovnávací právní vědy)*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1996, s. 213.

v mravním rozumu lidském, setkáváme se zde s ohlasem ideologie přirozeného práva.⁴⁵ Na druhé straně nelze přehlédnout, že se přiznává postavení subjektu práva takové množině osob, která tvoří vlastní společnou vůli a její účel je dovolený a současně pozitivně rovněž konstitutivní působení zprostředkujícího článku (soud, správní úřad) vede k závěru, že rakouské občanské právo zastává stanovisko faktické existence právnických osob, tedy v obecném smyslu stojí na pozici teorie reality.⁴⁶ Československá právní doktrína byla ovlivněna oběma zmíněnými směry, které si vytkli za cíl dospět k osvětlení pojmu právní osoby. Tak L. Heyrovský se řadí ke stoupencům von Savignioho, na druhé straně J. Pražák dává přednost pojetí Gierkeho. Teoriemi o právnických osobách se zabýval též E. Tilsch⁴⁷, který vnesl do strnulého pojmu korporace kritické osvětlení tím, že poukázal na smlouvu společenskou a na poměr vnější, ale nedovedl stanovit jejich vzájemný poměr.⁴⁸ Tak se spokojuje s poznáním, že právní osoba je subjekt práva, který není jednotlivým člověkem a hlouběji se sporem o existenci, či neexistenci právní osoby jako takové nezajímá. Na práci Tilsche navázal A. Wenig⁴⁹ ve své studii „O právní povaze obchodních společností“. O právní osobě a její povaze pojednává tak, že zákon staví právní osoby jako subjekty práva na roveň osobám fyzickým. V tom není žádná fikce, fikcí by bylo, kdyby zákon předpisoval, že právní osoby mají být pokládány za lidi.⁵⁰ Tímto svým výrokem se tak autor přiřadil ke stoupencům teorie reality. Osobitě pojednává o právní osobě F. Weyr, stoupenec normativní školy brněnské, která byla ovlivněna rakouským právním teoretikem H. Kelsenem. Poprvé pojednává F. Weyr o problematice právní osoby v monografii „Příspěvky k teorii nucených svazků“, kde dospívá k tomu, že považuje právní osobu za osobu hromadnou, jímž je každý

⁴⁵ SEDLÁČEK, J. Právní osoba. In HAVELKA, J. *Slovník veřejného práva československého*. Svazek III. Brno: Rudolf M. Rohrer, 1934, s. 481.

⁴⁶ HURDÍK, J., KATOLICKÝ, J. *K pojetí právnických osob*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně, 1992, s. 49.

⁴⁷ Emanuel Tilsch (1866 – 1912), profesor rakouského práva soukromého na české univerzitě v Praze a představitel sociologického směru v právní vědě. In MASARYKŮV SLOVNÍK NAUČNÝ. Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl VII. Nákladem „Československého kompasu“, Tiskařské a vydav. akc. spol. v Praze, 1933, s. 268.

⁴⁸ SEDLÁČEK, J. Právní osoba. In HAVELKA, J. *Slovník veřejného práva československého*. Svazek III. Brno: Rudolf M. Rohrer, 1934, s. 478.

⁴⁹ Arnošt Wenig (1883-1964), profesor obchodního a směnečného práva na Karlově univerzitě v Praze. In MASARYKŮV SLOVNÍK NAUČNÝ. Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl VII. Nákladem „Československého kompasu“, Tiskařské a vydav. akc. spol. v Praze, 1933, s. 833.

⁵⁰ SEDLÁČEK, J. Právní osoba. In HAVELKA, J. *Slovník veřejného práva československého*. Svazek III. Brno: Rudolf M. Rohrer, 1934, s. 478.

svazek, který pomocí volné organizace sleduje jistý hromadný účel.⁵¹ Ze současných autorů, kteří se systematicky a dlouhodobě zabývají postavením právnických osob ve světě teorie, ale též aplikační praxe lze za všechny jmenovat alespoň J. Hurdíka, I. Telce, K. Berana a v oblasti užší specializace na neziskový sektor pak L. Deverovou, P. Pajase a K. Ronovskou.

1.2.4 Shrnutí

V předešlém textu jsme se pokusili o základní rozdělení nejdůležitějších teorií o právnických osobách. Domnívám se, že bylo na počátku této práce nutné alespoň v základních konturách nastínit různé úhly pohledu na právnickou osobu jako dosud právně nejednotný a obtížně definovatelný pojem. Nebylo cílem se teoreticky vypořádat se všemi směry, které vedly různé autory k představení jejich jednotlivých teorií, ale naopak vyzdvihnout dvě z nich nejpodstatnější, které ve svém důsledku ovlivňovali a dodnes ovlivňují nazírání na pojem právnické osoby. Různost chápání pojmu právnické osoby různými autory a různými právními řády přispívá ke snaze o teoreticky pregnantní vymezení jejich podstaty. Uzavřeme-li tuto kapitolu tvrzením, že bohatá literatura týkající se této problematiky není schopna se vypořádat se všemi nástrahami faktického reálného světa existence právnických osob, nebudeme jistě od pravdy daleko. V této souvislosti lze poukázat na komentář J. Sedláčka k samotnému ustanovení § 26 ABGB, jež autor uvádí slovy: „Právnická osoba je výraz velmi mnohoznačný, a to proto, poněvadž struktura pojmu je nejasná, prameníc v různých a rozdílných hlediscích, mnohdy nesrovnatelných a nejasných.“⁵² Ač by se zdálo, že úvodní kapitoly nejsou pro téma této rigorózní práce nosnou konstrukcí, domníváme se, že pro správné pochopení jakékoliv právnické osoby je nutné, aby si laskavý čtenář osvojil základní pojmový aparát o teoretické podstatě právnických osob. Na krátkém, stručném a jistě nikoliv vyčerpávajícím přehledu české právní nauky o právnických osobách jsme se pokusili demonstrovat nejenom různost přístupu některých českých autorů k této problematice, nýbrž představit i jejich základní vlastní teze k těmto otázkám.

⁵¹ SEDLÁČEK, J. Právnická osoba. In HAVELKA, J. *Slovník veřejného práva československého*. Svazek III. Brno: Rudolf M. Rohrer, 1934, s. 480.

⁵² ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. Komentář k čs. o.o.z.. Díl. I. Praha, 1935, s. 249. In KNAPP, V. O právnických osobách. In *Právník* č. 10-11/1995, s. 985.

Jestliže přihlédneme k aktuální platné právní úpravě, musíme nutně dospět k tomu, současný stav prospívá teorii fikční. Lze tedy říci, že v současné české právní praxi převládla teorie fikce, oproti stavu právní praxe a teorie prvorepublikové, která tak představuje vůdčí úlohu při chápání právnických osob v právním řádu České republiky. V následující kapitole budeme podrobně zkoumat jednotlivé druhy právnických osob tak, abychom jednotlivé formy řádně rozdělili a mohli se v dalším textu věnovat jasně vymezenému tématu této práce, tj. nadaci a nadačnímu fondu.

1.3 Pojmové znaky právnických osob

Při úvodních výkladech v této práci jsme v soukromoprávní sféře civilistické právní nauky dospěli k základnímu rozdělení forem právnických osob na tři jednotlivé entity. Do této chvíle jsme se zabývali právní podstatou existence umělé entity, subjektu právních vztahů, osobě odlišné od fyzické osoby, tj. právnické osobě. Nyní se však naše snaha bude napínat k postihnutí forem právnických osob na poli soukromého práva. Jak již bylo na počátku této práce vytknuto, lze v základním pojetí soukromého práva rozlišovat mezi korporací, nadací a ústavem. Základní otázkou při rozlišování jednotlivých forem právnických osob je vymezení jejich nejpodstatnějších pojmových znaků, které jsou vlastní všem výše uvedeným formám. Mezi charakteristické rysy, utvářející základní koncept právnické osoby jako samostatné osoby v právním smyslu patří následující vymezení:

- a) role státu, resp. práva při vzniku právnické osoby,
- b) právní subjektivita (způsobilost k právům a povinnostem) právnické osoby,
- c) způsobilost k právním úkonům právnické osoby,
- d) deliktní způsobilost právnické osoby,
- e) organizační struktura a systém jejího fungování u právnické osoby,
- f) příslušnost určité právnické osoby k určitému právnímu řádu.⁵³

V případě sub a) jde o roli státu při samotném vzniku právnické osoby. Tato role státu úzce souvisí s poznáním, k jaké z výše uvedených teorií nebo jejich jednotlivých podskupin či vzájemných kombinací se právní řád daného státu přiklání. Obecně rozlišujeme celkem čtyři různé principy, na kterých stojí tu významnější, tu menší role

⁵³ HURDÍK, J. *Právnické osoby a jejich typologie*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 13-14.

státu při kreaci právnické osoby. Tak je v současné středoevropské doktríně rozeznáván systém koncesní, systém formální, systém liberální a systém spontaneity.⁵⁴

Právní subjektivita uvedená jako sub b) je jednou z nejpodstatnějších vlastností a pojmových znaků každé právnické osoby vůbec. Bez ní by nemohla taková entita vůbec existovat a v této souvislosti se obecně hovoří o tzv. *conditio sine qua non* každé právnické osoby bez rozdílu jejich druhů. Právní subjektivita je způsobilost stát se účastníkem těch nebo oněch právních vztahů, tedy mít ta či ona subjektivní práva a povinnosti.⁵⁵ Jde tedy o schopnost být na jedné straně nositelem určitých práv a na druhé straně být nositelem určitých povinností. Občanské právo vychází z toho, že právnická osoba má plnou občanskoprávní způsobilost, ledaže by tuto způsobilost omezoval zákon, např. zákon veřejnoprávní.⁵⁶ Avšak je třeba si uvědomit, že též od právní subjektivity osoby fyzické se právní subjektivita osoby právnické liší limity, které z povahy věci právnická osoba oproti osobě přirozené má. Za tyto limity se vcelku bezrozporně považuje skupina základní práv a svobod jako například ochrana života a zdraví. Vezmeme – li v této souvislosti do úvahy nadace, tak účelově sdružený majetek může být schopen rozmnožit svoji podstatu např. přijetím daru, investováním do cenných papírů, ale i zaměstnáním různých pracovníků, kteří budou naplňovat účel, k němuž má majetek sloužit. Obtížně si však lze představit, že by tento účelově vyčleněný majetek mohl požadovat určení svého otcovství či osvojení nezletilého dítěte podle ustanovení zákona o rodině.⁵⁷

S pojmem právní subjektivity je úzce spojena otázka způsobilosti k právům a povinnostem. Tato způsobilost zásadně vzniká se vznikem právnické osoby a zaniká s jejím zánikem. Z povahy právnické osoby jako osoby prosté vytvořit a projevit svojí vlastní vůli k tomu, aby byla schopna vstupovat ve vnějším světě do právních vztahů, se považuje za její vůli právně relevantním způsobem zformovaná a právně relevantním způsobem projevená vůle těch osob, které jsou pověřeny její vůli tvořit a projevit navenek.⁵⁸ Tento postulát má dalekosáhlé následky při utváření a vývoji jednotlivých

⁵⁴ Ibidem, s. 46.

⁵⁵ BOGUSZAK, J., ČAPEK, J., GERLOCH, A. *Teorie práva*. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 135.

⁵⁶ BÁRTA, J. K některým otázkám subjektivity a sukcese právnických osob v platném právu. In *Právník* č. 2/1995, s. 99.

⁵⁷ FRINTA, O. *Právnícké osoby*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2008, s. 106.

⁵⁸ HURDÍK, J., FIALA, J., HRUŠÁKOVÁ, M. *Úvod do soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1997, s. 118-119.

druhů a forem právnických osob a jde o jednu z nejobtížnějších otázek, které jsou s existencí a fungováním tohoto fenoménu spojeny.

Jestliže považujeme způsobilost nabývat práva a povinnosti za jeden z definičních znaků každé právnické osoby, pak se nám musí při tomto vymezení na druhé straně nutně zrcadlově objevit tzv. způsobilost deliktní. Za deliktní chování právnických osob se zpravidla považuje deliktní jednání a chování členů, pracovníků právnické osoby či jiných osob plnících úkoly této osoby.⁵⁹ V současné právní teorii není sporu o tom, že právnická osoba je odpovědná za své jednání v rovině občanského, obchodního a správního práva. Četné zvláštní právní předpisy obsahují ve svých ustanoveních jednotlivé správní delikty právnických osob. Po dlouholetých debatách akademické obce a aplikační praxe spatřil světlo světa s účinností od 1. 1. 2012 zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, který tak zavedl odpovědnost právnických osob v trestněprávní rovině.

Organizační struktura právnické osoby je typickým znakem jednotlivých druhů právnických osob. Z generálního pohledu jde o způsob a charakter vnitřní organizace subjektu právního vztahu a poznání, které z jejich orgánů jsou nadány určitými pravomocemi ve sféře jejich působnosti. Nahlíženo ještě ze vzdálenější perspektivy nepovažuje O. Frinta vnitřní organizaci za nutný pojmový znak právnické osoby, jelikož převedeno do obecného pohledu jde o vlastnost spojenou nikoliv s vlastností právní subjektivity, nýbrž vlastnost spojenou s entitou, k níž chceme právní osobnost připojit. Jinými slovy zákon vůbec nedovolí připojení způsobilosti k právům a povinnostem = vlastnosti k entitě, která by nebyla organizována tak, aby byla schopna samostatného právního života.⁶⁰

U právnických osob, jejichž činnost přesahuje hranice jednotlivých států, hledá teorie odpověď na otázku konkrétní právní úpravy vzniku, zániku a vnitřní regulace těchto osob. Zde se setkáváme se dvěma základními teoriemi, a to teorií inkorporace a teorií sídla.⁶¹ Rozdíl mezi nimi spočívá buď v tom, že právní řád podřizuje právnickou osobu takovému právu, ve kterém je inkorporována (teorie inkorporační) nebo za rozhodující je považován ten právní řád, v němž má právnická osoba své skutečné sídlo.

⁵⁹ HURDÍK, J., KATOLICKÝ, J. *K pojetí právnických osob*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně, 1992, s. 51.

⁶⁰ FRINTA, O. *Právnické osoby*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2008, s. 149.

⁶¹ HURDÍK, J., KATOLICKÝ, J. *K pojetí právnických osob*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně, 1992, s. 52.

Předmětem následujících úvah bude rozlišení nadepsaných právnických osob, postižení jejich definičních znaků a pokus o vytknutí jejich vzájemných rozdílů.

1.4 Korporace

V odborné literatuře, která se dotýká daného tématu lze spatřovat obecné dělení právnických osob do výše uvedené systematické triády. Jako první z těchto entit je obecně přiznávána pozornost korporaci. I my se tomuto dělení a řazení nevyhýbáme a z propedeutického hlediska se přidržíme tohoto postupu i v této práci.

Korporace (corpus, collegium, universitas) je v současné literatuře přijímána za pojem systematický a je charakterizována několika jednotlivými vlastnostmi. Již římské právo dokázalo rozeznat mezi osobami přirozenými a osobami uměle vytvořenými. Korporace jest organisovaná jednota lidských osob, spolčených k pospolitému účelu, která činí zvláštní, od jednotlivých svých členů různý subjekt práv a právních závazků, určených pro onen účel její.⁶² Za takovou míru organisované jednoty lidí, která vedla ke vzniku korporace, považovalo římské právo splnění dvou podmínek:

- a) minimální počet členů (tres faciunt collegium) a
- b) existenci stanov (lex collegii).⁶³

Pro korporaci je typické, že je vytvořena jako organizované uskupení osob od ní odlišných. Základ korporace tedy tvoří svazek členů, který jí vytváří jako osobu s právní subjektivitou odlišnou od subjektivity členů a příznačnou pro korporaci je její osobní složka.⁶⁴ Odlišnost fyzických osob od jejich členství v korporaci se zdá být rozhodující pro postihnutí nejvýznamnějšího rysu tohoto druhu právnické osoby. Lze se však v odborné literatuře setkat i s názorem, který výše uvedené definici zcela nepřítakává a za další z rozhodujících prvků v pojmové definici korporace považuje majetkový základ. Lépe řečeno pro podstatu korporací jako právnických osob není totiž rozhodující jejich personální substrát, nýbrž jejich majetek, tedy koneckonců jejich substrát věcný.⁶⁵ Podstatné je tedy z tohoto náhledu nejen jistá majetková účast osob na korporaci, ale právě a především oddělenost jejich vzájemných majetků. Klíčovým je zde rozlišení majetku korporace od majetku členů korporace ve smyslu vlastnického

⁶² HEYROVSKÝ, L., SOMMER, O., VÁŽNÝ, J. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Díl. 1. 7. vydání. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislavě, 1929, s. 81.

⁶³ FIALA, J., HURDÍK, J. K Pojetí právnických osob. In *Právník* č. 10/1990, s. 925.

⁶⁴ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. a kol. *Občanské právo hmotné I*. 5. jubilejní aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009, s. 209.

⁶⁵ KNAPP, V. O právnických osobách. In *Právník* č. 10-11/1995, s. 992.

práva. Rozhodujícím kritériem dle této definice je odpověď na otázku, zda majetková autonomie právnické osoby je rigidně oddělena od vlastnických vztahů jejich jednotlivých členů. K tomu lze přičíst shrnutí J. Sedláčka, který hovoří o korporaci jako o nejtypičtějším druhu právnické osoby, který je dle římského práva dán tehdy, jestliže sdružení osob má jmění oddělené od jmění svých členů.⁶⁶ Shrneme-li dosavadní výklad o korporacích, zjistíme, že v souvislosti s definováním podstaty korporace lze přinejmenším hovořit o dvou jejích složkách. Nepochybně se jedná o sdružení osob. To samo o sobě by mohlo dostatečně odlišovat formu právnické osoby korporace od fundace. Společně s tímto konstatováním je však nutné přičíst k pojmovým znakům korporace oddělení majetkových vztahů členů korporace od jejich soukromého (osobního nebo privátního) majetku.

Uzavřeme tedy pojednání o korporaci tvrzením, že podstatnou náležitostí korporace je její osobní složka ve smyslu jejího osobnostního základu a nadto přidáváme, že nelze potlačit vliv tzv. věcné složky jako projev majetkové autonomie právnické osoby, resp. korporace. Záměrně jsme však v daném tvrzení použili pojem osobnostního základu v jednotném čísle, jelikož výše zmíněná římskoprávní klauzule *tres faciunt collegium* byla v platné právní úpravě již překonána. Toto překonání se zřetelně projevuje zejména v oblasti obchodních kapitálových společností.⁶⁷

1.5 Nadace

Dosavadní text této práce se zabýval pojetím právnických osob, základním popisem teoretických úvah o pojmu právnické osoby a jejich vzájemnému rozdělení jak z pohledu veřejného, tak soukromého práva. Nyní přistoupíme ke snaze o postižení definičních znaků nadace z teoretického hlediska a pojednání o úpravě nadace *de lege lata* ponecháme na kapitolách následujících.

Nadace je jednou z forem právnických osob a dlužno podotknout, že svou povahou je též jednou z jejich forem nejstarších. Stejně jako u právnických osob obecně, lze se setkat u nadace s různými teoriemi, jejichž podstatou je, že přikládají

⁶⁶ SEDLÁČEK, J. Právnická osoba. Legislativní problém občanského zákoníka. In *Právník* č. 11/1933, s. 330.

⁶⁷ Srov. právní úpravu společnosti s ručením omezeným obsaženou v ustanovení § 105 odst. 2 ObchZ., kde z jazykového výkladu daného ustanovení docházíme k závěru, že jednočlenná společnost s ručením omezeným je zákonem výslovně upravena a ani z hlediska právní praxe není považována za nic neobvyklého. Konstatujeme proto, že jednočlenná korporace je v platné právní úpravě nejen připuštěna nýbrž i předpokládána a je tím tak *de lege lata* překonána myšlenka korporace jako nutného předpokladu osoby právnické vytvořené za účasti více než jedné osoby.

jednotlivým jejím znakům různou důležitostí a podle nich se tak tyto teorie dělí. Tak se třídí otázky teoretické o nadacích dle toho, jak je v konkrétním autorově zorném úhlu pohledu spatřována nadace, resp. její základní charakteristické znaky. Jestliže jsme definovali korporaci jako určité uskupení osob spolu s jistou její majetkovou autonomií, pak u nadací lze zřejmě bez obtíží vytknout její nejpodstatnější pojmový znak společný všem teoriím, kdy u tohoto druhu právnické osoby vystupuje do popředí její věcný substrát, tj. majetkový základ. Různé teoretické konstrukce jsou pak od sebe odlišovány pouze tím, jak přistupují zaprvé ke kreaci vůle nadace a zadruhé s nakládáním s takto vyčleněným majetkem. Současná česká právní doktrína se shoduje v pohledu na nadace v tom, že rozdílně od korporací je pro nadace typická věcná složka a v tom, že nadace nemá členy.⁶⁸ Zdálo by se tedy z výše podané definice, že korporace a nadace stojí v jistém protikladu vůči sobě. K těmto rysům, které odlišují korporace od nadace lze však poznamenat, že každá právnická osoba nutně má jak substrát osobní (má jej jak nadace, jejímž jménem mohou jednat jen lidé), tak substrát věcný (každá korporace je per definitionem způsobilá nabývat majetková práva a je svým způsobem *universitas bonorum*). Rozlišování osobního a věcného substrátu znamená tedy v podstatě rozlišení právnických osob na takové, které jsou tvořeny svými členy (nikoli tedy osobami vůbec, nýbrž osobami, které mají právní povahu členů právnické osoby), a takové, které jsou identifikovány určitým účelovým jménem a lidé, kteří mají právo je spravovat, resp. rozhodovat o něm, nemají právní postavení členů právnické osoby.⁶⁹ Tato zpřesňující charakteristika odlišných znaků korporace a nadace se nám zdá být nejpriléhavější a zároveň nejlépe odpovídající reálné existenci obou těchto entit v současném právním světě. Na druhé straně je vhodné seznámit se prostřednictvím této podkapitoly i s historickým přístupem doktrinálním, který se věnoval popisu nadace, resp. v té době výstižněji řečeno nadání. Zde podáme alespoň stručný nástin možných přístupů právní nauky, které se vyskytly na přelomu 19. a 20. století. Tak právní podstata nadací bývá v pravovědě v té době různě pojímána a tento problém byl považován jen za jednu stránku širšího problému právnické osoby vůbec. Tyto rozpory však nebyly a nejsou obzvláště závažné pro právní postavení nadace a je možno konstatovat, že romanistická doktrína vycházela z názoru, že právním subjektem

⁶⁸ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. a kol. *Občanské právo hmotné I*. 5. jubilejní aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009, s. 183.

⁶⁹ KNAPP, V. O právnických osobách. In *Právník* č. 10-11/1995, s. 989.

nadačního jmění jest osoba pouze smyšlená (fingovaná), které právní řád přisuzuje způsobilost právní v mezích nadačního účelu.⁷⁰ Oproti tomu je též zastáván názor, že nadace jsou vůbec bez subjektu, jevíce se jako souhrn majetkových práv vázaných v samostatný celek jedině svým určením pro jistý účel jako tzv. jmění účelové anebo názor obsažený v teorii vůle, která shledává právní podstatu osobnosti nadace v samé vůli zakladatelově, která uznána jsouc právním řádem jako vůle nadace (pojata do nadační listiny) na dále jakožto taková trvale působí.⁷¹ Jak je ze zmíněných úvah různých autorů⁷² zjevné, lze spatřovat úhel pohledu na nadace jak v pojetí její majetkové autonomie navždy (trvale) vyčleněné k nějakému účelu, tak i v charakteru vzniku nadace se zřetelem k postavení zakladatele a následnému vytváření vůle dané entity.

Shrneme-li pouze nejzákladnější charakteristické rysy nadace, musíme nutně dospět k závěru, že nadace je právnickou osobou, u které skutečně do jejího popředí vystupuje věcný (majetkový) substrát, trvale vyčleněný k určitému účelu jako její základní předpoklad a stavební kámen, který je ekonomicky a právně oddělen od jejího zřizovatele. Dále je nadace nadána speciální právní subjektivitou a způsobilostí k právním úkonům, kteréžto (úkony) činí prostřednictvím fyzických osob, které však nejsou jejími členy, ale na správě majetku a tak celé nadace se nutně podílejí. Nadace je determinována nadačním účelem a její majetkové krytí je preventivní povahy, neboť nadační novotvorba je omezena právě jen na nadační jmění, které ale nemá již nic společného se jměním zřizovatele.⁷³ Dále lze pojednání o teoretickém vymezení nadací pohledem soukromoprávní optiky uzavřít tak, že k výše uvedeným znakům připojíme též jejich znak spočívající v založení či zřízení k jistému (určitému) účelu, který zpravidla bývá obecně prospěšný a v neposlední řadě jsou obecně zakládány jednáním soukromoprávního charakteru, tj. smlouvou mezi živými (inter vivos) nebo pro případ smrti (mortis causa) závětí.

⁷⁰ HERMANN-OTAVSKÝ, E. Nadace. In HAVELKA, J. *Slovník veřejného práva československého*. Svazek II. Brno: Rudolf M. Rohrer, 1932, s. 712.

⁷¹ Ibidem, s. 712.

⁷² Za všechny Unger, Tuhr, Brinz, Ihering, Meurer.

⁷³ BERAN, K. *Pojem osoby v právu*. Praha: Leges, 2012, s. 105 – 106.

1.6 Ústav

Klasická bipartice soukromoprávních právnických osob spočívající v jejich dělení na korporace a nadace byla v průběhu dvacátého století rozšířena o novou formu právnické osoby v podobě ústavu. Tento typ právnické osoby je ve svých znacích charakteristický tím, že je spoluvytvářen prvkem osobním a věcným, kdy jeho profilující se činností je poskytování služeb, zpravidla však nikoliv za ziskovým účelem. Zvláštnost osobní složky je u ústavu dána tím, že nepředstavuje členskou základnu ústavu (ústav nemá členy) a zvláštnost věcné složky v tom, že žádná část majetku ústavu netvoří nezcizitelnou jistinu.⁷⁴ Právní vědě je pojem ústavu znám již relativně dlouhou dobu. Již Masarykův slovník naučný hovoří o ústavu, když jej rozděluje na ústav soukromý nebo veřejný, který sleduje určitý účel, jako nadání, vědecký, kulturní, vzdělávací, výchovný, humanitní, hospodářský a současně s tím hovoří o alternativním pojmu institut.⁷⁵ Dále lze u ústavu spatřovat jako jeden z jeho znaků způsob jeho správy, když je typicky ústav řízen ve vztahu nadřízenosti a podřízenosti, resp. je jeho osobní složka organizována hierarchicky. Tak je ústav řízen buďto kolektivním orgánem, typicky správní radou nebo na monokratickém principu prostřednictvím ředitele ústavu.

V platné právní úpravě lze za formu ústavu z teoretického pohledu považovat právnickou osobu založenou podle zákona č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZOPS“). Obecně prospěšná společnost tak ve svém důsledku splňuje základní kritéria pro možnost jejího podřazení pod teoretickou definici pojmu ústav. Zvláštností tohoto právního předpisu je, že v době svého přijetí se měl tento zákon stát jakýmsi základním právním pramenem a nosnou konstrukcí pro celou oblast neziskového práva a v této souvislosti připomínáme, že jeho vládní návrh počítal s pojmem nezisková právnická osoba. Nakonec však zákonodárce upustil od tohoto generálního pojetí daného právního předpisu a ten se tak posléze stal pouhým základem pro nový druh právnické osoby ve formě ústavu, avšak s názvem obecně prospěšná společnost. Tento pojem však plně nekorespondoval s teoretickým vymezením pojmu ústav, jelikož do svého názvu pojal poněkud zavádějící slovo

⁷⁴ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. a kol. *Občanské právo hmotné I.* 5. jubilejní aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009, s. 185.

⁷⁵ MASARYKŮV SLOVNÍK NAUČNÝ. Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl VII. Nákladem „Československého kompasu“, Tiskařské a vydav. akc. spol. v Praze, 1933, s. 501.

společnost. Tento nedostatek shrnuje J. Bárta slovy, že se této právnické osobě nedostalo ani řádného názvu, jelikož slovo společnost normálně znamená, že to má společníky, avšak zde společníci nejsou, ani nic jim podobného.⁷⁶ Jsme si vědomi, že tento jazykově zavádějící název tohoto druhu právnické osoby je pro právní podstatu tohoto typu právnické osoby vcelku nepodstatný, ale i přesto jsme se pokusili jej vytknout zákonodárnému sboru, jelikož se domníváme, že při správném pochopení dané problematiky by zákonodárce k tomuto názvu právnické osoby jen stěží přistoupil.

Závěrem lze k základní právní povaze ústavu lze říci, že jde ve své podstatě o vědomou konstrukci zákonodárce, který při její výstavbě vyšel z dosud známých definic korporace a nadace a účelově spojil jednotlivé jejich rysy tak, aby dal vzniknout tomuto novému druhu právnické osoby.

1.7 Shrnutí

V této podkapitole jsme se pokusili o teoretické vymezení celkem třech klasických soukromoprávních forem právnických osob, tj. korporace, nadace a ústavu. Poznali jsme, že všechny výše naznačené entity spojují základní pojmové znaky vlastní všem právnickým osobám soukromého práva, tj. právní subjektivita, způsobilost k právním úkonům, určitá role státu spojená zejména se vznikem a potažmo se zánikem právnické osoby, její způsobilost deliktní, příslušnost k určitému právnímu řádu a určitý způsob organizačního uspořádání. U jednotlivých typů jsme se zaměřili na jejich nejpodstatnější pojmové znaky, které jsou rozhodující pro podřazení jednotlivých entit pod tuto triádu právnických osob. Na druhé straně jsme však poznali, že lze redukovat tyto jednotlivé charakteristické rysy právnických osob pouze na jejich dvě složky. Pro podřazení určité právnické osoby pod danou koncepční trojici je tedy nejpodstatnější spojení osobního substrátu a majetkové složky. U všech z výše zmíněných druhů právnických osob se obě dvě složky zřetelně projevují, avšak u každé z nich odlišným způsobem. U korporací je potlačena povaha majetkové složky, když se podává, že klíčovým je zde personální substrát a na druhé straně u nadace vystupuje do popředí její majetkový substrát a poněkud méně je zde výrazná složka osobní. Ústav se zdá být kompromisem mezi oběma zmíněnými druhy právnických osob jako jejich určitý hybrid.

⁷⁶ BÁRTA, J. Soumrak neziskových organizací v Čechách. In *Bulletin advokacie* č.2/1996, s. 25.

2. Nadace – historický vývoj

2.1 Historický exkurz

Nadace jsou z historického hlediska jednou z nejstarších forem právnických osob vůbec. Klasické dělení těchto entit na korporace a nadace je zřetelné již v římskoprávních dějinách. Každá z těchto právnických osob však procházela relativně samostatným vývojem a v této souvislosti lze hovořit o tom, že jak korporace, tak nadace vycházejí z různých kořenů. Podíváme-li se v této kapitole na historický vývoj nadací, zjistíme, jaké předpoklady byly dány pro vznik této formy právnické osoby, co bylo její podstatou v historickém kontextu a pokusíme se odpovědět na otázku významnosti nadací z hlediska přetrvání tohoto typu právnických osob v teorii i praxi přes více než dva tisíce let.

2.1.1 Římskoprávní tradice

Účelové určení majetku jako jednu z forem právnických osob znalo již římské právo. Záměrně jsme nepoužili na počátku předešlé věty pojem nadace, jelikož samotné římské právo tento název neznalo. Český pojem nadace pochází od staročeského „nadanie“ (od slova dát), zřejmě zkříženo s donace (od lat. donatio). V dobách římského práva šlo tedy o situaci, kdy sice existovala určitá právní instituce, neměla však pro své označení žádný přesný výraz.⁷⁷ I přes tuto skutečnost zachováme pro přehlednost v této stati pojmu nadace pro označení právnické osoby jako účelového sdružení majetku. Tedy za principátu byly zřizovány nadace, tj. byly věnovány statky pro určité trvalé účely (pro výživu chudých dětí, vystrojení veřejných her, obětí, hodů apod.) jedině v ten způsob, že statky ty byly navázány na osoby již stávající jako své subjekty.⁷⁸ Nešlo tedy o zrod nové právnické osoby ve formě nadace, jak jsme si jí přiblížily v předcházejících kapitolách, ale šlo ve své podstatě o to, že buď smlouvou (ex contractu) nebo pořízením pro případ smrti (per testamentum) byl věnován určitý statek osobě odlišné od dárce nebo zůstavitele, nejčastěji určité korporaci. Korporace stala se tu právním subjektem věnovaného jmění, byla však trvale zavázána je vynakládati pouze pro vytčený účel a nová právnická osoba zřízením takové nadace nepovstala.⁷⁹

⁷⁷ FRINTA, O. *Právnické osoby*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2008, s. 98-99.

⁷⁸ HEYROVSKÝ, L., SOMMER, O., VÁŽNÝ, J. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Díl. 1. 7. vydání. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislavě, 1929, s. 85.

⁷⁹ HEYROVSKÝ, L., SOMMER, O., VÁŽNÝ, J. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Díl. 1. 7. vydání. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislavě, 1929, s. 85.

Nadace – universitas bonorum – se jako právnické osoby objevily až hodně pozdě, vlastně až za křesťanských císařů. Do té doby byly různé dobročinné účely sledovány zpravidla tak, že dárce svěřil majetek nějaké korporaci a dal direktivy, jak s výtěžky majetku nakládat a komu dobročinnost prokazovat. To byla tzv. fiduciární nadace, kterou z hlediska práva lze redukovat na darování s určením účelovým – donatio sub modo.⁸⁰ Nesamostatnými nadacemi jsou též alimentační zřízení císařská, nadace pro poskytování peněžitých podpor chudým dětem.⁸¹ Rozdíl mezi nadací nesamostatnou a samostatnou spočívá v tom, že u první z nich je statek věnován určité korporaci a u druhé v tom, že povstává nový subjekt, nová právnická osoba. Tak samostatné právnické osoby ve formě nadace se objevují až za císařů křesťanských jako piaecausae výlučně k účelům dobročinným a zbožným. Za takové samostatné ústavy (pia corpora) sloužící přímo a samostatně určitému účelu byly považovány nemocnice (nosocomia), sirotčince (orphanotrophia), chudobince (ptochotrophia), ústavy na pohoštění pocestných (xenodochia), pro výchovu dětí (brephotrophia) apod., přičemž jmění nadační tu nenáleží ani státu, ani obci nebo jiné korporaci, ani jednotlivé fyzické osobě, zejména ne snad jednotlivým osobám, jichž prospěchu má nadace sloužiti (destinatářům), jako nemocným, sirotkům, chudým, kmetům, pocestným, dětem, nýbrž činí zvláštní jmění, příslušející samostatně a výhradně k tomu neb onomu účelu zbožnému.⁸² K zřízení takového ústavu vyhledává se, aby věnování jmění bylo přijato vrchností církevní.⁸³ Samostatné nadace tohoto druhu, tzv. pia causae jsou tedy samy pro sebe právnickými osobami, jsou samy subjektem práv a právních závazků, příslušejících k účelu nadačnímu. Za takové subjekty vlastního jmění uznávají se též křesťanské kostely (ecclesiae), kláštery (monasteria) a jiná místa pro konání

⁸⁰ KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 81.

⁸¹ Ve velikých rozměrech zařídili je císař Trajan, uskutečňuje tím úmysly Nervovy, a po něm následující císařové 2. století po Kr. Nadace ty byly, jak ukazují tabula Velesias a tabula Baebianorum provedeny tak, že z peněz, věnovaných od císaře, byly určité větší částky přikázány jednotlivým obcím italským a tam uloženy v záručitelných zápůjčkách, daných držitelům pozemků a pojištěným zřízením zástavního práva k pozemkům (obligatio praediorum). Peníze věnované pro alimenta, nepřešly tu ani ve vlastnictví obcí, nýbrž právním subjektem jmění nadačního zůstal císař, který se tedy stal též věřitelem ze zápůjček, jež byly dány oněmi penězi. In HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. IV. opravené vydání. Praha: J. OTTO, 1910, s. 177.

⁸² HEYROVSKÝ, L., SOMMER, O., VÁŽNÝ, J. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Díl. 1. 7. vydání. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislavě, 1929, s. 85.

⁸³ SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského*. I. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2011, s. 203.

pobožností.⁸⁴ Tento posledně zmíněný posun v nazírání na určité fiktivní osoby jako na entity obdobné nadacím ve smyslu *pia causae*, je třeba vykládat v historickém kontextu vývoje starého Říma od jeho nejstarších dob. Římská archaická mentalita se skládala ze dvou oblastí. Vedle magicko-náboženské, reprezentované v právu okruhem norem nazývaných *fas*, to byla část profánní, která našla odraz v právu (*ius*). Úzké vztahy mezi oběma oblastmi byly dány především tím, že *ius* vyrůstalo z *fas*.⁸⁵ Nepřekvapí proto, že vazba mezi náboženstvím a právem byla v pozdější době tak patrná ve vztahu mezi *pia causae* a náboženskou obcí.

2.1.2 Vývoj od ABGB k návrhu občanského zákoníku 1937

Preskočme nyní období středověku, ve kterém na poli neziskového sektoru a dobročinnosti, kde ostatně leží hlavní úloha nadací a obecně řečeno všech právnických osob neziskového charakteru, hrála prim náboženská morálka dané doby v proměnných jednotlivých staletí. Epocha středověku představuje pro nadace etapu do jisté míry latentní krystalizace jejich právní koncepce, skrytou do značné míry pod ryze církevními ideologickými motivy a odpovídajícími právně organizačními formami.⁸⁶

Zásadní změnu pro oblast právnických osob přinesla v roce 1811 s účinností od 1. ledna 1812 kodifikace soukromého práva, jež se odrazila ve vydání ABGB. Dostalo se tak právnické osobě normativního ukotvení v kodexu občanského práva, o kterém můžeme bezesporu říci, že ovlivnil právní myšlení a praxi v celé střední Evropě po nesmírně dlouhou dobu. Však v jeho domovském státě je s nutnými novelizacemi platný dosud.⁸⁷ Takovou míru právní kontinuity a s tím spojené právní jistoty při vystupování jednotlivých subjektů práva v právních vztazích lze nalézt snad jen v neméně slavném francouzském *Code civil* z roku 1804.

Svojí povahou je soukromoprávní kodex ABGB založen na přirozenoprávní myšlence a současně stojí na základech římskoprávních, které mu vtiskl jeho hlavní

⁸⁴ HEYROVSKÝ, L., SOMMER, O., VÁŽNÝ, J. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Díl. 1. 7. vydání. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislavě, 1929, s. 85.

⁸⁵ SKŘEJPEK, M. *Ius et religio (Právo a náboženství ve starověkém Římě)*. 1. vydání. Pelhřimov: Vydavatelství a tiskárna 999, 1999, s. 7.

⁸⁶ HURDÍK, J., TELEČEK, I. *Zákon o nadacích a nadačních fondech*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, s. XVIII.

⁸⁷ V době přípravy a psaní této rigorózní práce se „dožívá“ Všeobecný občanský zákoník Rakouský úctyhodných 200 let jeho existence (pozn. D.M.)

kodifikátor F. A. von Zeiller.⁸⁸ Tento soukromoprávní kodex byl natolik prodchnut a ovlivněn míněním a zaměřením Zeillerovým, že nezbyvá než přijmout myšlenku J. Sedláčka, že ABGB nelze pochopit bez znalosti Digest. V §§ 26 a 27 ABGB jedná ex professo o právnických osobách, ale ustanovení tato nejsou než výtahem z Digest 3, 4 a 47, 22, tak jako tomu je i v celé řadě dalších případů, takže lze těžko občanský zákoník bez Digest chápati.⁸⁹

Vlastní ukotvení právnických („morálních“) osob lze nalézt v ustanovení § 26 ABGB.⁹⁰ Z výkladu daného ustanovení nutně docházíme k závěru, že dopadá ve své podstatě pouze na korporace, přičemž je rozděluje na dovolené (collegium licitum) a nedovolené (collegium illicitum). Na základě tohoto dělení jsou dovoleným korporacím přiznávána shodná práva jako osobám fyzickým. Naproti tomu o nadacích není v klíčovém ustanovení o právnických osobách žádná zmínka. Tu je však možné nalézt až v ustanovení § 646 ABGB.⁹¹ Nicméně se musíme při výkladu tohoto ustanovení omezit pouze na hodnocení, že nadace je odlišnou entitou od svěřenectví a náhradnictví, když ABGB rezignoval na definici nadace jako jedné z forem právnických osob v té době rakouského práva. Striktně gramaticky pojato, je podle ustanovení § 646 jediným pojmovým znakem nadace trvalé určení příjmů z určité jistiny na dobročinné účely, nebo k výživě určitých osob. Nic více, nic méně.⁹² Nicméně v okamžiku, kdy je jistina z hlediska práva objektem, musí mít nějaký subjekt, který bude v rámci vlastnického práva vykonávat své panství nad ní. Pak nejpozději jeho smrtí dojde v rámci dědické posloupnosti ke změně v osobě vlastníka, resp. k přechodu vlastnictví na osobu jinou,

⁸⁸ Franz Alois von Zeiller (1751-1828), rakouský právník, od r. 1778 profesor přirozeného práva a institucí římského práva, později i trestního práva na vídeňské univerzitě. Hlavní pracovník v posledním období (1. desetiletí XIX. stol.) kodifikačních prací o jednotném všeobecném rakouském občanském zákoníku, který byl na jeho návrh dne 22. 1. 1810 předložen císaři Františkovi I. k schválení. In MASARYKŮV SLOVNÍK NAUČNÝ. Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl VII. Nákladem „Československého kompasu“, Tiskařské a vydav. akc. spol. v Praze, 1933, s. 965.

⁸⁹ SEDLÁČEK, J. Právnícká osoba. Legislativní problém občanského zákoníka. In *Právník* č. 11/1933, s. 332.

⁹⁰ Ustanovení § 26 ABGB znělo: Vzájemná práva členů dovolené společnosti jsou určována smlouvou nebo účelem a zvláštními předpisy o nich vydanými. V poměru k jiným osobám požívají dovolené společnosti zpravidla stejná práva s jednotlivými osobami. Nedovolené společnosti nemají jako takové žádných práv ani vůči společníkům, ani vůči ostatním a jsou neschopny práv nabývatí nedovolené společnosti, jsou však ony, které jsou zvláště zakázány politickými zákony, anebo odporují zřejmě bezpečnosti, veřejnému pořádku anebo dobrým mravům.

⁹¹ Ustanovení § 646 znělo: Od náhradnictví a svěřenectví rozeznávají se nadace, jimiž se příjmy z jistin, pozemků nebo práv určují na všechny budoucí časy ústavům obecně užitečným, jako: na duchovní obroč, školy, nemocnice nebo chudobince; nebo k výživě určitých osob. Předpisy o nadacích obsaženy jsou v politických nařízeních.

⁹² FRINTA, O. *Právnícké osoby*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2008, s. 103.

čímž by mohlo být trvalé určení příjmů zákonitě ohroženo. Nezbyvá tedy, než toto účelové jmění učinit svým vlastním pánem, tedy učinit je subjektem – a tedy právnickou osobou.⁹³

V období prvorepublikovém dochází na základě recepční normy zák. č. 11/1918 Sb. z. a n. k přijetí ABGB jako základního soukromoprávního kodexu v nově vzniklém Československém státě. I přes dostatečnou a důvěrnou znalost tohoto předpisu v českých zemích, byla dána direktiva usnesením ankety svolané do ministerstva spravedlnosti ke dnům 6. března a 16. června 1920, a to direktiva toho obsahu, že nemá býti tvořen od základů nový zákoník (občanský), nýbrž že za podklad jednání sluší vzít občanský zákoník z roku 1811, modernizovaný arci novelami.⁹⁴ Tak již v druhém roce nového Československého státu byl dán základ pro vypracování nového občanského zákoníku, jehož základy měly spočívat na dosud platném a do českého právního řádu recipovaném rakouském ABGB. To, proč bylo takto záhy přistoupeno ke snahám o novou kodifikaci občanského práva na území nově vzniklého státu, byla ta skutečnost, že v souvislosti s recepcí již zmiňovaného ABGB bylo do českého právního řádu převzato i obyčejové právo uherské.⁹⁵ Tyto kodifikační práce se na Ministerstvu spravedlnosti ČSR notně prodlužovali a ve svém důsledku trvaly téměř po celé období existence a fungování první republiky. Tak vyústili tyto práce v roce 1937 ve „Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník“. Mnichov však téměř dvacetileté práce na novém občanském zákoníku definitivně přerušil.⁹⁶

Podíváme-li se na ustanovení, která se týkala právnických osob v osnově občanského zákoníku z roku 1937, pak zjistíme, že původní ustanovení § 26 ABGB mělo být nahrazeno novým § 16 osnovy.⁹⁷ Tak lze soudit, že i přes minimalistickou koncepci právnické osoby v ABGB dospěla osnova ještě k nižší míře snahy o postižení definičních znaků právnické osoby vůbec. Organizačnímu statutu byla přiznána nejvyšší míra důležitosti, když právě v takovém předpise měly být postiženy veškeré

⁹³ Ibidem, s. 103.

⁹⁴ KRČMÁŘ, J. K osnově československého všeobecného zákoníka občanského. (Směrnice prací v superrevisní komisi). In *Právník* č. 6/1933, s. 1.

⁹⁵ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 426.

⁹⁶ Ibidem, s. 426.

⁹⁷ Ustanovení § 16 odst. 1 osnovy znělo: Jak právnická osoba vzniká a zaniká, jaké jsou osudy jmění zaniklé osoby právnické, kdo jsou jejími orgány a pokud náleží pod péči určitých činitelů, posoudí se podle pravidla zřizovacího (organizačního statutu), podle účelu právnické osoby a podle zvláštních ustanovení o těchto věcech.

nejpodstatnější prvky právnické osoby jako takové. Z jistého úhlu pohledu lze tedy říci, že v navrhované právní úpravě právnických osob v návrhu občanského zákoníku z roku 1937 celkem plně absentovala jakákoliv snaha o postihnutí základních definičních znaků takové osoby, okolnost jejího vzniku, zániku, otázka právní subjektivity a způsobilosti k právním úkonům a ani orgány právnické osoby nebyly v zákonném textu v základních obrysech načrtnuty. Z historického pohledu římskoprávního vyplývá, že pro právnickou osobu ve formě korporace mimo jejího osobního (osobnostního) substrátu bylo nutné připojit i její statut. Statut (*lex collegii*) právnické osoby, nerozhodno zda korporace či nadace, je i v současné právní praxi jednou z podstatných a významných náležitostí. Avšak jen těžko lze považovat návrh ustanovení § 16 osnovy za dostačující, a to zejména z toho důvodu, že ponechává otázku celkové koncepce právnické osoby na právním úkonu. Tedy individuální vůle zřizovatele či zakladatele je v takový moment povýšena jaksi nad zákon. Uvedené ustanovení prvního odstavce § 16 osnovy, který otázku jaká entita bude či nebude způsobilým subjektem práva, přenechává na *in concreto* učiněném právním úkonu.⁹⁸ Za organizační statut se klade nová bytost – právnická osoba. Ve své podstatě dostáváme pojmovou rovnici: právnická osoba rovná se organizačnímu statutu, tedy úsudek, že právnická osoba je organizačním statutem, ale i organizační statut je právnickou osobou. Právní relevance organizačního statutu, jeho náležitosti a předpoklady a jeho meze by měli být určeny generální zákonnou normou, jelikož organizační statut je totiž konkretizací zákonné normy. Čili podmíněné se stává podmínkou podmíněného.⁹⁹ Za takového stavu však nemusela být o právnických osobách v osnově občanského zákoníku z roku 1937 žádná zmínka.

2.1.3 Právní úprava nadací od roku 1948 do roku 1989

Po skončení druhé světové války se Československo stalo středem pozornosti vítězných velmocí, a to zejména z pohledu geopolitického. Nakonec převládla na Československém politickém spektru po přechodném období vlády Národní fronty¹⁰⁰

⁹⁸ FRINTA, O. *Právnické osoby*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2008, s. 93.

⁹⁹ SEDLÁČEK, J. Právnická osoba. Legislativní problém občanského zákoníka. In *Právník* č. 11/1933, s. 337-338.

¹⁰⁰ Vláda Národní fronty Čechů a Slováků byla první poválečnou vládou na území osvobozeného Československa jejíž charakter a program byl dán březnovou dohodou učiněnou v roce 1945 v Moskvě a která byla následně potvrzena na osvobozeném území 5. dubna 1945 v Košicích. Tzv. Košický vládní program obsahoval základní zásady vládní politiky ve vnitropolitické a mezinárodní oblasti a ve svém důsledku ve spojení s omezenou možností vzniku a fungování nových politických stran přispěl k nástupu komunistického režimu v Únoru 1948. V Českých zemích mohly po válce působit čs. strana národně

hegemonie Komunistické strany Československa (dále jen „KSČ“) pod taktovkou Komunistické strany Svazu sovětských socialistických republik, jako fakticky jediné ve státě činné politické strany s jednotnou vůdčí ideologií marxismu-leninismu.¹⁰¹ Komunistické Československo se na základě únorových událostí z roku 1948 stalo satelitním státem Sovětského svazu se všemi důsledky z toho vyplývajícími. Období od převzetí moci KSČ v roce 1948 do roku 1960 můžeme charakterizovat z pohledu práva jako období zprerhání základních vazeb s historickou kontinuitou československého právního řádu, jež se ve svém důsledku promítla v přijetí nových právních předpisů, které lépe odpovídaly nastolenému režimu a jeho nově nastolené ideologii. Odpovídajícím vzorem ve všech dotčených oblastech práva se měly stát díla sovětské právní vědy z první poloviny 20. století.¹⁰² Nejintenzivnějším obdobím přestavby práva se stalo období mezi léty 1948 – 1950, známe též jako tzv. právní dvoutletka.¹⁰³ To, co se na poli občanského práva nepodařilo žádné z prvorepublikových vlád a potažmo komisím ustaveným při Ministerstvu spravedlnosti při nahrazení ABGB, dokázala komunistická vláda během dvou let. Tato přestavba práva v tehdejší Československu byla zejména zaměřena zpočátku na dva stěžejní obory, a to na obory práva trestního a občanského. Tak z občanskoprávního hlediska dospěl komunistický zákonodárce k myšlence nové kodifikace občanského práva, která by obsahově plně korespondovala s novou vůdčí ideologií, jejíž kořeny je třeba hledat v tehdejší marxisticko-leninské doktríně. Cílem této přestavby právního řádu mělo být právo stručnější, jasnější a přístupnější obyčejnému člověku a současně mělo chránit třídní zájmy pracujícího lidu.¹⁰⁴ Došlo tak, svým způsobem alespoň nepřímo, k určité laicizaci občanského zákoníku, když se členy kodifikačních komisí stávali i dělníci z pražských továren (např. z továren ČKD, Křižík a Tesla), odboráři, či osvědčení mládežnickí funkcionáři.¹⁰⁵ Ačkoliv koncepční předlohou prvního československého občanského

socialistická, čs. strana lidová, čs. strana sociálně demokratická a Komunistická strana Československa a na Slovensku působily dvě politické strany – Komunistická strana Slovenska a nově vzniklá Demokratická strana.

¹⁰¹ Marxismus-leninismus byla oficiální ideologie bývalého Sovětského svazu a zemí východní Evropy v sovětské sféře vlivu. In *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. 2. vydání. Brno: BARRISTER AND PRINCIPAL, 2000, s. 300.

¹⁰² Zejména díla A. J. Výšinského a A. V. Venediktova.

¹⁰³ Výsledkem této právní dvoutletky bylo přijetí nového trestního zákona č. 86/1950 Sb., trestního řádu č. 87/1950 Sb., občanského zákoníku č. 141/1950 Sb. a občanského soudního řádu č. 142/1950 Sb.

¹⁰⁴ KUKLÍK, J. a kol. *Vývoj Československého práva 1945 – 1989*. 1. vydání. Praha: Linde, 2008, s. 127.

¹⁰⁵ Jeden z dělníků na svojí účast v komisi pro vytvoření občanského zákoníku vzpomíná takto: „Naším úkolem bylo sledovat veškerý vývoj tohoto nově tvořeného zákoníku, uplatňovat své dělnické zkušenosti,

zákoníku se stal ruský občanský zákoník z roku 1922 a principy sovětské ústavy z roku 1936, kodifikátoři byli v časové tísní nuceni vyjít z nerealizovaného předválečného návrhu občanského zákoníku a spolupracovat se skutečnými civilistickými odborníky. Navzdory výrazným inovativním tendencím si tak OZ z roku 1950 zachoval, zejména ve srovnání s dalším československým občanským zákoníkem, základní rysy civilního kodexu ve smyslu kontinentální tradice, když zůstaly zachovány tradiční smluvní typy, stejně jako tradiční instituty obligací, věcných práv i obecné části, zejména právnické osoby.¹⁰⁶

Takzvaný střední občanský zákoník z roku 1950 upravoval právnické osoby ve svém ustanovení § 18.¹⁰⁷ Předmětné ustanovení tak konstruovalo možnost vzniku právnické osoby v přiznání způsobilosti k právům a povinnostem (právní subjektivity) entitám odlišným od člověka. I přes výše uvedené politické a společenské události, které vedly k přijetí občanského zákoníku z roku 1950, můžeme právní úpravu právnických osob obecně hodnotit pozitivně, jako přehlednou a jasnou, která by skýtala zákonodárci dobrý potenciál ke koncepčnímu užívání institutu právnické osoby.¹⁰⁸ To však nelze říci o nadaci jako o svébytném druhu právnické osoby, když ta, a spolu s ní celá oblast tzv. nadačního práva (nebo též oblast tzv. třetího sektoru), utrpěla událostmi z roku 1948 první, leč o to citelnější ránu, se kterou se až do pádu komunistického režimu v roce 1989 nevzpamatovala. Lze to shrnout též tak, že rok 1948 spolu s vydáním Ústavy 9. května a s následující změnou právního řádu, politického a hospodářského režimu a zejména pozdější rekodifikací československého práva v letech 1963 – 1965, následujících po přijetí Ústavy ČSSR 1960, vnesly do nadačního života zásadní změny, které měly ve své podstatě likvidační povahu.¹⁰⁹ Zdůraznění sociální role státu s jeho ambicemi zabezpečit veškeré sociální, kulturní, zdravotní, výchovně vzdělávací a další potřeby tzv. třetího sektoru vedlo po roce 1948 k faktickému

střežit třídní zaměření nového zákoníku a bdít svým dělnickým rozumem nad tím, aby člověk prostý mu mohl porozumět. Zákon zestručnit, oprostít jej od všeho školského a zbytečného.“ Na jednom ze setkání zástupců dělníků se spolutvůrcem nového občanského zákoníku prof. Krčmářem, konaném 6. ledna 1950, zazněla výtka, že právníci v kodifikačních komisích užívají „příliš mnoho latinských termínů“ a „dávají tím příliš na odív svoji odbornost“. In KUKLÍK, J. a kol. *Vývoj Československého práva 1945 – 1989*. 1. vydání. Praha: Linde, 2008, s. 127.

¹⁰⁶ KUKLÍK, J. a kol. *Vývoj Československého práva 1945 – 1989*. 1. vydání. Praha: Linde, 2008, s. 127.

¹⁰⁷ Ustanovení § 18 zák. č. 141/1950 Sb., stanovilo, že způsobilost k právům a povinnostem mohou mít i osoby rozdílné od osob fyzických – osoby právnické.

¹⁰⁸ FRINTA, O. *Právnické osoby*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2008, s. 107.

¹⁰⁹ HURDÍK, J., TELEČEK, I. *Zákon o nadacích a nadačních fondech*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, s. XXVI.

vymizení nadací z právního slovníku a i z praktického života.¹¹⁰ Připomínáme zde, že na základě této nové úpravy občanského práva došlo k jednoznačnému popření individuality jednotlivce, jehož projevy lze spatřovat ve znárodnění soukromého majetku občanů a s tím spojenou likvidací vlastnictví ve svém původně a tradičně chápaném významu, likvidaci soukromých živností a v právní úpravě plánování a státem řízené ekonomiky.

Jestliže považujeme za počátek likvidace života nadací a nadačního práva období mezi léty 1948 – 1960, pak i přes společenské a politické uvolnění v dekadě následující dochází v první polovině šedesátých let k nové koncepci občanského práva vůbec. Podnět k novému kurzu občanského práva je potřeba hledat v nové Ústavě z roku 1960, která proklamovala vítězství socialismu v naší vlasti.¹¹¹ Tím se otevřela cesta k nové kodifikaci všech hlavních odvětví právního řádu, neboť základem občanskoprávních vztahů se stalo socialistické zřízení. Na základě této nové koncepce v oblasti občanského práva byla zcela nově zpracována právní úprava subjektů práv a povinností. Pojem osoby byl zcela opuštěn a nahrazen výrazem občan (namísto osoby fyzické) a socialistická organizace (namísto osoby právníké).¹¹² V takovém právním řádu již místo pro nadace a spolky (jako nejvýznamnější subjekty neziskového sektoru) nebylo, jelikož veškeré služby tohoto sektoru náležely do výsostné sféry státu jako nejvýznamnějšího činitele ve společnosti. I přes důsledné popření potřeby občanské společnosti zůstala likvidace ušetřena Nadace Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových¹¹³, která ač největší a nejbohatší, záhadným způsobem ze seznamu zrušených nadací vypadla a jako jediná se dočkala návratu demokratických poměrů do Československa

¹¹⁰ Ibidem, s. 26.

¹¹¹ PROCHÁZKA, V. Patnáct let lidové demokracie – vítězství socialismu v Československu. In *Právník* č. 5/1960, s. 377.

¹¹² FRINTA, O. *Právníké osoby*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2008, s. 107.

¹¹³ Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových, nejstarší česká nadace, byla Dr. Josefem Hlávkou založena dne 25. ledna 1904. Nadání bylo výhradním dědicem veškerého jmění Josefa Hlávky, které mělo sloužit vzdělanosti českého národa a mělo současně podporovat „Českou Akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze“, „Studentské koleje českých vysokých škol pražských“ a „Národohospodářský ústav“. V roce 1953 byly rozhodnutím vlády zrušeny všechny české nadace s výjimkou Nadání J., M., a Z. Hlávkových, jemuž byla ponechána možnost formální existence s určitým vlastivědným posláním a torzem původní majetkové podstaty. Zdroj dostupný z http://www.hlavkovanadace.cz/o_nadaci.php. (citováno dne 5. prosince 2011).

v roce 1989, a to i přes skutečnost, že ač tato nadace právně existovat nepřestala, své poslání až do roku 1989 plnit nemohla.¹¹⁴

2.1.4 Právní úprava nadací po roce 1989 až po současnost

Se změnou společenských a ekonomických poměrů v roce 1989 přišla na řadu i potřeba nového uspořádání právního řádu, a to vzhledem k nově se rodícím potřebám ve sféře nadačního práva. Se zřetelem na koncepci právního řádu bývalé ČSSR, který nadaci jako právní pojem, natož jako samostatnou právnickou osobu nejen neznal, ale s ohledem na převážně kogentní úpravu procesu vzniku samostatných subjektů práva, navíc založenou na enumerativním principu tvorby samostatných subjektů práva tohoto typu (zejména ve vztahu k jejich soukromoprávní podstatě) vylučoval, ukázala se jako jedna z nejdůležitějších podmínek majetkového rozvoje řady aktivit nevýdělečné povahy cestou soukromé iniciativy naléhavá potřeba obnovení legislativního rámce, který by tyto spontánní aktivity legalizoval.¹¹⁵ Aktuálnost potřeby po právní stránce upravit možnosti svobodného spolčovacího práva vynikla v polistopadové éře při potřebách saturace společenských potřeb občanů, které obvykle ve vyspělých demokratických státech obhospodařuje právě občanská společnost, resp. její výrazné zastoupení v podobě různých spolků, družstev a nadací vzniklých na převážně soukromoprávním základě. Jedním z nositelů občanské společnosti jako výrazu svobodného a demokratického uspořádání ve státě je bezesporu nadační činnost. Tak byla potřeba změny povahy úpravy právnických osob, resp. nadací promítnuta v tzv. velké novele občanského zákoníku zákonem č. 509/1991 Sb., kterým se mění a doplňuje a upravuje občanský zákoník. Klíčovou otázkou bylo opětovné přiznání plné způsobilosti mít práva a povinnosti právnickým osobám, jelikož tento rys do té doby v platné právní úpravě absentoval. Zákonodárce upravil právnické osoby v nově koncipovaném ustanovení § 18 odst. 1 a stanovil, že způsobilost mít práva a povinnosti mají i právnické osoby. Zároveň zákonodárce přistoupil k definování jednotlivých druhů (entit), které jsou de lege lata právnickými osobami. Tak rozděluje ustanovení § 18 odst. 2 OZ právnické osoby na:

¹¹⁴ VANĚK, M. Historie neziskového sektoru v českých zemích. Poválečný stav. In FRIČ, P., GOULLI, R. *Neziskový sektor v České republice. Výsledky mezinárodního srovnávacího projektu Johns Hopkins University*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001, s. 51.

¹¹⁵ HURDÍK, J., TELEČ, I. *Zákon o nadacích a nadačních fondech*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, s. XXVI.

- a) sdružení fyzických nebo právnických osob,
- b) účelová sdružení majetku
- c) jednotky územní samosprávy
- d) jiné subjekty, o kterých to stanoví zákon.

V souvislosti s přijetím výše uvedené novely do právního řádu tehdejšího Československa, vrátil se s účinností od 1. ledna 1992 do právního pojmosloví ústřední pojem nadace jako účelového sdružení majetku. Návrat v pravdě téměř po čtyřiceti letech.¹¹⁶ Obecná právní úprava nadací byla dále provedenou novelou rozpracována v ustanoveních § 20b – 20e, § 477 a v § 875 odst. 2 OZ a v zákoně č. 102/1992 Sb.. I přes tento částečný úspěch nebylo v tehdejší atmosféře sporu o tom, že taková úprava je do jisté míry pouze základní a že bude potřeba vypracovat komplexní novou právní úpravu tohoto typu právnické osoby. Soukromoprávní úprava nadačního práva v občanském zákoníku, která nabyla účinnosti k 1. lednu 1992, nebyla v důsledku svého úzkého rozsahu zcela vyhovující pro běžnou aplikační praxi a nemohla plně naplnit ani právně politické cíle soukromoprávní úpravy nadačního práva.¹¹⁷ Od roku 1991 do roku 1993 bylo vypracováno několik variant znění samostatného zákona o nadacích. Přijetí paragrafového znění zákona Federálního shromáždění o nadacích, vypracovaného komisí federální vlády, se však po rozpadu České a Slovenské Federativní Republiky nedostalo na pořad jednání Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky.¹¹⁸ Jedním z důvodů proč otázka právní úpravy nadací po roce 1989 tendovala k jejímu rychlému přijetí, byla obava z nedostatku centrálně rozdělovaných prostředků v období přechodu ekonomiky k tržnímu mechanismu, kdy nebylo možné předpokládat dostatečné satureování řady nevýrobních oborů činnosti ani z vlastní hospodářské činnosti ani ze státního rozpočtu (zdravotnictví, školství, resp. vzdělávání a výchova všeobecně, sociální sféra, vědecká činnost, ekologie aj.), které již v té době vedlo k vytváření veřejných sbírek, fondů, spolků či nadací organizovaných pro financování řady společensky prospěšných činností.¹¹⁹ Přes aktuálnost a naléhavost přijetí komplexního řešení právní úpravy nadací, musel právní řád České republiky

¹¹⁶ K formálně právní likvidaci fondů, účelových jmění a nadací přistoupila vláda v roce 1953 na základě směrnice Ministerstva vnitra ze dne 4. února 1953 zn. IV/2-458-66/53 v návaznosti na ustanovení § 28 zák. č. 29/1951 Sb., a ustanovení § 9 zák. č. 3/1952 Sb.. Zdroj dostupný z <http://www.psp.cz/eknih/1996ps/stenprot/012schuz/s012023.htm>. (citováno dne 6. prosince 2011).

¹¹⁷ TELEČ, I. Právně politické aspekty nadačního práva. In *Právní rozhledy* č. 4/1995, s. 135.

¹¹⁸ DEVEROVÁ, L., PAJAS, P. a kol. *Průvodce neziskovým právem I*. Praha: ICN, o.p.s., 1996, s. 36.

¹¹⁹ HURDÍK, J. Nadace znovu aktuální. In *Právník* č. 11-12/1995, s. 1011.

s novým předpisem o nadacích čekat až do roku 1997. Ještě před přijetím právního předpisu o nadacích, přistoupil český zákonodárce k vytvoření nového typu právnické osoby ve formě obecně prospěšné společnosti. Tento typ právnické osoby pod názvem obecně prospěšná společnost ukrývá v sobě z pohledu obecné typologie právnických osob formu soukromoprávního ústavu a jeho legislativní vznik byl veden úmyslem vytvořit takovou entitu, která by zajišťovala a poskytovala obecně potřebné služby za rovných podmínek a podléhala pak nezávislé kontrole veřejnosti prostřednictvím správní rady a výročních zpráv o činnosti a hospodaření.¹²⁰

Vraťme se nyní zpět k problematice právní úpravy nadací, která je jen s několika málo novelizacemi na našem území platná dosud. V roce 1997 bylo po více než 5 letech naplněno ustanovení občanského zákoníku, požadující vydání zvláštního zákona upravujícího působnost nadací. Po několika pokusech z let 1992 až 1996 se konečně podařilo v roce 1997 skupině poslanců připravit a v Parlamentu ČR prosadit úpravu vládního návrhu zákona o nadacích, která vyústila v přijetí zákona o nadacích a nadačních fondech a o změnách a doplnění některých zákonů, když jeho podstatným rysem je skutečnost, že zavádí dva samostatné typy nadačních subjektů: nadaci a nadační fond.¹²¹ Charakteristickým rysem této právní úpravy se stala jeho komplexnost. Zákon tak nahradil – s výjimkou ustanovení o vzniku nadace závětí v § 476d a § 477 odst. 2 OZ – speciální úpravu nadací, dosud obsaženou v § 20b až 20e OZ a svým rozsahem, v rámci něhož postihuje i předpisy procesní, finanční a prováděcí, zjevně usiloval stát se komplexním předpisem upravujícím právní režim nadací a nadačních fondů.¹²²

2.2 *Shrnutí*

Právně historické ohlédnutí za nadacemi a příbuznými právnickými osobami lze považovat v této souvislosti za jistý exkurz k nadačnímu právu obecně. Poznali jsme, že faktická přítomnost nadací jako účelově sdruženého majetku je známá právní teorii a praxi již z doby císařské ve starověkém Římě. Ve své tehdejší podobě sloužily tyto

¹²⁰ Zákon o obecně prospěšných společnostech byl dotčen významnou novelou č. 231/2010 Sb., s účinností k 1. lednu 2011, kdy na jejím základě došlo k výraznému posunu týkající se vnitřní struktury jejích orgánů a též v posunu jejích vzájemných okruhů působnosti. (pozn. D.M.)

¹²¹ DEVEROVÁ, L., PAJAS, P. Právní základy fungování neziskového sektoru v ČR. In FRIČ, P., GOULLI, R. *Neziskový sektor v České republice. Výsledky mezinárodního srovnávacího projektu Johns Hopkins University*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001, s. 68-69.

¹²² HURDÍK, J., TELEČEK, I. *Zákon o nadacích a nadačních fondech*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, s. XXXVI - XXXVII.

subjekty zejména účelům dobročinným a náboženským. Zřetelně tak do popředí vystupuje v římskoprávním pojetí sepětí norem fas a ius. Odrazem toho byly četné případy institucí, které získaly svojí povahu nadací či obdobných dobročinných organizací ve světle příslušnosti k náboženské obci. Tedy z již zmiňovaného sepětí fas a ius, když právě právní normy vycházely z norem náboženských.

Nový způsob pojetí právnických osob přinesl Všeobecný občanský zákoník Rakouský, který byl vystavěn na přirozenoprávních základech prodchnut římskoprávní tradicí. I přes tuto skutečnost se o nadacích jako o jednom z typů právnických osob příliš nedozvídáme. Tak je možno nalézt pouze jedinou zmínku o nadacích, a to až v ustanovení § 646 ABGB. Přesto však rakouská civilistická právní doktrína 19. století prosazovala jako jeden z nejvýznamnějších pojmových znaků nadací jejich trvalost, tj. pojetí nadací jako účelově vymezeného jmění určeného k dobročinným či prospěšným cílům a věnovaného svému účelu trvale.¹²³ Po přijetí tzv. recepční normy stala se dosud platná právní úprava občanského práva součástí československého právního řádu. Tento charakteristický rys prvorepublikového soukromého práva se týkal i všech právnických osob, nadací nevyjímaje. V souvislosti se vznikem nového československého státu a s nutností sjednotit právní předpisy v obou částech nově vzniklé republiky, když na Slovensku přetrvávalo obyčejové právo uherské, dospěla tehdejší vláda v roce 1937 k návrhu nového občanského zákoníku. Návrhu občanského zákoníku z roku 1937 se však nedostalo ambice po jednoznačném právním vymezení nadace jako jednoho ze základních typů právnických osob, obvykle dávaných do protikladu ke korporacím. Naopak v návrhu absentovala jakákoliv snaha o postižení pojmových znaků nadace a nejvyšší důležitost se ve vztahu k těmto subjektům přiznávalo jejich organizačnímu statutu. To bylo a je obecně pro právnické osoby vcelku nežádoucím jevem. Mnichovské události z roku 1938 společně s nástupem nacistického Německa jako hegemonu v centrálním uspořádání Evropy a se změnou státoprávního uspořádání Československé republiky se vládní návrh občanského zákoníku stal nerealizovatelným. Dlužno podotknout, že ve vztahu k nadacím tomu bylo snad i dobře.

I po skončení druhé světové války nebyly nadace středem společenské poptávky a v souvislosti s nastolením jednotného kurzu směřování Československa po únorových událostech roku 1948, lze hovořit o jejich soustavném a cíleném potlačování. Přijetí

¹²³ VESELÝ, J. Nadace a úvahy nad návrhem zákona o nadacích. In *Obchodní právo* č. 11/1996, s. 3.

nového občanského zákoníku z roku 1950, který odrážel tehdejší tón doby, spolu s převzetím veškerých aktivit třetího sektoru pod křídla státu jako vedoucího činitele ve společnosti, staly se nadace v takovém ovzduší nežádoucí. Této nálady tehdejší výkonná moc využila v roce 1953, když na základě usnesení Ministerstva spravedlnosti byly všechny spolky a nadace ve státě, s výjimkou Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových, zrušeny. Po vyhlášení socialistické Ústavy z roku 1960 a s přijetím dosud platného Občanského zákoníku dostaly právnické osoby z obecného pohledu poslední a zásadní zásah, když diskurs od tradičního pojetí právnických osob dostal v negativním smyslu nové rozměry. Nahrazení tradičního pojmosloví právnických osob pojmem socialistická organizace bylo pouze nejmarkantnějším úskokem. Obsahově se právnické osoby v podobě socialistické organizace vyprázdnily zejména v souvislosti s centrálně řízenou ekonomikou státu pod vedením jednotné ideologie Komunistické strany.

Tento stav změnila až novela č. 509/1991 Sb., která, ač provizorně, znovunavrátila pojem právnických osob do jejich po staletí tradičního právního chápání. Kusá právní úprava nadací po schválení výše uvedené novely byla po dlouhou dobu teorií i aplikační praxí kritizována jako nedostatečná. Až v roce 1997 byla přijata relativně komplexní právní úprava nadací, v českém právním prostředí do té doby nevídaná. Charakteristickým rysem tohoto předpisu je možnost založení nejen nadace, nýbrž i nadačního fondu. Následující kapitola se bude podrobněji zabývat vymezením neziskového sektoru jako jednoho z nejpodstatnějších částí občanské společnosti. Občanská společnost je tak jedním ze základních prvků, bez něž si nelze demokratický právní stát představit. Další kapitoly se pak budou podrobně zabývat již aktuální právní úpravou nadací a nadačních fondů.

3. Neziskovost jako jeden ze základních znaků nadace

3.1 *Teorie nestátního neziskového sektoru*

Jednou ze základních podmínek pro správné pochopení termínu neziskového sektoru je nalezení výstižného terminologického pojmoslovného aparátu. Základním pojmem při definování neziskového sektoru je občanská společnost. Jestliže použijeme a používáme v textu pojem neziskový sektor nebo třetí sektor, vycházíme z představy občanské společnosti, jejímž primárním sektorem je státní sektor, sekundární soukromý sektor a terciární souhrn nestátních neziskových organizací, tedy především občanských

sdružení, obecně prospěšných společností a nadací.¹²⁴ Za neziskovost pak považujeme takovou skutečnost, že jakýkoliv zisk občanského sdružení, nadace či jiné neziskové organizace nesmí být rozdělen mezi zakladatele, členy orgánů nebo pracovníky, ale musí být použit pro další činnost neziskové organizace a za neziskovou organizaci (anglicky často „Non – (Not-for-) Profit Organization – NPO“), nebo „nestátní resp. nevládní neziskovou organizaci“ (v angličtině často „Non Government Organization – NGO“) je chápána taková organizace, která není založena za účelem podnikání.¹²⁵

Základním předpokladem pro rozvoj třetího sektoru je rozvinutá demokratická občanská společnost identifikovaná svojí vůlí přispívat ku prospěchu věcem veřejným. Po čtyřiceti letech potlačování jakékoliv spolkové činnosti na našem území lze konstatovat, že i v současné době není ve srovnání s vyspělými demokratickými státy třetí sektor definitivně a plně rozvinut. Dvě dekády demokracie a svobody nelze zřejmě považovat za dostatečně dlouhou dobu pro náležité etablování třetího sektoru v občanské společnosti. Dramatické potlačení individuality jednotlivce, ke kterému docházelo za předešlého režimu, není dosud z naší současné společnosti zcela vymýceno. Snad až generace nepostížená dobou nesvobody a totality může navázat na čilou činnost všemožných spolků prvorepublikových¹²⁶ a vtisknout tak pojmu třetího sektoru jeho náležitou podobu.

Jestliže jsme definovali v úvodu této kapitoly pojmy neziskovosti, neziskových subjektů a třetího sektoru, pokusíme se na tomto místě náležitě zasadit třetí sektor a jeho nejvýznamnější subjekty do příslušného teoretického rámce. Nejvýznamnější a nejrozšířenější definici neziskového sektoru, která je obecně přijímána nejen laickou, ale i odbornou veřejností je definice autorů Salamona a Anheinerja.¹²⁷ Tak se definuje

¹²⁴ DEVEROVÁ, L., PAJAS, P. a kol. *Průvodce neziskovým právem I*. Praha: ICN, o.p.s., 1996, s. 15.

¹²⁵ *Ibidem*, s. 14 – 15.

¹²⁶ Období první republiky zvýraznilo zaměření neziskových organizací zejména na sociální problémy, ochranu veřejného zdraví, dětí, mládeže a problém chudoby. Sociálně orientované organizace reagovali na potřeby vzniklé po první světové válce, řada spolků a nadací se zaměřila na podporu válečných invalidů, sirotků a vdov. Významnou roli představovali organizace, které věnovaly velký důraz péči o mládež a volný čas. Vysoká účast mládeže v tělovýchovných jednotách a spolcích patřila mezi tradiční prvky, stejně jako účast v masových tělovýchovných akcích, sokolských sletech a slavnostech. Zároveň nadále pokračovala činnost v oblasti osvěty, vzdělávání kultury, která zejména v malých městech a obcích představovala jádro společenského života, sdružování a zábavy. TŮMA, O. *Dějiny neziskového sektoru v Českých zemích*. In FRIČ, P., GOULLI, R. *Neziskový sektor v České republice. Výsledky mezinárodního srovnávacího projektu Johns Hopkins University*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001, s. 43-44.

¹²⁷ SALAMON, L.M., ANHEINER, H.K. *Defining of the Nonprofit Sector. A Gross National Analysis*. Manchester University Press, 1997. In ŠKARABELOVÁ, S. a kol. *Když se řekne nezisková organizace:*

neziskový sektor jako soubor institucí, které nejsou se státní mocí nijak spojeny, avšak poskytují nebo slouží veřejně prospěšným cílům nebo zájmům a definují tento sektor celkem pěti základními definičními znaky:¹²⁸

- a) Jde o organizace, které jsou do určité míry institucionalizovány, jsou organizované (organized) a které mají vlastní strukturu bez ohledu na jejich formální či právní registraci. Čistě neformální, dočasná ad hoc shromáždění osob nejsou podle této definice považována za součást neziskového sektoru.
- b) Jde o organizace soukromé (private), které jsou přísně odděleny od státní správy a nejsou jí ani řízeny. Podstatou toho je z pohledu obou autorů relativně rigidní zákaz účasti státních úředníků na řízení daného subjektu. Rozhodujícím momentem je skutečnost, že základní struktura neziskových organizací je ve své podstatě soukromá.
- c) Jde o organizace neziskové (non-profit), ve smyslu nerozdělování potencionálního zisku mezi osoby, které se účastní správy takové organizace nebo které jsou jejími zakladateli či vlastníky. Cílem této organizace se tak stává opětovné použití zisku na cíle dané posláním organizace. Tento fakt vyčleňuje neziskové organizace ze souboru soukromého sektoru – soukromého podnikání.
- d) Jsou to organizace samosprávné, autonomní a nezávislé (self-governing) které řídí svou vlastní činnost za současného potlačení možnosti ovládnutí těchto organizací zvenčí.
- e) Jedná se o organizace dobrovolné (voluntary), budované na principu projevu svobody vůle, která se zřetelně projevuje v dobrovolné účasti jejich členů při výkonu činností organizace a při jejím vedení a správě. Jistým odrazem toho může být zastávání čestných (nehonorovaných) funkcí při jejím vedení, neplacená práce pro organizaci nebo způsob financování formou příspěvků či darů.

příručka pro zastupitele krajů, měst a obcí. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2002, s. 7. a FRIČ, P., ŠILHÁNOVÁ, H. Neziskový sektor v ČR – Shrnutí. In FRIČ, P., GOULLI, R. *Neziskový sektor v České republice. Výsledky mezinárodního srovnávacího projektu Johns Hopkins University*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001, s. 11-12.

¹²⁸ SALAMON, L.M., ANHEINER, H.K., SOKOLOWSKI, W. and Associates. *The Emerging Sector*. The John Hopkins University Institute for Policy Studies, Baltimore, USA, 1996.

Definujeme tak neziskové organizace tvořící hlavní páteř třetího (terciárního) sektoru bez ohledu na teoretické vymezení jednotlivých druhů právnických osob, nýbrž jakoukoliv právnickou osobu, která splňuje všechny výše uvedené znaky lze s ohledem na dosud uvedené považovat za neziskovou organizaci neziskového typu.

Za jeden z dalších pojmů, které jsou imanentně spjaty s neziskovým sektorem lze označit pojem veřejné prospěšnosti, který je částí literatury též označován jako obecná prospěšnost. Tento rys vlastní terciárnímu sektoru je v různých zemích a tím i v různých právních řádech, různě pojímán.¹²⁹ V české právnické literatuře se dosud nekladl na obsahovou stránku tohoto pojmu značný důraz. To se však v souvislosti s přijatým novým občanským zákoníkem postupně měnilo. Daný nový občanský zákoník naopak výslovně pracuje s pojmem veřejné prospěšnosti. V této partii týkající se definování neziskového sektoru se omezíme na konstatování, že za veřejnou prospěšnost se na základě komparace jednotlivých právních úprav v rámci projektu The European Foundation, A New Legal Approach považují kategorie jako amatérský sport, umění a kultura, děti a mládež, občanská a lidská práva, ochrana spotřebitele, demokracie, pomoc při živelných pohromách, ekologie a ochrana životního prostředí, vzdělání, eliminace diskriminace, evropské a mezinárodní porozumění, péče o postižené, péče o zdraví, památková péče, prevence a potlačování chudoby, ochrana a péče o zvířata, problematika uprchlictví a emigrantství, náboženství, věda, sociální a ekonomický rozvoj a sociální blahobyt. Posouzení, zda jednotlivé účely v konkrétním případě skutečně slouží veřejnosti (tedy veřejným a nikoliv soukromým zájmům) je v praxi velmi často problematické.¹³⁰

Při definování neziskového sektoru je nezbytné přiblížit si též vzájemný vztah mezi státem jako základním poskytovatelem veřejných služeb na straně jedné a neziskovým sektorem na straně druhé. Podstata poskytování základních veřejných služeb v oblasti školství, bezpečnosti, obrany, kultury, sociální péče a zdravotnictví vyplývá z ústavně zaručeného katalogu základních lidských práv a svobod.¹³¹ Je nesporné, že nalezení ideálního vztahu mezi státem a neziskovým sektorem je ve své

¹²⁹ SCHMIDT, A. Z diskuse k ZOULÍK, F. Obecné úvahy nad koncepcí právnických osob v návrhu nového občanského zákoníku. In ŠVESTKA, J. et al. *Sborník statí z diskusních fór o rekodifikaci občanského práva*. 1. vyd. Praha: ASPI, a.s., 2007, s. 320.

¹³⁰ RONOVSÁ, K. K pojetí veřejné prospěšnosti v Evropě. In *Právní fórum* č. 9/2010, s. 428.

¹³¹ Srov. právní úpravu zák. č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb., Listina základních práv a svobod.

podstatě utopické. Nicméně obecná teorie neziskového sektoru nám dává několik možných způsobů, jak na vzájemný vztah mezi oběma činiteli nahlížet. V zásadě existují následující modely možných vztahů států a neziskových organizací:

- a) Model konfliktní, kde do popředí vystupuje stát jako rozhodující poskytovatel veřejných služeb, přičemž existence neziskových organizací je v takových zemích považována za něco nebezpečného.
- b) Model spolupráce (tzv. průběžná spolupráce), kde neziskové organizace ve spolupráci s veřejnou správou identifikují problémy společnosti, které považují za závažné a tak vytváří tlak na stát, aby dané obtíže řešil.
- c) Model spolupráce (tzv. odložená spolupráce), kde v případě, že stát není schopen řešit nastalé problémy, které se ve společnosti objevují, neziskové organizace se angažují v jejich řešení samy. Jestliže stát shledá, že řešení těchto obtíží je ve veřejném zájmu, snaží se přispívat.¹³²

3.2 Znaky neziskovosti v kontextu platné právní úpravy

Na základě teoretického rozpracování teorie nestátního neziskového sektoru se nabízí v této souvislosti pohled na aktuální právní úpravu této oblasti v České republice. Poznali jsme, že pro podřazení jednotlivých typů právnických osob pod terciární sektor je nerozhodná jejich vlastní právní forma. Pro právní posouzení a podřazení jednotlivé právnické osoby pod tzv. terciární sektor je v aktuální platné právní úpravě nejpodstatnější povaha takového subjektu z pohledu jeho zřízení takzvaně nikoliv za účelem podnikání. Tento posledně jmenovaný rys právnických osob třetího sektoru je základním parametrem pro rozlišování neziskových organizací v České republice, a to zásadně ve světle zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmu ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZDP“). J. Bárta v této souvislosti o tomto hovoří tak, že z právně fiskálního úhlu pohledu jde v celé, jistěže problematické oblasti neziskových organizací, o to, jaké daňové výhody taková organizace požívá, a jaké daňové výhody jsou předvídaný pro donátory. Nějaké výhody tu být musejí, protože jde o odstátnění určitých prospěšných činností, a stát tyto činnosti proto podporuje tou formou, že tu a tam u nějakého zdroje rezignuje na část svých možných příjmů z daní.¹³³ A contrario k pojmu subjektu zřízeném nikoliv za účelem podnikání můžeme ve světle ustanovení §

¹³² RONOVSÁ, K. *Spolkové a nadační právo*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně. Právnická fakulta, 2008, s. 98-99.

¹³³ BÁRTA, J. Soumrak neziskových organizací v Čechách. In *Bulletin advokacie* č.2/1996, s. 23.

2 odst. 1 ObchZ označit a vymezit takovou činnost, která je de lege lata považována za podnikání. Tak se podává, že znakem podnikání ve smyslu ustanovení § 2 odst. 1 ObchZ je činnost spočívající v soustavnosti, samostatnosti, provádění vlastním jménem, na vlastní odpovědnost a za účelem dosažení zisku přičemž soustavnost není totožná s nepřetržitostí a trvalostí.¹³⁴ V daňových zákonech nenalezneme pojmy jako „neziskový sektor“, „nezisková organizace“, které jsou používány pouze v odborné terminologii a publikační činnosti. Důvodem je zejména riziko spojené se špatným jazykovým výkladem, neboť dle zákona i neziskové organizace mohou dosahovat zisku, avšak měly by jej použít k rozvoji a zajištění své další činnosti.¹³⁵ Právě pro výše uvedené důvody konstruuje zákonodárce pro právní povahu neziskových organizací legální pojem poplatníka, který není zřízen za účelem podnikání, který je obsažen v ustanoveních § 18 odst. 3, 18 odst. 8 ZoDP.¹³⁶ Vidíme, že zákonodárce přistoupil ke komplexnímu řešení při výčtu subjektů, které považuje za poplatníky, kteří nejsou založeni za účelem podnikání. Nečiní tak rozdílu mezi nestátním neziskovým sektorem a typicky státními právními osobami jako jsou obce, kraje a státní fondy, které též považuje za takové poplatníky. Přes neuzavřený výčet daných subjektů se na základě výše uvedených právních předpisů a z pohledu obecné teorie nestátního neziskového sektoru pokusíme o nalezení průsečíku mezi teorií a platnou právní úpravou při hledání typických právnických osob spadajících do terciárního sektoru. Přidržíme-li se základní pěti prvkové definice autorů Salamona a Anheintera uvedené v kapitole 3.1 této práce, pak z výkladu ustanovení § 18 odst. 8 ZoDP jednoznačně vyplývá závěr, že za právnícké osoby nestátního neziskového sektoru budeme nepochybně považovat nadace, nadační fondy, obecně prospěšné společnosti, občanská sdružení a zájmová sdružení právnických osob jestliže jsou nadány právní subjektivitou.

¹³⁴ ŠTENGLOVÁ, I., PLÍVA, S., TOMSA, M. a kol. *Obchodní zákoník*. Komentář. 12. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 6.

¹³⁵ HLADKÁ, M., ŠKARABELOVÁ, S. Nezisková organizace a její vymezení v roli daňového poplatníka. In HUDCOVÁ, Z. a kol. *Aktuální otázky vybraných institutů práva neziskového sektoru*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, 2007, s. 159.

¹³⁶ Ustanovení § 18 odst. 8 ZoDP ve vazbě na ustanovení § 18 odst. 3 ZoDP považuje demonstrativním výčtem za poplatníky, kteří nejsou založeni či zřízeni za účelem podnikání zejména zájmová sdružení právnických osob, občanská sdružení včetně odborových organizací, politické strany a politická hnutí, registrované církve a náboženské společnosti, nadace, nadační fondy, obecně prospěšné společnosti, veřejné vysoké školy, veřejné výzkumné instituce, školské právnícké osoby, obce, organizační složky státu, kraje, příspěvkové organizace, státní fondy a subjekty o nichž to stanoví zvláštní zákon. Za tyto poplatníky se nepovažují obchodní společnosti a družstva, i když nebyly založeny za účelem podnikání.

3.3 *Shrnutí*

Vymezení nestátního neziskového sektoru společně s označením právnických osob, které jsou jeho základními stavebními kameny v kontextu obecně přijímané strukturálně – operacionální definice nečiní v současné době závažnější obtíže. Za nestátní neziskové subjekty tedy považujeme takové právnické osoby, které splňují podmínky v ní vymezené, tj. považujeme za ně institucionalizované, soukromé, samosprávné, dobrovolné organizace, které svůj potencionální zisk nerozdělují mezi své členy nebo vedení. Nadto přidáváme, že považujeme za významné, aby dané subjekty vyvíjeli svojí činnost ve veřejném zájmu mimo soukromé zájmy svých členů, a tak smysluplně přispívali k veřejnému blahu.¹³⁷ Dále jsme poznali, že pro rozvoj třetího sektoru je nezbytná plně rozvinutá občanská společnost vybudovaná na základech morálky, svobody a demokracie. Z pohledu české platné právní úpravy uzavíráme, že nadace a nadační fondy spadají nepochybně do nestátního neziskového sektoru a z tohoto pohledu tvoří tyto subjekty významnou část celé této části občanské společnosti. V souvislosti s pojmem veřejné prospěšnosti doplňujeme, že obory ve kterých neziskové subjekty provádějí činnost, jsou velmi rozmanité a lze se s nimi setkat víceméně ve všech spektrech lidského působení.

4. **Platná právní úprava nadace a nadačního fondu**

4.1 *Nadace a nadační fond*

Dne 1. ledna 1998 nabyl účinnosti poměrně dlouho očekávaný zák. č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů. Na jeho základě se dostalo nadacím a současně nové, do té doby neznámé právnické osobě v podobě nadačního fondu, samostatné komplexní právní úpravy. Zakotvil tak právní postavení dvou specifických typů právnických osob soukromého práva – nadací a nadačních fondů.¹³⁸ Právní stav do účinnosti tohoto předpisu neodpovídal praktickým potřebám ve společnosti a též z teoretického úhlu pohledu byla považována dosavadní právní úprava jako zcela nedostatečná a kusá. S příchodem nového zákona se dostalo nadacím a nadačním fondům právní jistoty, která jim doposud tak citelně chyběla. Nedostatek právní úpravy byl pocíťován jako právní vakuum, a to

¹³⁷ SALAMON, L.M. *Rozsah a zdůvodnění neprofitního sektoru. Poučení ze západních zkušeností*. Maryland: The Agency for International Development, 1992.

¹³⁸ RONOVSÁ, K. *Spolkové a nadační právo*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně. Právnická fakulta, 2008, s. 53.

jak v samotné nadační praxi, tak i v činnosti příslušných státních orgánů. Šlo v té době zejména o skutečnost, že v četných případech byly pod organizačně právní formou nadace registrovány subjekty, které vykazovaly spíše znaky obchodních společností anebo různých občanských sdružení, jejichž účelem bylo sledovat zájmy podnikatelského charakteru nebo zájmy pouze svých členů.¹³⁹

Nadační zákon byl postaven na převzetí rakouské koncepce diferenciací mezi nadací a nadačním fondem.¹⁴⁰ Na druhé straně však mezi diskutabilní výsledky zákona patří právě finální podoba nadačního fondu, jelikož úplně původní návrh zákona institut nadačního fondu vůbec neobsahoval.¹⁴¹ Záměrem pro vytvoření nové právnické osoby bylo vytvoření institutu nadačního fondu, jenž by v souladu s moderními evropskými trendy nadačního práva představoval účelové sdružení majetku s právní subjektivitou určené zřizovatelem k soukromým (tedy jiným než obecně prospěšným) účelům, označovaný v nauce různě (rodinné, podnikové nadace apod.).¹⁴² Této šance však český zákonodárce nevyužil a naopak vytvořil takový subjekt, který se z pohledu právní doktríny pohybuje na pomezí mezi teoretickou koncepcí nadace a teoretickou koncepcí ústavu jako svébytná, právně ne zcela jasně uchopitelná entita.

Na základě toho pak z celkového pohledu do textu zákona je zřejmé, že očekávání zastánců právně důsledné koncepce zákona, který by respektoval významná specifika nadací spočívající mimo jiné v jejich nedostatečné samoregulaci při absenci právních nástrojů a tomu odpovídající potřebu specifické úpravy nadací od projevu vůle zřizovatele až po vliv státu na zánik nadace, včetně účinného dohledu nad činností nadací tomu povolanými institucemi, nedošlo úplného naplnění.¹⁴³ ZONNF je tak předpisem, který postihuje tu lépe, tu hůře i problematiku procesní, finanční a prováděcí. Je členěn do devíti částí a v konečném součtu obsahuje celkem 37 paragrafů, přičemž nejvýznamnější po obsahové stránce je část první, kde je soustředěna celá problematika nadací a nadačních fondů počínaje jejich zřízením a vznikem, zrušením a

¹³⁹ Sněmovní tisk č. 38/0. II. volební období. 1996. Důvodová zpráva k zák. č. 227/1997 Sb. Obecná část. Zdroj dostupný z <http://www.psp.cz/eknih/1996ps/tisky/t003800b.htm>. (citováno dne 9. prosince 2011).

¹⁴⁰ DVOŘÁK, T. *Nadace a nadační fondy*. Text zákona s poznámkami. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 15.

¹⁴¹ Vládní návrh zákona o nadacích a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů. Sněmovní tisk č. 38/0. II. volební období. 1996. Zdroj dostupný z <http://www.psp.cz/eknih/1996ps/tisky/t003800b.htm>. (citováno dne 12. prosince 2011).

¹⁴² VESELÝ, J. Bude nový zákon o nadacích přínosem pro nadační praxi? In *Právní rozhledy* č. 1/1998, s. 15.

¹⁴³ HURDÍK, J., TELEČEK, I. *Zákon o nadacích a nadačních fondech*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, s. XXXVII.

zánikem, orgány nadace a nadačního fondu, způsob použití majetku, účetnictví a výroční zprávy a dokonce obsahuje i ambiciózní úpravu nadací se zahraničním prvkem. Zbylé části dva až devět ZONNF jsou svým charakterem ustanovení doplňková a ustanovení přechodná a závěrečná.

Opusťme pro tuto chvíli přísnou systematiku výkladu a krátce se zastavme u části deváté ZONNF, kde je zasazena důležitá úprava přechodných ustanovení, která koneckonců je těsně spjata s principem právní jistoty při přijetí jakéhokoliv nového právního předpisu bez ohledu na jeho obsah. Mimo různé druhy a způsoby přeměny nebo zachování nadace, ke kterým přihlédneme v další části textu u partií týkajících se přeměn a likvidací nadací a nadačních fondů, vytkněme na tomto místě zejména ustanovení § 35 odst. 1 ZONNF, které se právě týká právní jistoty účastníků nadačního práva. Podle výše uvedeného ustanovení platí podmíněná nevyvratitelná domněnka, že dosavadní nadace se považují za nadace podle nového zákona, přestože ve skutečnosti vznikly před 1. lednem 1998 podle zákona jiného.¹⁴⁴ Jde o adaptaci při uplatnění principu přizpůsobení se (adaptace) dosavadní nadace na nadaci podle nového zákona, kdy tak jde o adaptaci vnitřních právních poměrů dosavadní nadace, jež se typicky odráží v zachování shodných veřejnoprávních znaků, jakými jsou identifikační číslo (IČ) a daňové identifikační číslo (DIČ). Adaptace vnitřních právních poměrů však nevyklučuje ani možnou změnu názvu či změnu sídla takové právnické osoby apod.¹⁴⁵ Vraťme se však nyní k systematickému výkladu a přitupme k vymezení charakteristických a typových znaků pro obě formy právnické osoby, které předpokládá ZONNF.

4.2 Základní shodné znaky nadace a nadačního fondu podle ZONNF

Jak jsme již dříve předeslali, ustanovil ZONNF mimo nadace i zcela nový druh právnické osoby ve formě nadačního fondu. V následujícím textu se pokusíme o vystihnutí shodných rysů nadace a nadačního fondu prostřednictvím právní komparatistiky a v této souvislosti poukážeme i na rozdíly, které činí ZONNF mezi oběma jím upravenými právnickými osobami.

¹⁴⁴ TELEČ, I. Adaptace a transformace nadací. In *Právní praxe v podnikání* č. 6/1998, s. 2.

¹⁴⁵ *Ibidem*, s. 2.

Nadace nebo nadační fond jsou účelová sdružení majetku¹⁴⁶ zřízená a vzniklá podle tohoto zákona pro dosahování obecně prospěšných cílů. Ohledně výčtu právnických osob platí v českém právním řádu enumerativní princip, neumožňující vznik právnické osoby, která by nevyhovovala některému ze zákonem relativně přesně specifikovaných typů právnických osob. Z výše uvedené dikce ZONNF lze rovněž dovodit, že za současného právního stavu nemůže podle českého práva vzniknout právnická osoba, povahově pojatá jako nadace nebo nadační fond, která by se neřídila tímto zákonem.¹⁴⁷ Možná nadbytečně je pak v ustanovení § 1 odst. 2 ZONNF výslovně prohlášena nadace spolu s nadačním fondem za právnickou osobu.

Zákonodárce se pak pokusil v ustanovení § 1 odst. 1 ZONNF in fine demonstrativně vymezit obecně prospěšné cíle, za které považuje zejména rozvoj duchovních hodnot, ochranu lidských práv nebo jiných humanitárních hodnot, ochranu přírodního prostředí, kulturních památek a tradic a rozvoj vědy, vzdělání, tělovýchovy a sportu. Zákonodárce při vytvoření výše uvedeného demonstrativního výčtu obecně prospěšných činností nevybočil z rámce obecné teorie nestátního neziskového sektoru, týkající se vymezení oblastí, které jsou obecně považovány za obecně či veřejně prospěšné. Neznamená to však, že jiné, v zákoně neuvedené činnosti, by nemohly být registrujícím orgánem uznány za obecně prospěšné.¹⁴⁸ Zásadní roli ve vymezení jakého obecně prospěšného cíle bude daná nadace nebo nadační fond dosahovat, představuje právní úprava nadační listiny a statutu nadace. Již ze samotné povahy nadace (nadačního fondu) jako účelového sdružení majetku pro dosahování obecně prospěšných cílů plyne, že majetek nadace (nadačního fondu) smí být použit pouze výhradně v souladu s účelem a podmínkami stanovenými v nadační listině a ve statutu

¹⁴⁶ Činí tak ZONNF ve shodě s ustanovením § 18 odst. 2 písm. b) OZ.

¹⁴⁷ HURDÍK, J., TELEČEK, I. *Zákon o nadacích a nadačních fondech*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 27.

¹⁴⁸ Dovoluji si na tomto místě vytknout případ z aplikační praxe, kdy Nadační fond boje proti korupci byl zapsán v nadačním rejstříku až napodruhé, když důvodem pro zamítnutí původního návrhu na zápis tohoto nadačního fondu bylo navrhované znění účelu nadačního fondu, který zněl podporování a přispívání k budování etických hodnot v demokratické společnosti, podporování odhalování korupční činnosti ve veřejné správě a podporování projektů zaměřených na odhalování korupce. Zde se zřejmě projevila neznalost ustanovení § 1 ZONNF in fine daného vyššího soudního úředníka, který o návrhu rozhodoval, jelikož z jazykového výkladu předmětného ustanovení nepochybně vyplývá pouze demonstrativní výčet obecně prospěšného účelu, pro který může být nadace, resp. nadační fond zřízen. V posouzení zda navrhovaný účel odpovídá zákonné normě je spatřováno jisté úskalí demonstrativního výčtu oproti taxativnímu vymezení obecně prospěšného účelu nebo činnosti. V daném případě by však taxativní výčet účelů, pro které by mohla být nadace nebo nadační fond zřízen šel evidentně proti smyslu takového ustanovení a je třeba tyto tendence ve vztahu k tomuto předpisu rázně odmítnout. (Pozn. D.M.)

k naplnění obecně prospěšných cílů a dále k úhradě nákladů souvisejících se správou nadace a zákon tento princip ve svých ustanoveních kogentním způsobem také výslovně zakotvuje.¹⁴⁹ To je však v krajním nepoměru s původním záměrem zákonodárce ve vztahu k nadačnímu fondu. Ten měl být zpočátku konstruován jako zvláštní typ právnické osoby fundačního typu se specifickou možností využití jeho jmění ve světle nikoliv obecné prospěšnosti, nýbrž k účelům ryze či alespoň částečně soukromoprávním. Zákon tak zcela opustil původní myšlenku na fond jako účelové sdružení majetku zřizované k soukromým účelům a naopak zakotvil pro nadační fond stejně jako pro nadaci možnost zřízení výhradně pro dosahování obecně prospěšných cílů.¹⁵⁰

Ochrana názvu právnické osoby je patrná v ustanovení § 1 odst. 3 ZONNF. Název nadace (nadačního fondu) musí obsahovat obligatorní dodatek v předepsané formě. V rámci platné právní úpravy ochrany názvu (jména) právnické osoby nalzáme celkem dvě jejich možná řešení. Zaprvé se jedná při nedovoleném zásahu do zapsaného názvu má nadace (nadačního fondu) právo na jeho ochranu proti rušiteli podle ustanovení § 19b odst. 2 OZ, které má absolutní povahu a počíná dnem vzniku a končí dnem zániku nadace (nadačního fondu).¹⁵¹ Zadruhé je možné spatřovat ochranu názvu nadace nebo nadačního fondu z perspektivy obchodního zákoníku podle platné právní úpravy nekalosoutěžního jednání,¹⁵² která má povahu ochrany relativní. V této souvislosti se jeví jako nejvhodnější pro právní ochranu názvu nadace nebo nadačního fondu využití ustanovení § 47 písm. a) ObchZ, týkající se vyvolání nebezpečí záměny, kdy za takové vyvolání nebezpečí záměny je považováno užití firmy nebo názvu osoby nebo zvláštního označení podniku již užívaného po právu jiným soutěžitelem. Jako ostatní nekalosoutěžní skutkové podstaty je i tato koncipována jako ohrožovací delikt, nemusí tedy k záměně skutečně dojít, ale pro možnost obrany postačí, že nebezpečí záměny hrozí.¹⁵³ Podmínkou pro použití ustanovení dotýkajících se nekalosoutěžního jednání podle ObchZ je jejich účast na hospodářské soutěži. Zdálo by se na první

¹⁴⁹ VESELÝ, J. Bude nový zákon o nadacích přínosem pro nadační praxi? In *Právní rozhledy* č. 1/1998, s. 16.

¹⁵⁰ *Ibidem*, s. 15.

¹⁵¹ DVOŘÁK, T. *Nadace a nadační fondy*. Text zákona s poznámkami. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 16.

¹⁵² Srov. úpravu obsaženou v ustanovení § 44 odst. 1 ObchZ., kdy za nekalou soutěž je považováno jednání v hospodářské soutěži, které je v rozporu s dobrými mravy a je způsobilé přivodit újmu jiným soutěžitelům nebo spotřebitelům.

¹⁵³ ŠTENGLOVÁ, I., PLÍVA, S., TOMSA, M. a kol. *Obchodní zákoník*. Komentář. 12. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 183.

pohled, že z povahy nadace a nadačního fondu jako neziskových právnických osob soukromoprávní povahy se tato právní úprava obsažená v ObchZ nedotýká. Zákonodárce však při přípravě ZONNF předpokládal jistou účast nadací a nadačních fondů při podnikatelské činnosti obou těchto entit a na základě toho jim umožnil účast na hospodářské soutěži. To však je možné pouze za podmínky, že nebude tato hospodářská činnost primárním cílem nadace nebo nadačního fondu, ale právě naopak pouze činností doplňkovou.

4.3 Základní rozdílné znaky nadace a nadačního fondu podle ZONNF

Do této chvíle jsme se v této kapitole zabývali základními znaky nadace a nadačního fondu ve světle aktuální právní úpravy obsažené v ZONNF. Vymezili jsme si shodné rysy obou těchto entit a nyní přistoupíme k výkladu, jenž se bude dotýkat zejména vymezení jejich rozdílných znaků. Z hlediska propedeutického se zdá učinit komparativní pohled na jedné straně z pohledu shodných a na druhé straně rozdílných znaků jako přínosné. Vynikne tak na základě tohoto rozdělení právní povaha obou těchto entit, a to jak ve vztahu k teoretickým a doktrinárním pohledům, tak ve vztahu k aktuální platné právní úpravě.

Prvým ze znaků, který významně odlišuje nadaci od nadačního fondu je trvalost nadace. Z historického úhlu pohledu se nabízí paralela s pojmem trvalosti nadace z pohledu ustanovení § 646 ABGB, kdy podle něj nadace mají dle určení svého zpravidla sloužit svým účelům „na všechny budoucí časy“.¹⁵⁴ Zmínili jsme výše, že nadační zákon byl postaven na základě rakouské koncepce diferenciací mezi nadací a nadačním fondem, kde klíčový rozdíl spočívá v tom, že nadační fond neslouží trvalému, nýbrž toliko dočasnému účelu; jeho majetek může tudíž být i celý spotřebován k dosažení stanoveného účelu. Účel nadace je tedy trvalý, účel nadačního fondu je dočasný (byť tato dočasnost může trvat i po řadu let).¹⁵⁵ Otázku trvalosti nadace tzv. „na věčné časy“ je třeba nahlížet optikou vůle zřizovatele, jelikož ten je nadán k časovému omezení trvání nadace zanesením této skutečnosti do nadační listiny.

Druhým ze znaků odlišující vzájemně nadaci a nadační fond je majetek, to účelové sdružení majetku, o kterém se v souvislosti s nadací tolik hovoří a zejména

¹⁵⁴ HERMANN-OTAVSKÝ, E. Nadace. In HAVELKA, J. *Slovník veřejného práva československého*. Svazek II. Brno: Rudolf M. Rohrer, 1932, s. 722.

¹⁵⁵ DVOŘÁK, T. *Nadace a nadační fondy*. Text zákona s poznámkami. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 15 - 17.

s možností nakládání s touto majetkovou podstatou. Pokusíme se nyní vymezit pojmy majetek, sdružení majetku a nadační jmění. S ohledem na doslovný výklad zákonné definice nadace a nadačního fondu, obsažené v § 1 ZONNF, nelze za podstatu nadace považovat „sdružený majetek“. Majetek¹⁵⁶ není nositelem právní subjektivity nadace, u nadačního fondu není dokonce ani jeho pojmovým znakem, který by musel být po celou dobu trvání nadačního fondu reálně přítomen. Nositelem subjektivity nadace a nadačního fondu je až účelové sdružení majetku, tedy nikoliv majetek sám, nýbrž výsledek svobodného projevu vůle zřizovatele, zaměřeného k oddělení majetku zřizovatele či jiných osob od jejich dosavadních vlastníků a jeho právní převod na současně zřizovanou či již vzniklou právnickou osobu – nadaci nebo nadační fond..¹⁵⁷ Jde zde o enfant – terrible teorie právního vztahu, kdy se před očima v důsledku volního projevu donátora (nadátora) a navazujícího schvalovacího či registračního (imatrikulačního) úkonu státního orgánu uskutečňuje metamorfóza jednoho jasně vymezeného prvku občanskoprávního vztahu v prvek jiný stojící s ním v kontrapozici: z objektu vztahu, tedy jmění či jiného souboru věcí či jiných hodnot, které ovšem musí mít povahu předmětu občanskoprávních vztahů (lze sem tedy zařadit i např. předmět duševního vlastnictví určité osoby), se stává samostatný subjekt, odlišný od donátora i od státního orgánu (nadačního úřadu) či od kterýchkoliv jiných fyzických i právnických osob a působící ve sféře vymezené vůlí nadátora.¹⁵⁸

Ze zákonné dikce ustanovení § 2 odst. 1 ZONNF pak vyplývá, že zákonodárce nadto rozděluje majetek nadace na nadační jmění a ostatní majetek nadace. Nadační jmění (nadační kapitál) je trvalý majetkový základ (fundament) nadace (= nadační jistina), který nesmí být zcizen ani jinak utracen; pouze výnosů z něj a ostatního majetku lze použít k plnění účelu nadace.¹⁵⁹ Pro nadace je tedy pojmovým znakem určitý vyčleněný majetek jako nadační jmění o určité jmenovité hodnotě jako

¹⁵⁶ Majetek není subjektem právních vztahů, a vzhledem k teorii právního vztahu jím být ani nemůže, neboť je předmětem (objektem) právních vztahů. V širším smyslu se majetkem rozumí soubor všech věcí (movitých a nemovitých), soubor všech majetkových práv, zejména pohledávek, jakož i soubor majetkových závazků neboli jinak vyjádřeno, soubory aktiv a pasiv určitého subjektu. Majetkem se jindy rozumí jen soubor věcí a majetkových práv, zejména pohledávek (aktiv) určitého subjektu bez zřetele na majetkové závazky – pasiva. In ŠVESTKA, J., DVORÁK, J. a kol. *Občanské právo hmotné 1. 5.* jubilejní aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009, s. 240 - 241.

¹⁵⁷ HURDÍK, J., TELEČEK, I. *Zákon o nadacích a nadačních fondech.* Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 32 - 33.

¹⁵⁸ HURDÍK, J., KATOLICKÝ, J. *K pojetí právnických osob.* Brno: Masarykova Univerzita v Brně, 1992, s. 67.

¹⁵⁹ DVORÁK, T. *Nadace a nadační fondy.* Text zákona s poznámkami. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 17.

nepostižitelný základ nadace. Pak pojem trvalosti ve spojení s nadačním jměním nemá povahu trvalosti primárně časové, nýbrž je navázán na nemožnost postihnout, resp. snížit minimální hodnotu nadačního jmění pod zákonem stanovený limit.

Naproti tomu má nadační fond spotřební povahu, kdy jeho majetek může být zcela vyčerpán, může být dokonce i předlužen.¹⁶⁰ Zákonodárce tak nevytvořil u nadačního fondu povinnost vytvářet určitou minimální výši nadačního jmění. Tím se dostává nadační fond do zorného úhlu doktríny, jelikož ten pak v tomto pojetí neodpovídá teoretickému vymezení, kdy jedním z podstatných znaků nadace je její majetkový substrát. Jestliže pro nadační fond není podstatným rysem jeho majetkový substrát a s pohledu doktrinálního by měl být upozaděn substrát personální, alespoň co se týká vztahů uvnitř právnické osoby z pohledu členství, pak nezbyvá, než klást otázku jakou povahu nadační fond v platné právní úpravě má? Trvalost majetkového vyčerpání záleží na posouzení soudu a je-li takový stav skutečně trvalý, pak je dán dokonce důvod pro soudní zrušení nadačního fondu.¹⁶¹ Otázkou tedy z teoretického pohledu zůstává, jakou povahu má nadační fond ve vztahu k obecné typologii právnických osob? Nadační fond je právnickou osobou zřízenou podle ZONNF. To je to jediné, co je ve světle ustanovení § 1 odst. 2 ZONNF jasné. Zatímco u nadace vyžaduje zákon majetek ve formě nadačního jmění ve výši alespoň 0,5 mil. Kč, který je ve svém důsledku nezcizitelný, jelikož jeho výše nesmí za trvání nadace poklesnout, je na druhé straně u nadačních fondů ponechán majetkový základ, označovaný též jako nadační jmění, volně k dispozici. Znamená to tedy, že u nadačních fondů lze celý majetkový základ (majetek ve formě nadačního jmění) použít či spotřebovat. V tom tkví i teoretické nazírání na právní formu nadačního fondu, kdy jej na základě výše uvedeného lze jen těžko podřazovat pod naukou vymezený pojem nadace. U nadace je totiž zapotřebí se přísně přidržet chápání její nepostižitelné věcné složky. Tento odklon od typického znaku nadací činí z nadačního fondu jakýsi hybridní útvar, který má určité prvky nadace. Obecně tak lze říci, že nadační fond má volnější právní úpravu, která se odráží v rozdílném přístupu zákonodárce k jeho majetkové podstatě.

¹⁶⁰ RONOVSÁ, K. *Spolkové a nadační právo*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně. Právnická fakulta, 2008, s. 53.

¹⁶¹ RONOVSÁ, K. *Spolkové a nadační právo*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně. Právnická fakulta, 2008, s. 53.

4.4 *Shrnutí*

V této kapitole jsme se pokusili nalézt průsečíky a rozdíly mezi oběma formami právnických osob, které do českého právního řádu vnesl ZONNF. Lze říci, že ZONNF se stal relativně komplexním právním předpisem, který postihl v té době nejpalčivější obtíže nadačního práva. Vyplnil tedy právní vakuum, které bylo do té doby možné sledovat v českém nadačním právu a které bylo tomuto odvětví z pozice aplikační praxe i doktríny dlouhodobě vytýkáno. I přes skutečnost, že se tento právní předpis setkal i s jistou kritikou namířenou zejména na právní povahu nadačního fondu, je třeba na tomto místě připomenout nezvykle stabilní povahu tohoto předpisu. Přes nejružnější dílčí omyly a nedotaženosti je však celková úroveň zákona výrazně lepší, než je v soudobé legislativě obvyklé a rovněž počet novelizací je snesitelně malý a jejich rozsah nikoliv zásadní. Tudíž žití sním snad nepřivolává nadačnímu sektoru takové potíže, jako tak činí jiné zákony jiným segmentům veřejného i soukromého sektoru.¹⁶²

Shrňme tedy, že za základní shodné rysy nadace a nadačního fondu považujeme skutečnost, že se jedná o soukromoprávní právnické osoby fondového typu sice s dílčími, ovšem ne s nepodstatnými rozdíly. Shodná se zdá být též právní úprava ochrany názvu nadace a nadačního fondu,¹⁶³ kterou tak můžeme ve světle OZ a ObchZ rozlišovat jak z pohledu absolutní, tak z pohledu relativní právní ochrany. Zde však přísně vzato shodné znaky obou těchto forem právnických osob končí. V dalším komparativním pohledu na nadace a nadační fondy nalézáme pouze shodné instituty a pojmy, ovšem s významy pro každou z těchto jednotlivých entit odlišnými.

Tak nadací se rozumí účelové sdružení majetku, které je přiznána zvláštní právní subjektivita. Vytkli jsme v předcházejícím textu klíčové rozdíly mezi majetkem, účelovým sdružením majetku a nadační jistinou. Podstatným rysem nadace je její trvalost ve světle nezcizitelnosti nadační jistiny a její výnosový charakter sloužící obecně prospěšným účelům. Na druhé straně pak pro nadační fond neplatí přísná pravidla svazující nadace, týkající se nezcizitelné nadační jistiny ve výši 0,5 mil. Kč. Tak pro nadační fond je příznačný ten rys, že jeho trvalost není považována za jeden z jeho pojmových znaků. Jestliže zákonodárce připustil, aby nadační fond mohl spotřebovat veškerý svůj majetek (ovšemže pouze k plnění nadačního účelu), pak se

¹⁶² DVOŘÁK, T. *Nadace a nadační fondy*. Text zákona s poznámkami. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 6.

¹⁶³ Srov. ustanovení § 1 odst. 3 ZONNF.

z teoretického hlediska vytýká nedodržení nadačního charakteru nadačnímu fondu z pohledu jeho trvalosti, když ten je tak vybudován u nadačního fondu na omezeném principu. Pak je v této souvislosti nasnadě, že takový nadační fond nemusí mít oproti nadaci ani výnosový charakter, a je tak naopak konstruován jako právnická osoba, která může svůj (veškerý) majetek spotřebovat. To však ve svém důsledku při dlouhodobém stavu předluženosti může vést až k nucenému zrušení nadačního fondu ze strany soudu.

Lze tedy v této souvislosti uzavřít, že nadace má trvalý charakter spočívající v nezczitelnosti a nezastavitelnosti nadační jistiny, která slouží k výnosům určeným pro plnění nadačního účelu a pro nadační fond platí možnost jeho omezeného trvání za účelem dosažení obecně prospěšného cíle, když jeho majetek (má-li vůbec nějaký) je možné spotřebovat a který tak nemusí mít výnosový charakter. Uzavřeme pojednání o shodných a rozdílných prvcích mezi nadacemi a nadačními fondy tím, že považujeme nadační fond za právnickou osobu na pomezí nadace a soukromoprávního ústavu, kdy jednotlivé složky ve formě majetkového a personálního substrátu mohou, a zároveň nemusí být u nadačního fondu v jednotlivých případech dostatečně zřetelné.

5. Založení a vznik nadace a nadačního fondu

5.1 *Založení a vznik právnické osoby obecně s akcentem k teorii fikce*

Problematicke založení a vzniku právnické osoby je v teorii a v aplikační praxi věnována značná pozornost. Odraz zájmu o institut založení a vzniku právnických osob je třeba hledat ve filozofickém přístupu k právnickým osobám obecně. V úvodních kapitolách jsme naznačili dva nejvýznamnější směry, ke kterým tenduje evropská právní kultura při uchopení právnických osob jako subjektů práva s vlastní právní subjektivitou. S fenoménem právní subjektivity těchto entit je tak spojena i otázka do jaké míry je nezbytná součinnost státu při kreaci právnické osoby. Při řešení vymezení pojmu právnické osoby a její role ve společnosti jsme se přiklonili v souladu s platnou právní úpravou k modelu teorie fikce právnických osob jako vůdčího principu při chápání právnických osob na území České republiky. Tato teorie fikce převládla v českém právním prostředí, a to i přesto, že prvorepubliková doktrína tendovala spíše k teorii reality, resp. teorii reálné svazové osobnosti. Podstatu obou teorií o právnických osobách jsme přednesli v úvodních kapitolách této práce. Shrňme jen v krátkosti, že jednou z podstat převládající teorie fikční je relativně vysoká spoluúčast státu při kreaci

právnícké osoby. Ještě lépe řečeno je zde spatřována významná role zákonodárce, který představuje klíčový prvek při možnostech vytvoření právníckých osob jako fiktivních subjektů práva, které jsou nadány právní subjektivitou. Této subjektivitě se dostává jednotlivé právnícké osobě mimo její zákonný základ upravený v právním předpise, též na základě určitého uznání ze strany státu.

Vznikání právníckých osob soukromoprávní povahy se pravidelně váže na dva různé kroky, resp. na dvě sousledné právní skutečnosti. Prvou z nich je zřízení (založení) právnícké osoby, druhou pak samotný vznik, spojený typicky s registrací právnícké osoby v zákonem určené evidenci.¹⁶⁴ Podíl ingerence státu se v historickém i soudobém srovnání pohybuje v mezích počínajících na straně jedné přímou tvorbou právníckých osob zákonem, resp. relativně volnou mírou uvážení, svěřenou státní moci, zda přiznat či nepřiznat právní subjektivitu organizačnímu útvaru aspirujícímu stát se právníckou osobou až po minimalizovaný podíl státní moci, resp. zákonodárce na vzniku právnícké osoby.¹⁶⁵ Dosud nezodpovězenou otázkou tedy zůstává, do jaké míry je nutné spolupůsobení státu jako jednoho z nezbytných činitelů při vlastní kreaci právnícké osoby ve vnějším světě. V této souvislosti se nabízí otázka vztahu jednotlivých teorií o právníckých osobách¹⁶⁶ a míry ingerence státu při jejich vzniku. Někteří autoři odmítají hledat souvislosti s klasickými teoriemi právníckých osob¹⁶⁷, zatímco jiní autoři tuto přímou vazbu nalézají a spojují princip spontaneity či volnosti uplatňovaný při vzniku některých právníckých osob s projevem některé z teorií reality, přičemž princip legální, potažmo jeho extrémní polohu vyjádřenou principem koncesním označují za bezprostřední výraz klasických teorií fikce.¹⁶⁸ Domníváme se, že nelze zcela pominout vztah mezi teoriemi o právníckých osobách a státem, jež se projevuje v různých stupních formalizovaných úkonů státní moci.

¹⁶⁴ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 239.

¹⁶⁵ HURDÍK, J. *Právnícké osoby (Obecná právní charakteristika)*. Brno: Masarykova Univerzita, 2000, s. 123.

¹⁶⁶ Pro naše potřeby redukováných na teorii reality a teorii fikce v jejich základních podobách. (Pozn. D.M.)

¹⁶⁷ SIMONART, V. *La personnalité morale en droit privé comparé*. Bruylant, Bruxelles, 1995, s. 65 – 66.

¹⁶⁸ HURDÍK, J. *Právnícké osoby (Obecná právní charakteristika)*. Brno: Masarykova Univerzita, 2000, s. 123 - 124.

5.1.1 Exkurz k principu ohlašovacímu, registračnímu a koncesnímu

Pojetí právnických osob se v různých právních řádech stát od státu různí. Zejména je to patrné ve srovnání kontinentálního práva s anglo-americkou právní tradicí. Nalézáme však jisté shodné prvky, které lze charakterizovat jako spolupůsobení státu při vzniku různých druhů právnických osob. Zmínili jsme, že jednotlivé teorie o právnických osobách do jisté míry odpovídají způsobu přístupu státu vyjadřující kombinaci vlivu zákonodárce, resp. právního systému na vznik právnické osoby. Lze tak rozlišovat tři, resp. čtyři základní přístupy zákonodárce:

- a) systém koncesní (Konzessionsystem, système de la concession), ponechávající vůli veřejné moci rozhodnout o uznání určitého organizačního útvaru jako právnické osoby,
- b) systém formální, legality, resp. registrační (System der Normativbestimmung, systemeformaliste), na jehož základě organizační útvar, který splnil zákonem požadované podmínky pro konstituování určitého typu právnické osoby, má právní nárok na své právní uznání spočívající zpravidla v registraci v příslušném rejstříku,
- c) systém liberální (System der freien Körperschaftsbildung, système de la libreconstitution), na jehož základě právnická osoba vzniká již tehdy, kdy splnila podmínky zákonodárce pro svůj vznik, potažmo
- d) systém spontánnosti (Système de la spontanéité), který se uplatňuje u části právnických osob ve francouzském právu a v modifikované podobě rovněž v novém quebeckém občanském zákoníku, a podle něhož určité organizační seskupení je uznáno za právnickou osobu zpravidla tehdy, když se stane svou konstitucí způsobilé plnit roli osoby v právním smyslu.¹⁶⁹

Ke každé z teorií o právnických osobách můžeme podřadit celkem dva z výše nastíněných principů. Tak teorii fikční prospívají principy uvedené pod sub a) a b), přičemž systém koncesní je obecně považován za výraz krajního dodržování obsahu této teorie, jelikož přísným dodržováním nedává zákonodárce žádnou možnost k odchylkám od zákonné úpravy. Systém koncesní je pro svoji povahu považován za vhodný u těch právnických osob, jejichž činnost je pro společnost prospěšná a nutná, avšak též vysoce nebezpečná a podléhá tak schvalovacímu procesu ze strany státního

¹⁶⁹ HURDÍK, J. *Právnické osoby a jejich typologie*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 46.

dozoru. V této souvislosti se však již dostáváme k tématu, které nesplývá s nadpisem této kapitoly, jelikož zde rozlišujícím hlediskem není samotný vznik právnické osoby, nýbrž rozlišování právnických osob z pohledu jejich činnosti. K nejrozšířenějšímu principu, který odráží právní povahu a obsah teorie fikční náleží systém registrační. Systém registrační je tak navázán na splnění zákonných podmínek daných zákonodárcem pro vznik právnické osoby. Při splnění veškerých náležitostí vzniká právnické osobě právní nárok vůči státu k tomu, aby byla daná právnická osoba považována za subjekt právních vztahů a tedy registrována v příslušném rejstříku.

K teorii reality na druhé straně podřadíme principy uvedené pod sub c) a d). Princip liberální, jako základní východisko pro teorie reálné svazové osobnosti vychází z přesvědčení, že pro vznik právnické osoby postačí pouhé splnění podmínek daných zákonodárcem. Rozdíl oproti systému registračnímu spatřujeme v tom, že zde odpadá formální krok druhý, kterým by se daná právnická osoba registrovala v předmětné evidenci. Ve světle liberálního principu při vzniku právnické osoby a ve své podstatě nulovému zásahu státu v této oblasti je sporné, jakým způsobem by byla zachována právní jistota třetích osob vstupujících do právních vztahů s právnickou osobou.¹⁷⁰ Princip spontaneity je výtvořem judikatury francouzské, která ve svém důsledku přijala stanovisko možnosti kreace právnické osoby mimo přímou zákonnou oporu, když přiznala právní subjektivitu podnikovým výborům jako reálně vzniklým organizačním útvarům.¹⁷¹ Na principu spontaneity je pak zřetelné, že se zde střetávají dva neslučitelné právní principy spočívající zaprvé v liberálním přístupu k tvorbě právnických osob, která odpovídá svobodné tržní ekonomice a na straně druhé pak vystupuje ochrana třetích osob z pozice jejich právní jistoty. Rozhodnutí, ke kterému z těchto principů se jednotlivé právní řády přikloní, pak závisí výlučně na vůli zákonodávce. Principu spontaneity, který považujeme v kontinentální právní úpravě za ojedinělý, se dostalo pozornosti i v české právní vědě, a to na základě stanoviska Nejvyššího soudu ČR, které

¹⁷⁰ ZOULÍK, F. Obecné úvahy nad koncepcí právnických osob v návrhu nového občanského zákoníku. In ŠVESTKA, J. et al. *Sborník statí z diskusních fór o rekonstrukci občanského práva*. 1. vyd. Praha: ASPI, a.s., 2007, s. 307.

¹⁷¹ Srov. rozhodnutí pařížského kasačního soudu ze dne 28. ledna 1954 pod Civ. 28. janv. 1954, JCP 1954. II. 7958, concl. Lemoine. In HURDÍK, J. Právnické osoby – realita nebo fikce? In *Právní rozhledy* č. 3/1999, s. 126 – 127.

se týkalo právního postavení okresních úřadů, jehož podstatou bylo právě přiznání právní subjektivity těmto útvarům.¹⁷²

Na závěr tohoto exkurzu dodejme, že česká právní úprava účasti státu při kreaci právnických osob stojí na principu registračním, který tak odpovídá zvolené koncepci zákonodárce při pojmání právnických osob ve světle teorie fikce. Výrazem uplatnění registrační zásady při zakládání právnických osob je spojení okamžiku jejich vzniku s konstitutivním zápisem právnické osoby do příslušné veřejnoprávní evidence. Pro nadace a nadační fondy se pak užije ustanovení § 5 ZONNF, kdy se tyto subjekty zapisují do nadačního rejstříku, které vedou rejstříkové soudy, jimiž jsou soudy krajské.¹⁷³

5.2 Platná právní úprava zřízení a vzniku nadace a nadačního fondu

Platná právní úprava založení a vzniku nadace a nadačního fondu je upravena v hlavě druhé ZONNF obsahující celkem tři ustanovení věnované této problematice. Z pohledu jazykového se nekryje platná právní úprava se vžitým pojmem založení právnické osoby, ale substituuje jej pojmem zřízení (zřizovatel) namísto zavedeného pojmu založení (zakladatel) jako je tomu např. u obchodních společností. Veřejnoprávní pojem zřizovatele nadace (nadačního fondu) je tak použit nevhodně, jelikož nadace (nadační fond) je institutem soukromého práva, tudíž by byl zde adekvátní pojem zakladatel. Na druhé straně je však pojem zřizovatele pojmem tradičním (shodně např. ustanovení. § 646 ABGB).¹⁷⁴ Tato terminologická odchylka je však z obsahového hlediska nepodstatná. Přidržíme se v tomto textu zákonné dikce a pojem založení nahradíme v souladu s ZONNF pojmem zřízení. Tak ke zřízení nadace nebo nadačního fondu dochází dvěma základními způsoby. Platná právní úprava rozlišuje zřízení nadace či nadačního fondu buďto mezi živými (inter vivos) nebo pro případ smrti (mortis causa), tedy právními úkony soukromého práva. Toto historicky podmíněné dělení pak představuje jeden z charakteristických rysů vlastní oběma těmto formám. Žádná jiná právnická osoba není nadána k možnosti jejího zřízení či založení současně těmito

¹⁷² Česko. Nejvyšší soud. Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. dubna 1998 sp. zn. Cpjn 68/97.

¹⁷³ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 224.

¹⁷⁴ DVOŘÁK, T. *Nadace a nadační fondy*. Text zákona s poznámkami. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 20.

dvěma způsoby. Oběma způsobům zřízení nadace a nadačního fondu budeme věnovat samostatnou podkapitolu.

5.2.1 Zřízení nadace a nadačního fondu inter vivos

Na základě koncepce tzv. dvoufázovosti při vytvoření právnické osoby jako subjektu práva nadané právní subjektivitou a schopné tak vstupovat do právních vztahů s třetími osobami, se tento princip rozpadá do dvou na sobě vzájemně nezávislých kroků, a to na vlastní zřízení a její následný vznik. Pro zřízení nadace je zcela zásadní a nejdůležitější projev vůle zřizovatele, kterému zákon stanovuje potřebný obsah a formu.¹⁷⁵ Konkrétně se pak zřízení nadace inter vivos projevuje v soukromoprávní povaze úkonu ve formě písemné smlouvy uzavřené mezi zřizovateli, anebo zakládací listinou, je-li zřizovatel jediný. Z pohledu dikce ZONNF jsou pak oba písemné projevy vůle zřizovatelů (zřizovatele) zahrnuty pod legislativní zkratku „nadační listina“. Pozastavme se pro tuto chvíli u projevu vůle zřizovatele a pokusme se jej ve světle nadační praxe v této fázi výkladu náležitě osvětlit. Právě projev vůle zřizovatele nebo zřizovatelů je klíčovou otázkou pro pochopení právní podstaty nadace jako svébytného druhu právnické osoby. Jestliže jsme definovali nadaci jako účelové sdružení majetku, které je na základě právního předpisu nadáno právní subjektivitou a které je odděleno od majetkové sféry (vlastnictví) jeho zřizovatele, pak otázka jakým způsobem dochází ke konstituování nadace má stěžejní význam. Principiální význam projevu vůle zřizovatele nadace či nadačního fondu však nelze nikdy dostatečně zdůraznit. Ačkoliv je někdy právní subjektivita nadace ztotožňována se jménem nadace, ve skutečnosti jediným – a prchavým – zdrojem této subjektivity není nic jiného než projev vůle zřizovatele nadace. Jeho výlučnost ve srovnání s jinými projevy vůle, s nimiž se setkáváme v soukromém právu, spočívá v nezvratnosti, trvalosti a v oddělení tohoto projevu od osoby zřizovatele v okamžiku, kdy byl právně významně učiněn.¹⁷⁶ Z tohoto důvodu je náležitá pozornost věnována nadační listině jako základnímu a zakládajícímu dokumentu, jež bude nadaci nebo nadační fond provázet po celou dobu její existence. Tento projev vůle zřizovatele tak vdechuje nadaci jako účelovému sdružení majetku možnost její existence, a to výlučně bez následného vlivu na majetkovou podstatu

¹⁷⁵ RONOVSÁ, K. *Spolkové a nadační právo*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně. Právnická fakulta, 2008, s. 59.

¹⁷⁶ HURDÍK, J., TELEČ, I. *Zákon o nadacích a nadačních fondech*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 58.

nadace osobou nebo osobami, které jí takto konstituovaly. Přísné oddělení majetku nadace od majetku jejich zřizovatelů je pak neklamnou a podstatnou náležitostí nadace jako jejího pojmového znaku.¹⁷⁷ A právě proto je zřizovatelské jednání poměrně formalizované, když předpokládá úředně ověřené podpisy zřizovatelů u dvou či vícestranného právního úkonu v podobě nadační listiny. V případě zřizovatele jediného je pak pod sankcí neplatnosti vyžadován dokonce notářský zápis takového projevu vůle, který je vtělen do podoby nadační listiny. Posledně uvedený způsob je pak svojí povahou jednostranným právním úkonem nadátora. Zřízení nadace nebo nadačního fondu *inter vivos* je tak relativně formalizovaným právním úkonem, jehož obsahem je projev vůle zřizovatele k vyčlenění majetku, jenž byl dosud ve vlastnictví jiného (vlastníka) a napříště je s tímto majetkem počítáno jako s nadačním jměním sloužícím k obecně prospěšným účelům stanovených nadátorem. Lze pojednání o zřízení nadace *inter vivos* uzavřít shrnutím, že se jako takové nevymyká obecnému rámci zřizování, resp. zakládání právnických osob soukromého práva a při splnění všech obsahových náležitostí těchto dokumentů vymezených v ustanovení § 3 odst. 2 ZONNF nečiní aplikační praxi závažnější obtíže.

5.2.2 Zřízení nadace a nadačního fondu *mortis causa*

Zvláštností a specifikem právní úpravy ZONNF je historickým vývojem podmíněný způsob zřízení nadace pro případ smrti. Tento historický akcent převzala i právní úprava ZONNF a výslovně jej tak upravuje ve svém ustanovení § 3 odst. 1 věta první. Dále je pak v souvislosti s tímto způsobem zřízení nadace závětí zákonem stanovená povinná forma testamentu v podobě notářského zápisu. Dodáváme jen, že je tak učiněno pod sankcí neplatnosti takového posledního pořízení. To je však celkem vše, co se ze zákonného znění o tomto způsobu zřizování dozvídáme. V kapitolách věnovaných historickému vývoji jsme se věnovali okolnostem, které odůvodňují proč a

¹⁷⁷ Pro názorný příklad je možné komparativně srovnat platnou právní úpravu společnosti s ručením omezeným. I u ní je majetková základna (substrát) ve formě vkladu společníka do společnosti, jejíž projevem je výše základního kapitálu společnosti, oddělena od společníků. Ovšem při splnění zákonných podmínek vzniká společníku v obecné rovině při skončení jeho účasti na společnosti nárok na likvidační zůstatek, pokud se společnost zrušuje bez právního nástupce nebo na vypořádací podíl při skončení účasti společníka jiným způsobem (nestanoví-li zakladatelská listina nebo společenská smlouva jinak). To je ovšem u nadace a nadačního fondu z povahy věci nemožné a dochází tak k trvalému a definitivnímu oddělení vlastnických vztahů mezi zřizovatelem a samotnou nadací nebo nadačním fondem. (Pozn. D.M.)

za jakých okolností se dostalo tomuto vpravdě netradičnímu způsobu zřizování právnických osob výsadního postavení právě u nadací.¹⁷⁸

Právní úprava zřízení nadace závětí je v současné platné právní úpravě rozdělena mezi dva právní přepisy, a to mezi ZONNF a právní úpravu dědění obsaženou v OZ.¹⁷⁹ Zůstavitel může závětí zřídit nadaci nebo nadační fond.¹⁸⁰ Klíčovým je zde vzájemný vztah mezi oběma právními předpisy. Celkem bez pochybností a bez argumentace lze soudit, že ZONNF je *lex specialis* k ustanovením OZ o dědickém právu.¹⁸¹ První a zcela zásadní otázkou je, zda zřízení nadace závětí je děděním. Odpověď je rozhodně negativní, jelikož nadace, kterou zůstavitel zřizuje závětí, není jeho dědicem.¹⁸² K přechodu práv a povinností na základě události smrti zůstavitele na jeho právního nástupce u problematiky zřízení nadace závětí v žádném případě nedochází. Zdá se tedy, že tento způsob konstituování nového subjektu není vlastní dědickému právu a jedná se tedy o jistou anomálii, která je zdůvodňována a podmíněna historickým vývojem nadace. Pořízení pro případ smrti se obvykle řadí mezi jednostranný právní úkon, který ze své povahy předpokládá projev vůle za života zůstavitele, který sice musí splňovat předpoklady platnosti z doby svého vzniku, jenže po obsahové stránce se jeho účinnost bude poměřovat stavem věcí v době uvedené události. Právo nakládat s majetkem tak přesahuje meze lidské existence.¹⁸³ Závěť, kterou zůstavitel zřizuje nadaci, je sice formálně závětí a musí mít náležitosti závěti podle ustanovení § 476 a násl. OZ, svou povahou však není dědickým titulem, ale zřizovací listinou nadace.¹⁸⁴ Lze tedy z obecného pohledu uzavřít, že závěť má ze své povahy převážně charakter dědického titulu, avšak setkáváme se v právním řádu se závětí, jež má prvky zakladatelského jednání ve vztahu k založení (zřízení) nové právnické osoby.

¹⁷⁸ Nyní je tento způsob *de lege lata* rozšířen i na formu nadačního fondu. (Pozn. D.M.)

¹⁷⁹ Srov. ustanovení hlavy sedmé, § 460 a násl. OZ.

¹⁸⁰ Srov. ustanovení hlavy sedmé, § 477 odst. 2 OZ.

¹⁸¹ Pojem dědické právo se používá ve dvojím smyslu: objektivním a subjektivním. V objektivním smyslu představuje souhrn všech právních norem upravujících přechod práv a povinností zemřelého jedince (z povahy věci pouze fyzické osoby) na jeho právního nástupce. V subjektivním smyslu jde o souhrn práv a povinností svědčících již určité osobě, které tato práva a povinnosti přibudou podle objektivního dědického práva v důsledku události smrti jejího předchůdce. In MIKEŠ, J. Dědické právo. In ŠVESTKA, J., DVORÁK, J. *Občanské právo hmotné 3*. 5. jubilejní aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009, s. 258.

¹⁸² KNAPPOVÁ, M. Zřízení nadace závětí. In *Právní praxe* č. 1/1995, s. 49.

¹⁸³ MIKEŠ, J., MUŽIKÁŘ, L. *Dědické právo v teorii a praxi*. Praha: Leges, 2011, s. 59.

¹⁸⁴ KNAPPOVÁ, M. Zřízení nadace závětí. In *Právní praxe* č.1/1995, s. 50.

Pojítkem mezi právní povahou dědictví, resp. závěti jako dědickým titulem a zřízením právnické osoby v podobě nadace ve formě závěti je pouze smrt zůstavitele. Se smrtí zůstavitele je pak spojeno několik dalších teoretických otázek, na které teorie a aplikační praxe vcelku bez obtíží odpovídá ve vztahu k samotnému institutu dědění v jeho obecně chápaném významu.¹⁸⁵ Se smrtí zůstavitele je však spojena otázka jeho vztahu k nově vytvořené právnické osobě. Jestliže do důsledku aplikujeme veškeré právní principy, kterými je ovládán institut dědictví, resp. dědického práva, pak konstatujeme, že zřízení nadace závětí se téměř ve všech aspektech vymyká obecně chápanému pojmu dědictví. Zaprvé, žádný majetek nebo práva na dědice v důsledku smrti zůstavitele nepřechází. Zde pak do popředí vystupuje vztah mezi ZONNF a OZ. Předdeslali jsme, že vztah mezi oběma přepisy je vybudován na principu *lex specialis* ZONNF vůči OZ. Pak se v takovém případě neužije ustanovení § 462 OZ a i přesto, že dědictví nenabude dědic, nedostane se předmět dědictví do vlastnictví státu tak, jak by tomu bylo v obecné rovině. Tento princip se však neuplatní ve vztahu k tzv. neopominutelným dědicům, kteří zřízením nadace nesmějí být zkrácení ve svém právu na povinný díl, Pokud by je zřízení nadace resp. stanovení jejího jmění v závěti, zkracovalo, byla by závěť v tomto rozsahu neplatná.¹⁸⁶

Do přijetí ZONNF se aplikační praxe střetávala s obtížemi, které vyplývaly z kusé úpravy nadačního práva upravené v ustanoveních OZ, zvláště pokud šlo o institut zřízení nadace závětí. Tyto obtíže byly spatřovány zejména v určení osoby, která bude muset učinit právní úkony, kterými by byl završen postup ve vztahu k již zmiňované koncepci dvoufázovosti založení a vzniku nadace a nadačního fondu, resp. právnických osob vůbec. Zaživa tak zřizovatel, tj. zůstavitel učinit nemohl proto, že závěť za života zůstavitele nemá právní účinky, a to ani in eventum a stejně tak bylo možné soudit, že zůstavitel nemohl in eventum podat ani návrh na registraci nadace, která dosud nevznikla a ani nebylo jisto, zda vznikne. Po smrti zůstavitele návrh podat ten nemůže prostě proto, že je mrtev a dědicové takový návrh nebyly a nejsou povinni podat. Dovožovalo se, že tím, kdo bude oprávněn činit veškeré úkony směřující k ustavení

¹⁸⁵ Právní institut dědictví je vybudován na několika základních principech. Nepochybnou zvláštností současné právní úpravy při principu nabývání dědictví ipso iure již událostí smrti zůstavitele (§ 460 OZ) je zachování někdejší nezbytné úřední ingerence při nabývání dědictví. Dalším principem je omezení odpovědnosti dědice za zůstavitelovy dluhy jen do výše ceny nabytého dědictví (*pro viribus hereditatis*), rovněž postavení tzv. neopominutelných dědiců, princip univerzální sukcese a právní postavení státu v případě, že dědictví nenabude žádný dědic apod. (Pozn. D.M.)

¹⁸⁶ KNAPPOVÁ, M. Zřízení nadace závětí. In *Právní praxe* č. 1/1995, s. 50.

nadace, bude muset být pozůstalostní soud zároveň s potvrzením dědictví.¹⁸⁷ Tyto výkladové obtíže však odstranilo ustanovení § 3 odst. 3 ZONNF, které počítá s určením osoby oprávněné ke všem právním úkonům k ustavení nadace jako nového právního subjektu. Tuto osobu označuje zákon jako „vykonavatele závěti“. Jedná se jen o účelovou legislativní zkratku, která ovšem může poněkud mýlit. Nejde totiž o obecný institut dědického práva, jak by se na první pohled mohlo zdát.¹⁸⁸ Z povahy závěti jako posledního pořízení zůstavitele pak vyplývá, že jde o právní úkon, který není možné v případě jeho vady zhojit jiným právním úkonem a vzhledem k této nemožnosti zhojit obsahový (ale i formální) nedostatek závěti v důsledku smrti zřizovatele (pořizovatele závěti), pak půjde o neplatnost závěti absolutní, ke které bude muset úřední orgán přihlídnout z úřední povinnosti.¹⁸⁹ Dodáváme zde pro úplnost, že za života pořizovatele může ten závěť změnit, zrušit nebo pořídít závěť zcela novou.

V případě, že zůstavitel pořídil o svém majetku prostřednictvím závěti, jejímž obsahem je projevena vůle zůstavitele ke zřízení nadace a za předpokladu, že nikoliv celý jeho majetek, ale pouze jeho část se má stát nadačním jměním takto zřízené nadace a současně není v závěti dále nic obsaženo, pak o zbylém majetku zůstavitele bude postupováno v souladu s ustanovením § 473 a násl. OZ, který je věnován institutu dědění ze zákona. Zejména je pak v této souvislosti věnována pozornost tzv. neopominutelným dědicům. Vůči nim je pak nutné postupovat v souladu s ustanovením § 479 OZ i v případě, že zůstavitel pořídil pro případ své smrti o veškerém svém majetku výlučně formou závěti. Nezletilým potomkům se musí z dědictví dostat aspoň tolik, kolik činí jejich dědický podíl ze zákona, a zletilým potomkům aspoň tolik, kolik činí jedna polovina jejich dědického podílu ze zákona, jak vyplývá z první věty § 479 OZ. Pokud závěť zákonnému požadavku obsaženému v § 479 OZ odporuje, je (v části požadavku odporující) neplatná.¹⁹⁰ To může mít vzhledem k zákonné povinnosti minimální výše nadačního jmění ve výši 0,5 mil Kč vcelku fatální následky pro její samotný vznik. Jestliže zůstavitel nedodrží zákonné podmínky chránící tzv. neopominutelné dědice a v průběhu dědického řízení tak vyplyne na povrch nutnost

¹⁸⁷ Ibidem, s. 51.

¹⁸⁸ HURDÍK, J., TELEČEK, I. *Zákon o nadacích a nadačních fondech*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 73.

¹⁸⁹ Ibidem, s. 73.

¹⁹⁰ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník II. § 460 – 880*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 1304.

k zhojení této vady, resp. k vyslovení neplatnosti části závěti, bude pak nezbytné pečlivě zvážit, zda zůstavitel zanechal v dostatečné výši ocenitelný majetek, jenž by se mohl a měl stát nadačním jměním. V případě negativní odpovědi pak nezbývá než konstatovat, že nadace nemůže de lege lata vzniknout a veškerý majetek zůstavitele pak bude podléhat oběma dědickým titulům dědění, tzn. jak ze zákona, tak ze závěti (dle individuálního posouzení každého jednotlivého případu). To ovšem neplatí pro nadační fond, kterému je právní úprava nutně minimální výše nadačního jmění cizí.

V souvislosti s dědickým řízením, jako jednou z podmínek pro úspěšné projednání dědictví, je spojena otázka majetku nadace jako nadačního jmění a jeho právní povahy po smrti zůstavitele. Obecná formulace ustanovení § 460 OZ hovoří o základní zásadě, když se stanoví, že dědictví se nabývá smrtí zůstavitele. Z dosud uvedeného textu jednoznačně vyplývá, že v případě zřízení nadace závětí nejde svou povahou ve své podstatě o dědictví, resp. dědění. Pak se ovšem naskýtá otázka, jak je to s vlastnickým právem k majetku, který má být po smrti zůstavitele majetkovým substrátem nadace v podobě nadačního jmění? Zůstavitelovo vlastnické právo zaniklo, dědicové tohoto majetku nenabývali, nadace, která dosud neexistuje taky ne a instituci ležící pozůstalosti (*hereditas iacens*) naše právo nezná.¹⁹¹ Přihlédneme-li nadto k zákonné dikci ustanovení § 6 odst. 3 ZONNF, kde je výslovně uvedeno, že vlastnické právo přechází na nadaci nebo nadační fond okamžikem vzniku těchto entit, tj. dnem registrace v příslušné veřejnoprávní evidenci, pak nutně musíme konstatovat, že ač je institut ležící pozůstalosti naší právní úpravě de lege lata neznámý, něco jako *hereditas iacens* zde nakonec je a přece existuje. Nikoliv však na základě platného právního předpisu, nýbrž na základě mezery v zákoně. Zdánlivě je tento rozpor v otázce vlastnictví řešen odkazem na osobu vykonavatele závěti, jak o tom bylo referováno výše. Na druhé straně je tento vykonavatel oprávněn pouze ke správě majetku a jazykový a ani žádný jiný z logických výkladových argumentů nedává pro jinou interpretaci dostatečnou oporu. Mezera v ZONNF naopak dává všechny argumenty na stranu podepření tohoto závěru. Otázka vlastnictví nadačního jmění tak zůstává otevřenou. Na základě výše uvedeného je vhodné na tomto místě uvést možný postup v takovém případě po procesní stránce. Tak soudíme, ostatně ve shodě s M. Knappovou, že jediným řešením této situace je použití ustanovení § 175e zák. č. 99/1963 Sb.,

¹⁹¹ KNAPPOVÁ, M. Zřízení nadace závětí. In *Právní praxe* č. 1/1995, s. 52.

občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „OSŘ“), jehož předmětem je možnost soudního komisaře (soudu) kdykoliv za řízení učinit i bez návrhu všechna potřebná opatření, která jsou nezbytná k zajištění majetku patřícího do dědictví a k jeho uchování.¹⁹² Setrváváme na tomto postoji i přes skutečnost, že se o dědictví ve vztahu k zřízení nadace závětí nejedná, ale z prakticky použitelných ustanovení OSŘ vede právě toto k zachování určité míry právní jistoty při právní povaze majetku (resp. otázce vlastnického práva k němu) v mezidobí od smrti zůstavitele a samotným vznikem nadace.

5.3 Formální náležitosti zakladatelské listiny, smlouvy a závětí

V předcházejících kapitolách jsme vymezili právní úkony, které vedou ke vzniku nadace nebo nadačního fondu. Shrňme, že se tak děje celkem třemi různými způsoby. Jde o písemnou smlouvu mezi zřizovateli, zakládací listinou je-li zřizovatel jediný nebo závětí. Všem těmto právním úkonům je vlastní legislativní zkratka ZONNF, když ten je shodně označuje za nadační listinu. Tyto úkony lze dělit z pohledu počtu osob podílejících se na jejím vzniku a z pohledu formy těchto úkonů. Tak písemná smlouva mezi zřizovateli nadace je dvou či vícestranným právním úkonem, k jehož formálním náležitostem patří nutnost úředně ověřených podpisů.¹⁹³ Naopak zakladatelská listina společně se závětí je jednostranným právním úkonem, k jehož perfekci zákon vyžaduje formu notářského zápisu. To je odůvodňováno zejména zvláštní povahou nadačního jmění, resp. majetku, jež se následně stává namísto objektu práva jeho subjektem a je tak trvale oddělen od původního vlastníka.

Ustanovení § 3 odst. 2 a 3 ZONNF pak určuje, jaké obligatorní náležitosti má ten který právní úkon mít pro to, aby mohl být považován za zakladatelský dokument nadace nebo nadačního fondu. Tak se uvádí, že podstatnou náležitostí nadační listiny je název a sídlo nadace nebo nadačního fondu. Pro nadaci je pak obligatorně ustanovena povinnost uvedení výše, popřípadě hodnoty majetkového vkladu, který se každý zřizovatel zavazuje vložit do nadace nebo nadačního fondu. Opět si na tomto místě dovolujeme připomenout, že pro nadační fond je vnesení majetkového základu

¹⁹² DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1207.

¹⁹³ Úřední podpisy se ověřují postupem podle zákona č. 21/2006 Sb., o ověřování shody opisu nebo kopie s listinou a o ověřování pravosti podpisu a o změně některých zákonů (zákon o ověřování), ve znění pozdějších předpisů anebo podle ustanovení § 74 zák. č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád) ve znění pozdějších předpisů.

fakultativní povinností. Zřizovatelem nadace nebo nadačního fondu může být jak osoba fyzická tak osoba právnická. Maximální počet zřizovatelů ani jejich vzájemná kombinace není zákonem nijak omezena. Z tohoto rozdělení pak vyplývá požadavek zákona na identifikaci zřizovatelů nadace nebo nadačního fondu. Fyzická osoba se pak identifikuje jménem, příjmením, rodným číslem popř. datem narození a trvalým pobytem. Naproti tomu osoba právnická je identifikována názvem (popř. obchodní firmou), sídlem a identifikačním číslem takového zřizovatele. Zákon pamatuje i na situaci, kdy zřizovatelem je zahraniční právnická osoba. Pak zákon vyžaduje doklad o právní subjektivitě takového zahraničního zřizovatele. Další obligatorní náležitosti zanesené do nadační listiny se váží k vnitřní struktuře nadace nebo nadačního fondu z pohledu jeho ustavovaných orgánů. Tak jsou osoby podílející se na řízení nadace nebo nadačního fondu jako první členové správní nebo dozorčí rady identifikováni shodnými znaky jako u fyzických osob v podobě zřizovatele. V případě, že je namísto dozorčí rady ustanoven revizor, platí stejné zákonné podmínky identifikace i pro něj.

Za další obligatorní náležitost nadační listiny se považuje vymezení podmínek pro poskytování nadačních příspěvků, popřípadě okruh osob, kterým je lze poskytnout. Záměrně jsme hned v úvodu této kapitoly neuvedli jednu z nejpodstatnějších obligatorních náležitostí, kterou je vymezení účelu nadace, pro který je nadace nebo nadační fond zřízen. To proto, že jsme přesvědčeni, že spolu s vymezením osob, kterým má nadace poskytovat nadační příspěvky, jde právě u účelu nadace o jednoznačně nejvýznamnější obligatorní náležitost nadační listiny, která si zaslouží společný výklad. Tak na účel nadace se hledí ve světle dosud podaného výkladu jako na účel obecně prospěšný. Co se týče vymezení účelu nadace, v evropském kontextu lze vyzorovat rozdílné přístupy, které pramení především z právní tradice a role, kterou nadace ve společnosti sehrávají.¹⁹⁴ Naše právní úprava se omezila na účel obecně prospěšný, který ZONNF vymezuje příkladným výčtem činností, jež za obecně prospěšné v souvislosti

¹⁹⁴ Přibližně polovina evropských právních řádů (např. francouzský, portugalský či právní řády většiny postkomunistických zemí) zužuje určení účelu nadace na výhradně veřejně prospěšný („public benefit purpose“). Specifické vymezení účelu lze zaznamenat ve finské právní úpravě, která připouští užitečný účel nadace („useful purpose“). V ostatních zemích je přípustný jakýkoliv účel, který není v rozporu se zákonem či veřejným pořádkem („any lawful purpose“). V některých právních úpravách (např. v Rakousku či Belgii) lze nalézt rozlišování „veřejně prospěšných nadací a nadací „soukromých“. In RONOVSÁ, K. Účel nadace a možnosti jeho změny. In *Časopis pro právní vědu a praxi* č. 2/2009, s. 81.

se zřízením nadace nebo nadačního fondu považuje.¹⁹⁵ Mimo určení vlastního účelu nadace je nutno vymežit i okruh destinatářů, jež z plnění nadačního účelu profitují.¹⁹⁶ Právní rámec nadace a nadačního fondu a jejich činnost je do jisté míry vymezen právě nadačním účelem. Z charakteristických rysů nadace vyplývá, že ta má být trvale zřízená právě za určitým účelem. Nabízí se otázka, zda je možné účel nadace měnit v průběhu její činnosti, resp. po jejím vzniku s ohledem na dynamický vývoj právních, ekonomických a společenských vztahů dnešní doby. Z dosud podaného vyplývá, že k vymezení účelu nadace je oprávněn její zřizovatel. Jestliže připustíme možnost změny účelu nadace, pak z teoretického hlediska vyvstává otázka, kdo je v takovém případě oprávněn učinit právní úkon směřující k výše uvedené změně. Odpověď na tuto otázku nám ZONNF bohužel nedává a tudíž konstatujeme, že v této části je platná právní úprava nevhodná, resp. kusá a nedokonalá. Změna účelu nadace je svojí povahou zvláštní změnou základního dokumentu, když se jedná o změnu nejdůležitějšího charakteristického znaku nadace a proto by měl být ten měněn pouze ve výjimečných případech ve smyslu tzv. doctrine of cy – prés¹⁹⁷ za současného respektování původní vůle zřizovatele ke stanovení nadačního účelu.¹⁹⁸ Neméně významnou obligatorní náležitostí nadační listiny je stanovení pravidla pro omezení nákladů nadace nebo nadačního fondu podle ustanovení § 22 ZONNF nebo určení, že pravidlo má být stanoveno statutem nadace nebo nadačního fondu. Poslední z nezbytných náležitostí je určení osoby, která spravuje majetkové vklady zřizovatele (zřizovatelů) do vzniku nadace nebo nadačního fondu.

Výše jsme uvedli celkem devět obligatorních náležitostí, které nezbytně musí obsahovat nadační listina v podobě písemné smlouvy mezi zřizovateli nebo zakládací listina, je-li zřizovatel jediný. Dosud uvedené obligatorní náležitosti jsou shodné i pro testament jako jeden z možných druhů zakladatelského dokumentu. Zákon však přidává pro tento způsob zřízení nadace ještě navíc povinnost určení osoby, která jmenuje první členy orgánů nadace nebo nadačního fondu, popřípadě revizora, nejsou-li jmenováni v závěti, a provede další úkony související se vznikem nadace a nadačního fondu jako

¹⁹⁵ Odkazujeme v tomto na kapitulu 3.1 této rigorózní práce, která se podrobně zabývala veřejnou (obecnou) prospěšností z pohledu obecné teorie nestátního neziskového sektoru (Pozn. D.M.).

¹⁹⁶ RONOVSÁ, K. Účel nadace a možnosti jeho změny. In *Časopis pro právní vědu a praxi* č. 2/2009, s. 81.

¹⁹⁷ Z francouzského „aussiprés“ – tak blízko, jak jen možno.

¹⁹⁸ RONOVSÁ, K. Účel nadace a možnosti jeho změny. In *Časopis pro právní vědu a praxi* č. 2/2009, s. 83.

tzv. vykonavatel závěti. Podstatné je, že v případě, že zůstavitel opomene určit takovou osobu, resp. závěť, která by nesplňovala uvedené náležitosti, bude v části obsahující zřízení nadace nebo nadačního fondu absolutně neplatná. Tímto ustanovením se zabránilo výkladovým obtížím spojených s předcházející právní úpravou obsaženou v OZ, jak je naznačeno výše, ovšem na druhé straně tato současná úprava klade vysoké nároky po obsahové stránce testamentu na testátora.

5.4 Rejstříkové řízení, vztah ZONNF k OSŘ

Přistupme nyní k výkladu, který se týká druhého kroku při vytváření právnických osob. Doposud jsme se zabývali právní úpravou zakladatelského nebo lépe řečeno slovy zákona zřizovatelského jednání při konstituování nadace nebo nadačního fondu spolu s vymezením nezbytných formálních a obsahových náležitostí nadační listiny.¹⁹⁹ Následným a nezbytným krokem je pak samotný vznik nadace nebo nadačního fondu prostřednictvím jejich zápisu do veřejnoprávní evidence. Dovedili jsme, že právní úprava vzniku právnických osob v České republice je ovládána principem registračním.²⁰⁰ Tudiž se náš následující výklad bude zejména týkat procesních podmínek, při jejichž splnění vzniká jakékoliv právnické osobě právní nárok na její ustavení ve vnějším světě jako subjektu práva. V této souvislosti se tak dostává do popředí OSŘ a ObchZ. Ač aspiroval ZONNF svojí povahou ke komplexnímu řešení veškerých otázek spojených s nadací nebo nadačním fondem, zůstala procesní stránka ponechána na obecné úpravě OSŘ a ObchZ. Tak ustanovení § 5 odst. 5 ZONNF stanoví, že není-li v zákoně uvedeno jinak, platí pro rejstřík, jeho vedení a řízení ve věcech rejstříku obdobně ustanovení obchodního zákoníku a občanského soudního řádu vztahující se na obchodní rejstřík, jeho vedení a řízení v těchto věcech. Subsidiární užití předpisů o obchodním rejstříku je rozumné a prakticky vhodné, zejména z hlediska potřeby veřejné informovanosti třetích osob o nadaci nebo nadačním fondu.²⁰¹ Doplňme jen z praktického hlediska, že z povahy věci vyplývá, že nadace a nadační fondy se zapisují do rejstříku nadačního.

Rejstříková otázka pak významně souvisí s právním charakterem veřejnoprávní evidence právnických osob. Význam zápisů do obchodního (nadačního) rejstříku a jeho

¹⁹⁹ Zde pojem nadační listiny pojmáme v širším smyslu, tj. jak písemné smlouvy mezi zřizovateli, zakladatelské listiny tak testamentu (Pozn. D.M.)

²⁰⁰ Ve shodě s převládající teorií fikce právnických osob.

²⁰¹ DVOŘÁK, T. *Nadace a nadační fondy*. Text zákona s poznámkami. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 20.

veřejnoprávní povaha se promítají do principu, který označujeme jako zásadu publicity. Tak v platné právní úpravě ObchZ dochází k rozlišení na formální a materiální publicitu těchto rejstříků. Formální aspekt principu publicity spočívá v tom, že rejstřík je přístupný každému, kdo o to projeví zájem, že každý má právo do něho nahlížet a pořizovat si z něho opisy a výpisy.²⁰² Materiální publicita obchodního (nadačního) rejstříku se následně rozpadá do dvou částí, a to na pozitivní a negativní stránku. O pozitivním principu materiální publicity hovoříme tehdy, chceme-li postihnout zapisované skutečnosti, které jsou považované ode dne, k němuž byl zápis proveden, za obecně známé a nikdo se tak nemůže omlouvat, že mu známé nebyly. Zákon tak nebere v úvahu nevědomost o zapsaných skutečnostech, a to ani nevědomost nezaviněnou.²⁰³ Podstata pravidla tak spočívá v tom, že určitá právní skutečnost nabývá účinků vůči třetím osobám právě publikací v obchodním (nadačním) rejstříku a zásadně nemá takové účinky dříve a limitem principu publicity je proto zásadně dobrá víra třetí osoby, která jedná v důvěře ve stav zapsaný.²⁰⁴ Naproti tomu negativní princip materiální publicity spočívá v tom, že proti tomu, kdo jedná v důvěře v zápis do obchodního (nadačního) rejstříku, nemůže ten, koho se zápis týká, namítat, že zápis neodpovídá skutečnosti. Tato výhoda kryje ovšem jen ty, kteří zápisům do obchodního (nadačního) rejstříku věří: pokud však jednající odjinud ví, že skutečnosti do rejstříku zapsané nejsou ve shodě se skutečným stavem, nepožívá výhody z toho plynoucí.²⁰⁵ Samotný zápis pak vždy v reálném čase vyvolává nějaké účinky. Ve spojení s principem publicity dochází k tomu, že zápis může buď některé účinky sám založit (konstituovat) nebo je může pouze oznamovat (deklarovat) – ačkoliv je toto rozlišení důležité, věcně je účel zápisu, resp. jeho zveřejnění stále stejný – chránit osoby jednající v dobré víře a zajistit informační bezpečnost právních vztahů.²⁰⁶

Tak nadace nebo nadační fond vzniká dnem zápisu do nadačního rejstříku a takový zápis má konstitutivní účinky, tedy do doby zápisu nadace ani nadační fond neexistují jako právnické osoby.²⁰⁷ K návrhu je za zákona aktivně legitimován zřizovatel

²⁰² PELIKÁNOVÁ, I. *Obchodní právo*. I. díl. Praha: ASPI, a. s., 2005, s. 442.

²⁰³ ELIÁŠ, K. *Obchodní rejstřík*. In *Právník* č.1/1995, s. 22.

²⁰⁴ PELIKÁNOVÁ, I. *Obchodní právo*. I. díl. Praha: ASPI, a. s., 2005, s. 443.

²⁰⁵ ELIÁŠ, K. *Obchodní rejstřík*. In *Právník* č.1/1995, s. 22.

²⁰⁶ ELIÁŠ, K., BEJČEK, J., HAJN, P., JEŽEK, J. a kol. *Kurs obchodního práva. Obecná část. Soutěžní právo*. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 161 – 162.

²⁰⁷ HOLEJŠOVSKÝ, J. *Obchodní rejstřík a další rejstříky vedené soudy*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 890.

nadace, vykonavatel závěti nebo osoba k tomu jimi písemně zmocněná. K samotnému návrhu je pak třeba přiložit obligatorní důkazní přílohy, které jsou uvedeny v ustanovení § 5 odst. 3 ZONNF. Ve své podstatě se kryjí s náležitostmi uvedenými v nadační listině nadace nebo nadačního fondu. Tak se návrh se všemi příloženými přílohami podává k věcně příslušnému rejstříkovému soudu. Jestliže ZONNF odkazuje ve věcech rejstříkového řízení na OSŘ, pak z jeho dikce ustanovení § 9 odst. 3 písm. a) dovozujeme, že podle něho je věcně příslušným soudem k řízení ve věcech obchodního rejstříku krajský soud, který rozhoduje ve věcech nadačního rejstříku jako soud prvního stupně. Místní příslušnost pak dovozujeme z ustanovení § 200a OSŘ, když místně příslušným rejstříkovým soudem je ten krajský soud, v jehož obvodu je obecný soud fyzické nebo právnické osoby (v našem případě tedy právnické osoby v podobě nadace nebo nadačního fondu). Řízení se zahajuje zásadně na návrh, který lze podat pouze na formuláři, který pro tento účel vydalo Ministerstvo spravedlnosti vyhláškou č. 250/2005 Sb., o závazných formulářích na podávání návrhů na zápis do obchodního (nadačního) rejstříku, ve které je i seznam listin (příloh), které se k návrhům přikládají. Jiná forma zahájení řízení nepřipadá v úvahu, mimo v zákoně uvedených výjimek.²⁰⁸ Zahájení řízení bez návrhu²⁰⁹ přichází v úvahu především u těch zápisů, které mají deklaratorní povahu. Uzavřeme pojednání o procesních podmínkách vzniku nadace konstatováním, že řízení ve věcech nadačního rejstříku je zvláštním druhem nesporného řízení, které je v oblasti hmotného práva upraveno převážně v ustanoveních ObchZ., když veřejnoprávní charakter tohoto rejstříku zaručuje povinnou publicitu významných údajů o zapsaných nadacích a nadačních fondech, aby byly dostupné pro všechny třetí osoby, kteří se účastní soukromoprávních (obchodních) vztahů.²¹⁰

5.5 Ručení za závazky nadace a nadačního fondu

Jen krátce a ve stručnosti se zmiňme v závěru této kapitoly o problematice ručení za závazky nadace a nadačního fondu do jejich vzniku. Opět se nám zde významně projevuje zásada dvoufázovosti při konstituování právnických osob, která je vlastní českému právnímu řádu a všem (českým) soukromoprávním právnickým

²⁰⁸ WINTEROVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. 5. aktualizované vydání doplněné o předpisy evropského práva. Praha: Linde, a. s., 2008, s. 430 – 431.

²⁰⁹ Srov. ustanovení § 200b odst. 1 OSŘ.

²¹⁰ WINTEROVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. 5. aktualizované vydání doplněné o předpisy evropského práva. Praha: Linde, a. s., 2008, s. 428.

osobám. Zákon proto stanoví časově a věcně omezené jednatelské oprávnění za zřízenou, avšak dosud jako právnická osoba nevzniklou nadací nebo nadační fond.²¹¹ U nadace a nadačního fondu postupoval zákonodárce obdobně jako u obchodních společností a dal tak volný průchod konstrukci, že za závazky nadace a nadačního fondu ručí ten, který tyto závazky převzal²¹² a stanoví okamžik převzetí závazků (ze strany nadace nebo nadačního fondu) ke dni vzniku této nové právnické osoby. Věcně je toto jednatelské oprávnění omezeno slovy zákona na věci související se vznikem nadace nebo nadačního fondu. Je třeba ovšem v této souvislosti na tomto místě poznamenat, že právní úprava je v této části nevhodná. Inspirace zákonodárce obchodním zákoníkem byla v tomto případě polovičatá, když opomněla přiznat nadaci možnost v zákonné lhůtě odmítnout jednání zřizovatelů nebo vykonavatele závěti. Je s podivem, že k tomuto opomenutí došlo po ZOPS, který je zákonem upravujícím právnickou osobu v téže nestátní neziskové oblasti. Ten totiž na rozdíl od ZONNF dospěl při řešení této otázky k vhodnějšímu postupu, když umožnil v zákonné tříměsíční lhůtě odmítnout závazky jednajících zakladatelů, které brání naplnit účel, pro nějž byla obecně prospěšná společnost založena.²¹³

5.6 *Shrnutí*

V páté kapitole této rigorózní práce jsme se zabývali otázkami spojenými s konstituováním nového subjektu práva v podobě právnické osoby s významným přihlédnutím k nadacím a nadačním fondům. Obecně jsme z teoretického pohledu rozebrali možnosti vzniku těchto entit ve světle různých teorií o právnických osobách společně s charakteristikou přístupu státu a jeho vlivu na vznik těchto osob. Poznali jsme, že lze z tohoto pohledu nalézt vztah mezi teoriemi fikce a reality a různými stupni ingerence státu, týkajících se otázek spojených s institutem založení a vzniku právnických osob. Vzhledem k historickému vývoji nadace jsme následně navázali pojednáním o zřízení nadace a nadačního fondu z pohledu platné právní úpravy, kde jsme vytknuli, pro nadaci typické, dva možné způsoby zřízení nadace nebo nadačního fondu, a to zřízení *inter vivos* a zřízení *mortis causa*. Následně jsme přistoupili

²¹¹ HURDÍK, J., TELEC, I. *Zákon o nadacích a nadačních fondech*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 97.

²¹² Tak pro případ zřízení nadace a nadačního fondu *inter vivos* jednají do jejich vzniku zřizovatelé (nebo zřizovatel jediný) a pro případ zřízení *mortis causa* je toto jednatelské oprávnění svěřeno vykonavateli závěti. Srov. ustanovení § 6 odst. 1 ZONNF.

²¹³ Srov. ustanovení § 6 odst. 2 ZOPS.

k vytknutí několika teoretických otázek a obtíží spojených zejména s institutem zřízení nadace závětí. Této problematice jsme věnovali podstatnou část této kapitoly i přesto, že jsme si vědomi, že způsob zřízení nadace mortis causa bude v praxi ojedinělým případem. V návaznosti na teoretické vymezení obou dvou způsobů zřízení nadace jsme se zaměřili na otázky ryze praktické a uvedli jsme nejpodstatnější formální náležitosti nutné ke vzniku nadace a nadačního fondu. Plynule jsme pak v závěru kapitoly navázali výkladem týkající se procesní stránky při konstituování nadace a nadačního fondu a vymezili jsme vzájemný vztah ZONNF vůči OSŘ a ObchZ ohledně této problematiky a v úplném závěru jsme se zabývali jednatelským oprávněním zřizovatelů do vzniku nadace a nadačního fondu jako institutu neméně významnému.

6. Zrušení, přeměny a zánik nadace a nadačního fondu

Zdálo by se nyní, že z pohledu systematicko-logického by následující kapitola měla směřovat k otázkám spojeným s vnitřními poměry nadace a nadačního fondu, resp. k orgánům společným oběma těmito formám. Nicméně ZONNF přistoupil ve své systematicke k postupu odlišnému a věnoval hlavu třetí, následující po zřízení a vzniku, rovnou způsobům zrušení a zániku nadace a nadačního fondu. I přesto, že se domníváme, že ze systematického hlediska měla být hlava třetí ZONNF zařazena až ke konci předmětného zákona, rozhodli jsme se respektovat systematickou posloupnost ZONNF a tak věnujeme kapitolu šestou této práce právě otázkám spojeným se zrušením a zánikem těchto právnických osob.

6.1 Dvoufázovost při zániku právnických osob – obecně

Již poněkolkáté se střetáváme v této práci se zásadou dvoufázovosti, kterou je prodchnuta problematika právnických osob jak při jejich vzniku, tak posléze i při jejich eventuálním zániku. I při konci života právnických osob je nutné s ohledem na platný legislativní stav rozlišovat, stejně jako je tomu u konstituování těchto entit, dvě právní skutečnosti, které až při jejich vzájemném spojení dovedou právnickou osobu k jejímu definitivnímu konci jako subjektu práva. V případě nadace a nadačního fondu se zákonodárce přidržel obecně přijímaných termínů a ZONNF tak zůstal věrný dvěma terminologickým pojmům při konci existence nadace a nadačního fondu, tj. pojmům zrušení a zánik. Shodně jako u vzniku těchto osob se podává, že zrušení právnické osoby je svým charakterem soukromoprávním úkonem, který je nezbytným krokem

vedoucím k jejímu zániku. Nadto se ovšem ještě přidávají v této materii i zákonné podmínky, při jejichž splnění je možné zrušit právnickou osobu i proti její vůli. Tento princip není ojedinělý a nalézáme ho nejen v jiných zákonech, ale i v kodifikaci obchodních společností.²¹⁴ Rozlišujeme tedy způsoby zrušení společnosti na dobrovolné a nucené.²¹⁵ Ustanovení ZONNF týkající se zrušení, zániku a přeměn nadací a nadačních fondů bylo dotčeno relativně významnými změnami provedenými novelou zákona č. 158/2010 Sb. (dále též „novela ZONNF“), které se odrazily zejména v pružnější možnosti změnit právní formu nadačního fondu na nadaci, způsobu možnosti zrušit nadaci nebo nadační fond a v možnosti rozšíření činnosti nadací a nadačních fondů o realizaci vlastních programů. Posledně provedená novela ZONNF tak reagovala na výtky aplikační praxe, kdy se nedařilo podle původní právní úpravy relativně silné nadační fondy přeměnit na nadace, jež by tak lépe sloužili a odpovídali jejich zákonem vymezenému účelu. Z pohledu ZONNF je pak třeba přihlédnout k tomu, že pro dovedení nadace nebo nadačního fondu k jejich konci (existence) je třeba použít úpravu zrušení a zániku právnických osob obsaženou v ObchZ. Zde se ovšem zákonodárce nezmýlil a provedl precizně odkaz na tento soukromoprávní předpis obchodního práva. Jestliže setrváme u zrušení nadace a nadačního fondu v souladu platným právním stavem, pak je třeba rozlišit zrušení těchto právnických osob na dva jeho stupně. Tak ke zrušení nadace nebo nadačního fondu s likvidací nebo bez likvidace. Věnujme se v následujících řádcích zejména poslední novelizaci ZONNF, která nyní de lege lata dovede nadaci nebo nadační fond ke konci jejich existence ve vnějším světě jako subjektu práva. Na závěr této části práce pak shrneme všechny aktuálně přípustné způsoby zrušení nadace a nadačního fondu.

6.2 Zrušení nadace a nadačního fondu

U nadací a nadačních fondů nebylo přípustné, na rozdíl od korporací, aby došlo k jejich zrušení na základě projevu vůle orgánů nadace, tedy k dobrovolnému zrušení.²¹⁶

²¹⁴ S nuceným zrušením právnických osob počítá právní úprava např. u obecně prospěšných společností, u právnických osob obchodního práva (společnost s ručením omezeným, akciová společnost, veřejná obchodní společnost, komanditní společnost). K nucenému zrušení dochází rozhodnutím soudu na návrh oprávněných osob. Zákon pravidelně vymezuje situace za jakých podmínek je možné návrh na zrušení právnické osoby podat a kdo je aktivně legitimován k takovému podání.

²¹⁵ ELIÁŠ, K. *Kurs obchodního práva – Právnické osoby jako podnikatelé*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 29.

²¹⁶ RONOVSÁ, K. *Spolkové a nadační právo*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně. Právnická fakulta, 2008, s. 72.

Tento názor opřený o teoretické vymezení nadace jako subjektu, který nebyl a není nadán vlastní vůlí, ergo který nemohl zrušit sám sebe na základě rozhodnutí svých orgánů, byl v situaci celosvětové hospodářské a ekonomické krize částečně překonán. V důsledku událostí na finančních trzích z roku 2008 se dostaly nadace a nadační fondy (resp. všechny právnické osoby neziskového charakteru) do existenčních obtíží, které vyústily v jejich relativně vysokou úmrtnost nebo k zastavení anebo k významnému omezení jejich činností. Tento trend se nevyhnul ani nadačním subjektům v širším slova smyslu²¹⁷ v České republice. Odrazem těchto tendencí byla výše uvedená novela ZONNF, která přinesla do platné právní úpravy nadací a nadačních fondů potřebné změny.

Tak s účinností k 1. červenci 2010 se v rámci zrušení a zániku nadačního fondu rozrostly do té doby platné způsoby²¹⁸ o možnost zrušení nadačního fondu rozhodnutím správní rady pro vyčerpání majetku a o možnost zrušit nadační fond po předchozím souhlasu zřizovatele.²¹⁹ I když je svěřením rozhodnutí o zrušení nadačního fondu správní radě praktické řešení²²⁰, z pohledu právně teoretického není bezproblémové. Pokud totiž nazíráme na nadační fond jako na účelové sdružení majetku a na správní radu jako na pouhého správce takového majetku, pak bychom neměli umožnit správci cizího majetku, aby rozhodoval o existenci či neexistenci nadačního subjektu.²²¹ To vyplývá z povahy nadačního fondu jako účelového sdružení majetku, který ovšem je do jisté míry hybridním útvarem balancujícím na pomezí nadace a ústavu, jelikož mu není vlastní nutnost majetkového substrátu jako základního předpokladu jeho existence. Pak z teoretického hlediska zrušení na základě rozhodnutí správní rady takového nadačního fondu, který nedisponuje žádným majetkem, resp. není žádným majetkem, není majetkový substrát čili nic (!), je vcelku logické a nepřičí se obecné doktríně nadačního práva a zejména potřebám aplikační praxe. Nač mít pojmově prázdný subjekt soukromého práva, který vzdáleně připomíná nadaci a neumožňuje ve vztahu k němu uplatnit teoretická východiska vážící se k těmto entitám? Zdá se, že nadační fond je

²¹⁷ Za subjekty nadačního charakteru pro potřeby této práce považujeme nadace, nadační fondy, obecně prospěšné společnosti a občanská sdružení.(Pozn. D.M.)

²¹⁸ Srov. ustanovení § 7 odst. 3, 5 ZONNF ve znění do 30. června 2010.

²¹⁹ Srov. ustanovení § 7 odst. 3, 5 ZONNF ve znění provedené novely zákonem č. 158/2010 Sb..

²²⁰ Do té doby byla možnost zrušit nadační fond pro vyčerpání veškerého jeho majetku pouze rozhodnutím soudu. Srov. ustanovení § 7 odst. 4 ZONNF ve znění do 30. června 2010.

²²¹ RONOVSÁ, K. Novinky na poli nadačního práva: krok správným směrem. In *Právní fórum* č. 8/2010, s. 409.

v této souvislosti možno podrobit vcelku logické kritice jako prázdne právnické osobě, kterou lze založit po splnění relativně nenáročných zákonných předpokladů. Na druhé straně se ovšem soustavně podává, že aplikační praxe prokázala vysokou oblíbenost tohoto druhu právnické osoby, pro její nenáročnost právě ve vztahu k jeho kritizované (ne)majetkové podstatě. Právní teorie pak ovšem připouští, že nadační subjekt může být zrušen, pokud nastoupí některá z objektivních skutečností nebo splnění podmínky, jež jsou uvedeny v nadační listině nebo pokud je tak stanoveno v zákoně za nutného předpokladu, že je respektována vůle jejího zřizovatele a proto je pro tento úkon vyžadován souhlas.²²²

Vrátíme-li se zpět k platné právní úpravě, pak zjišťujeme, že provedenou novelou ve vztahu ke zrušení nadačního fondu je změna dvojího charakteru. Zprv o zrušení nadačního fondu tak již rozhoduje namísto soudu správní rada. Výhodou provedené novely se tedy zdá ulehčení soudním orgánům v agendě rušení právnických osob zejména v souvislosti s přetížením české justice, která v současné době vede k neúměrně dlouhým soudním řízením a sporům. Do té doby byla totiž pravomoc ke zrušení nadačního fondu pro trvalé vyčerpání nadačního jmění výlučně svěřena soudním orgánům. Ovšem je třeba na tomto místě připomenout, že pravomoc zrušit nadaci nebo nadační soud si soud v jistých případech nadále ponechal.²²³ Zadruhé zákonodárce opustil pro možnost zrušení nadačního jmění nutnost vyčerpání majetku v podobě trvalého rázu. Původní nutnost trvalosti vyčerpání tak byla definitivně opuštěna. Neúměrně se tak zvýšilo riziko možného zrušení nadačního fondu s ohledem na skutečnost, že pro zrušení nadačního fondu správní radou pro vyčerpání jejího majetkového substrátu napříště postačí jako základ pro takové rozhodnutí i jen přechodná, krátkodobá vyčerpanost tohoto majetkového základu, který ve svém důsledku povede k nemožnosti plnit účel, pro který byl nadační fond zřízen. Problematika volnosti uvážení správní rady v této věci pak vedla zákonodárce k řešení, které se v zákonném textu objevuje v podobě kontrolního mechanismu, kdy zásadní roli v této úloze kontrolora má hrát zřizovatel. To ovšem neodpovídá teoretickému vymezení nadací nebo nadačních fondů obecně, jelikož se dlouhodobě a bezrozporně podává, že okamžikem přechodu vlastnického práva od zřizovatele (kdy se z objektu

²²² RONOVSÁ, K. Novinky na poli nadačního práva: krok správným směrem. In *Právní fórum* č. 8/2010, s. 409.

²²³ Srov. ustanovení § 7 odst. 4,6 ZONNF.

práva stává subjekt práva) se přetrhávají veškeré vazby mezi nimi (původním vlastníkem a nově konstruovaným subjektem) a takto vyčleněný majetek je pro příště prost veškerých zásahů a omezení ze strany původního vlastníka (tedy zřizovatele). Pak konstatujeme, že v rovině teoretické se v posledně provedené novele nepostupovalo čistě doktrinálně, ovšem na druhé straně připouštíme, že z praktického hlediska je způsob zrušení nadačního fondu rozhodnutím správní rady za současné kontroly a dozoru zřizovatele/ů (nebo jejich právních nástupců) vhodný z pohledu aplikační praxe. Pro přehlednost způsobů zrušení nadace a nadačního fondu de lege lata přistupujeme v této fázi k relativně schematickému výkladu, jelikož se domníváme, že problematika zrušení nadace a nadačního fondu se po provedené novele ZONNF stala do jisté míry nepřehlednou. Dospíváme z pohledu zákona k následujícímu schematickému dělení. Tak se nadace a nadační fond ve smyslu ustanovení § 7 ZONNF zrušují:

- a) dosažením účelu, pro který byly zřízeny, dnem uvedeným v rozhodnutí správní rady o dosažení účelu nadace nebo nadačního fondu²²⁴
- b) rozhodnutím soudu o zrušení nadace nebo nadačního fondu dnem uvedeným v tomto rozhodnutí, jinak dnem nabytí právní moci tohoto rozhodnutí
- c) rozhodnutím o úpadku, nebo zamítnutím insolvenčního návrhu proto, že majetek nadace nebo nadačního fondu nepostačuje k úhradě nákladů insolvenčního řízení
- d) nadační fond se zrušuje také rozhodnutím správní rady o zrušení nadačního fondu pro vyčerpání majetku, a to dnem uvedeným v rozhodnutí správní rady.

Soudní ingerence je pak zapotřebí v následujících případech, kdy soud na návrh zřizovatele, vykonavatele závěti nebo osoby, která osvědčí právní zájem, nadaci nebo nadační fond zruší, jestliže

- a) nadační jmění nepřináší trvale žádný výnos a nadace nemá jiný majetek a nemůže tak plnit účel, pro který byla zřízena

²²⁴ Zde nejde o (nezávislé) rozhodnutí správní rady o zrušení nadace nebo nadačního fondu, nýbrž se jedná o rozhodnutí sui generis, které je naplněním vůle zřizovatele a nikoliv projevem svobodné vůle správní rady. In RONOVSÁ, K. *Spolkové a nadační právo*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně. Právnická fakulta, 2008, s. 73.

- b) došlo ke snížení nadačního jmění pod 500 000 Kč a nadace ve lhůtě stanovené v § 23 odst. 12 nerozhodla o navýšení jmění z ostatního majetku ani o vnitrostátní fúzi sloučením s jinou nadací
- c) nadace nebo nadační fond při své činnosti závažným způsobem nebo opakovaně porušuje ZONNF
- d) v uplynulém roce se nekonalo ani jedno zasedání správní rady nebo nebyli zvoleni členové orgánů nadace nebo nadačního fondu, popřípadě revizor na místo členů, jejichž členství, popřípadě funkce zanikly před více než rokem nebo
- e) nadace nebo nadační fond neplní po dobu nejméně dvou let účel, pro který byly zřízeny, zejména jestliže nadace neposkytuje v uvedené době nadační příspěvky, a nadace nebo nadační fond ve lhůtě soudem stanovené nezjedná nápravu.

Nakonec ještě zmiňme poslední způsob, který jsme výše rozebrali jako nejpodstatnější změnu provedenou novelou ZONNF, týkající se zrušení (pouze) nadačního fondu, když ten se zrušuje rozhodnutím správní rady po předchozím souhlasu jejího zřizovatele, jestliže se majetek nadačního fondu vyčerpal a nadační fond tak nemůže plnit účel, pro který byl zřízen. Není-li zřizovatel a jeho práva stanovená tímto zákonem, nadační listinou nebo statutem nadačního fondu nepřešla na právního nástupce, rozhodne o zrušení nadačního fondu pro nedostatek majetku soud na návrh správní rady nebo osoby, která osvědčí právní zájem na tomto rozhodnutí.

6.2.1 Exkurz k ustanovení § 8a ZONNF

Novela ZONNF vnesla do platné právní úpravy nadací a nadačních fondů nové ustanovení, jež je v českém právním řádu obecně rozpoznáno tím nepříjemným připojením písmene, za již stávající číslo jednotlivého paragrafu. Odrazem tohoto neblahého a obecně často přijímaného řešení je pro ZONNF právě nově vložené ustanovení § 8a.²²⁵ Praktická nutnost a potřeba úpravy nových způsobů přeměny nadace

²²⁵ Novelou vložené ustanovení § 8a ZONNF zní:

a nadačního fondu přinesly celkem čtyři nové odstavce tohoto ustanovení. Do té doby byla de lege lata dle ustanovení § 8 ZONNF upravena pouze jediná možnost přeměny nadace a nadačního fondu, a to vnitrostátní fúzí sloučením. Při vnitrostátní fúzi sloučením nadace nebo nadačního fondu dochází ke zrušení bez likvidace a zániku jedné nebo více nadací nebo nadačních fondů a jmění zanikající nadace nebo nadačního fondu přechází včetně všech jejich závazků na jinou, již existující nástupnickou nadaci nebo nadační fond; nedochází zde ke vzniku nového subjektu, pouze k zániku jednoho nebo více dosavadních subjektů.²²⁶ Posledně přijatá změna v oblasti přeměn těchto entit v podobě možnosti přeměny právní formy nadačního fondu na nadaci je pokusem zákonodárce o lepší a vhodnější využití účelů, které mohou nadační fondy následně plnit. V praxi se vyskytla potřeba umožnit nadačním fondům, které se stanou majetkově silnými a bude u nich předpoklad dlouhodobého trvání, pokračování existence v nové právní formě.²²⁷ Tato nová úprava by měla napříště zabránit vzniku těch nadací, které sice disponují základním majetkovým substrátem (nadačním jměním), ale na druhé straně žádný jiný majetek nemají a jsou tak ve své podstatě nefunkční. Při zakládání nadačního subjektu v situaci, kdy zřizovatel disponuje pouze omezeným majetkem právě ve výši pouhého nadačního jmění, bude napříště vhodnější zvolit postup nejprve založení nadačního fondu a po jeho stabilizaci a zajištění potřebné majetkové a finanční

(1) Připustí-li to nadační listina, může správní rada nadačního fondu po předchozím souhlasu dozorčí rady nebo revizora rozhodnout o změně právní formy nadačního fondu na nadaci, pokud je majetek nadačního fondu vyšší než 1 000 000 Kč a majetek ve výši nejméně 500 000 Kč splňuje podmínky na nadační jmění uvedené v § 3 odst. 5.

(2) Rozhodnutí správní rady nadačního fondu o změně právní formy musí obsahovat

- a) název, sídlo a identifikační číslo nadačního fondu,
- b) název a sídlo nadace po změně právní formy,
- c) jméno, příjmení, rodné číslo nebo datum narození, není-li rodné číslo přiděleno, a adresu trvalého pobytu členů správní rady s uvedením způsobu jejich jednání jménem nadace,
- d) jméno, příjmení, rodné číslo nebo datum narození, není-li rodné číslo přiděleno, a adresu trvalého pobytu členů dozorčí rady nebo revizora.

(3) O rozhodnutí správní rady nadačního fondu o změně právní formy musí být pořízen notářský zápis.

(4) Po zápisu změny právní formy nadačního fondu do nadačního rejstříku nemůže být rozhodnutí o změně právní formy zrušeno ani změněno ani nemůže být změna právní formy prohlášena za neplatnou nebo zrušena.

²²⁶ DVOŘÁK, T. Přeměny nadací a nadačních fondů, obecně prospěšných společností a spolků. In *Právní fórum* č. 11/2009, s. 470.

²²⁷ RONOVSÁ, K. Novinky na poli nadačního práva: krok správným směrem. In *Právní fórum* č. 8/2010, s. 410.

jistoty jej posléze na základě nově vloženého ustanovení § 8a přeměnit (transformovat) na nadaci, která by pak lépe zajišťovala účely vytknuté v nadační listině.²²⁸

Shrňme tedy, že právní úprava přeměny nadací a nadačních fondů dostala významných změn, které se zdá hodnotit jako pozitivní. Aplikační praxe tak dostala na základě toho instrument, jak lépe a odpovědněji zacházet s právní formou nadace nebo nadačního fondu za účelem plnění jejich nadačních účelů, které jsou alfa a omegou obou těchto entit. Pozadu však nezůstává ani pohled majetkoprávní, resp. pohled finanční stability právnických osob nestátního neziskového sektoru, který se promítá v pružnosti aktuálně reagovat na změny v majetkové podstatě nadačního fondu a při jeho dostatečném finančním zajištění jej přeměnit na nadaci. Doplňme jen pro úplnost, že z praktického hlediska je pro rozhodnutí správní rady nadačního fondu o změně právní formy výslovně vyžadován notářský zápis.

6.3 Zánik nadace a nadačního fondu

Zánik právnické osoby lze přirovnat k smrti fyzické osoby, kdy zánikem končí její právní existence jako právnické osoby, avšak rozdíl mezi oběma právními skutečnostmi je v tom, že smrt člověka jako událost kauzálně nutnou normativně upravit nelze a naproti tomu právní úprava zániku právnické osoby je nezbytná.²²⁹ Shodně s úpravou jiných organizačně právních forem rozlišuje ZONNF mezi zrušením a zánikem nadace výmazem z rejstříku nadací, kdy takový návrh na výmaz lze zásadně podat až po provedeném vypořádání majetkových poměrů nadace, tj. likvidaci.²³⁰ Likvidace je zákonem normovaný postup, při němž dochází k mimosoudnímu vyrovnání majetkových vztahů zanikající právnické osoby, popř. jiného společenského útvaru, který nastupuje obligatorně, pokud zákon výslovně neurčuje, že likvidace není třeba.²³¹ Obecným účelem likvidace je vyjasnit majetkové vztahy zrušené společnosti (právnické osoby) a vypořádat je: liquere v latině znamená „být čistý, jasný, průhledný“.²³² Nestanoví-li ZONNF jinak, platí pro likvidaci nadace nebo nadačního fondu obdobně zvláštní zákon, kterým je obchodní zákoník a jeho ustanovení § 70 a

²²⁸ Ibidem, s. 410.

²²⁹ ELIÁŠ, K. *Obchodní společnosti*. Praha: C. H. Beck, 1994, s. 183.

²³⁰ Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR. II. volební období (1996-1998). Parlamentní tisk č. 38/0.

Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 227/1997 Sb. II. Zvláštní část. K § 7. Zdroj dostupný z <http://www.psp.cz/eknih/1996ps/tisky/t003800b.htm>. (citováno dne 4. ledna 2012).

²³¹ ELIÁŠ, K. *Obchodní společnosti*. Praha: C. H. Beck, 1994, s. 177.

²³² ELIÁŠ, K. Zrušení obchodní společnosti. In *Právník* č. 4/1994, s. 312.

následující. Zde však pro nadace a nadační fondy platí jisté odchylky oproti platnému právnímu stavu, který se týká obchodních korporací. Opět se zde v nezbytné míře projevuje zásada maximálního respektování vůle zřizovatele, resp. účelu nadace nebo nadačního fondu. Jejím projevem je pak skutečnost, že likvidátor nerozprodává veškerý majetek nadace (nadačního fondu), nýbrž pouze ten, který je nezbytný k úhradě pohledávek věřitelů.²³³ Právní úprava likvidace nadace nebo nadačního fondu je tak konstruována odlišně od obecně přijímaného účelu likvidace obchodních společností. Tento způsob vyplývá ze zařazení nadace a nadačního fondu do práva neziskového sektoru, kdy právě neziskovost je klíčovým pojmem pro pochopení výše uvedené odchylky. Z tohoto pohledu pak likvidátor nadace nebo nadačního fondu v případě, že dojde k právní skutečnosti, která vede ke zrušení těchto entit, nepostupuje na rozdíl od likvidátora obchodní společnosti tak, aby zpeněžil veškerý majetek nadace nebo nadačního fondu, nýbrž postupuje tím způsobem, aby zpeněžil ten majetek, jež je nezbytný pro splnění závazků nadace nebo nadačního fondu.²³⁴ ZONNF pak konstruuje zvláštní postup při nakládání s majetkem²³⁵, který zbyl po vypořádání veškerých závazků nadace nebo nadačního fondu.

Procesní postup při nakládání se zbylým majetkem nadace nebo nadačního fondu je následující. Zákon upřednostňuje vůli zřizovatele projevenou ve zřizovacím právním úkonu a teprve v tomto smyslu může likvidátor postupovat podle dispozitivního ustanovení § 9 odst. 4 ZONNF, není-li takový postup kvalifikovaně projevenou vůlí zřizovatele vyloučen.²³⁶ V případě, že zřizovatel neprojevil svojí vůli v rámci nadační listiny ohledně nakládání s majetkem zbylým po vypořádání všech závazků nadace, pak je likvidátor nucen postupovat v souladu s již zmiňovaným § 9 odst. 4 ZONNF. Tak nejprve je povinen nabídnout tento zbylý majetek nadaci nebo nadačnímu fondu, které mají shodný nebo obdobný účel; není-li podle zjištění likvidátora takové nadace nebo nadačního fondu nebo odmítne-li nadace nebo nadační fond tento zbylý majetek převzít, nabídne likvidátor zbylý majetek oznámením

²³³ DVOŘÁK, T. *Nadace a nadační fondy*. Text zákona s poznámkami. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 33.

²³⁴ Tento způsob likvidace subjektů nestátního neziskového sektoru není ojedinělý. Obdobná právní úprava provází likvidaci obecně prospěšné společnosti. K tomu srov. ustanovení § 9 odst. 4 ZOPS.

²³⁵ V tomto případě nejde v pravém slova smyslu o likvidační zůstatek, jak jej nazývá zákon, neboť likvidátor zpeněžuje majetek nadace jen v rozsahu potřebném k uspokojení pohledávek věřitelů. V tomto se dikce ZONNF není přílehlavá. (Pozn. D.M.)

²³⁶ HURDÍK, J., TELEČEK, I. *Zákon o nadacích a nadačních fondech*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 121.

v celostátně rozšiřovaném deníku ostatním nadacím, poté nadačním fondům. V takovém případě převede likvidátor majetek té nadaci nebo nadačnímu fondu, který se přihlásí a jeho účel bude likvidované nadaci nebo nadačnímu fondu nejbližší. V případě, že ani tento způsob nabídky majetku se nedočká kýžené odezvy, pak postupuje likvidátor tak, že nabídne zbylý majetek obci, v níž má nadace nebo nadační fond sídlo. Zde pak běží obci od doručení předmětné nabídky likvidátora 60-ti denní lhůta k její akceptaci. Jestliže ani tento způsob nepovede k převodu vlastnického práva z likvidující se nadace nebo nadačního fondu na obec, pak po uplynutí výše uvedené lhůty přechází tento majetek na stát. Příslušným k jeho převzetí je Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových podle zákona č. 201/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Zde již ovšem nedochází k převodu, nýbrž k přechodu majetku ex lege ještě před zánikem nadace (nadačního fondu).²³⁷ Pro všechny výše uvedené potenciální nabyvatele pak platí zákonná podmínka využití zbylého majetku v souladu s plněním obecně prospěšných cílů. Pro úplnost procesní stránky dodejme, že likvidátora jmenuje správní rada nadace nebo nadačního fondu s výjimkou zrušení nadace nebo nadačního fondu podle ustanovení § 7 odst. 2 písm. c) a d) ZONNF, kdy v těchto případech jmenuje likvidátora bez výjimky soud. Nejmenuje-li správní rada likvidátora bez zbytečného odkladu, je likvidátor jmenován soudem i bez návrhu a odměnu likvidátora stanoví ten, který jej jmenoval.²³⁸

Z dikce ZONNF vyplývá, že právní existence nadací a nadačních fondů končí až veřejnoprávním aktem, tj. výmazem nadace nebo nadačního fondu z nadačního rejstříku.²³⁹ Tento způsob zániku nadace nebo nadačního fondu je v souladu s klasickým způsobem zániku soukromoprávních právnických osob v České republice a nevybočuje v žádném ohledu ani z doktrinálního hlediska. Naproti tomu právnické osoby veřejného práva se ruší buď zákonem, anebo autoritativním rozhodnutím zřizovatele (zakladatele), které má povahu mocenského (správního) aktu.²⁴⁰ Tak po zrušení právnické osoby (soukromého práva) následuje její zánik, který podle obecné úpravy obsažené

²³⁷ DVOŘÁK, T. *Nadace a nadační fondy*. Text zákona s poznámkami. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 33.

²³⁸ O odměně likvidátora hovoří ustanovení § 71 odst. 6 ObchZ. Zdá se tedy, že úprava obsažená v ZONNF je duplicitní a tedy nadbytečná. Soudíme tak s ohledem na nutné použití ObchZ ve vztahu k likvidaci nadace nebo nadačního fondu. (Pozn. D.M.)

²³⁹ HURDÍK, J., TELEČEK, I. *Zákon o nadacích a nadačních fondech*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 107.

²⁴⁰ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník I. § 1 až 459*. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 265.

v ustanovení § 20a odst. 2 OZ nastává výmazem právnické osoby z příslušného veřejného rejstříku.²⁴¹ Jde o konstitutivní zápis výmazu dané entity. Konstatujeme, že zavedený způsob zániku právnických osob nečiní aplikační praxi závažnější obtíže.

6.4 Shrnutí

V kapitole šesté této rigorózní práce jsme se zabývali způsoby konce právní existence nadace a nadačního fondu. Poznali jsme, že i v tomto případě je namístě přihlédnout k principu dvoufázovosti, který se projevuje ve dvou právních skutečnostech, které při jejich spojení dovedou právnickou osobu k jejímu konci. Jde o zrušení a následně její zánik. U první nezbytné právní skutečnosti jsme kladli důraz na pochopení odlišného postavení nadací a nadačních fondů oproti ostatním společnostem, zejména korporacím obchodního práva. Zde se dostává do popředí odlišný způsob projevu vůle orgánů těchto entit, jelikož nadace a nadační fond jsou prosty personálního substrátu. Pak zásadní skutečností je projevená vůle zřizovatele nadace nebo nadačního fondu, ke které je nutné přihlížet i při jejich eventuálním zániku. Z teoretického úhlu pohledu jsme již dříve naznačili, že jedním z pojmových znaků vlastní oběma entitám by měl být jejich dlouhodobý, resp. věčný účel. V takovém případě by tak měl konec existence nadace nebo nadačního fondu ve vnějším světě být relativně vzácným jevem. To je však v soudobém platném právním rámci neziskového sektoru již překonáno. Značnou pozornost jsme věnovali dosud posledně provedené novele ZONNF, jež rozšířila do té doby omezené způsoby možnosti zrušení nadačního fondu z rozhodnutí správní rady při splnění zákonných podmínek. Krátkým exkurzem jsme se zastavili u problematiky přeměn nadací a nadačních fondů, když jsme přihlíželi k novému ustanovení § 8a ZONNF, které nově přineslo možnost přeměny právní formy nadačního fondu na nadaci. To zejména s ohledem na majetkové postavení obou těchto entit. Dále jsme se věnovali zániku nadace nebo nadačního fondu jako nezbytného kroku pro dovedení těchto neziskových subjektů do jejich právního konce. V této souvislosti jsme též část kapitoly věnovali procesním podmínkám těchto jednání, zejména pak s přihlédnutím k likvidaci nadace a nadačního fondu.

²⁴¹ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. a kol. *Občanské právo hmotné I.* 5. jubilejní aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009, s. 194.

7. Orgány nadace a nadačního fondu

7.1 Orgány právnických osob – obecný pohled

Již v kapitole 1.3 této práce jsme se v obecné rovině zabývali pojmovými znaky právnických osob. Za jeden z nich jsme označili organizovanost těchto entit. Vnitřní poměry jednotlivých právnických osob je možné různě konstruovat a přiznávat jednotlivým orgánům různou oblast působnosti. Tu širší, tu užší. Zmíňme v této souvislosti ještě jednu poznámku O. Frinty, který nepovažuje vnitřní organizaci právnické osoby za nezbytně nutný pojmový znak. Naopak na tento projev právnické osoby nahlíží optikou, která konstatuje a považuje nezbytnou součást vnitřní organizace právnické osoby, za podmínku sine qua non každé právnické osoby, jelikož by jinak nebylo možné na základě zákona připojit k takovému subjektu právní subjektivitu, resp. připojit k němu právní osobnost.²⁴² I přes tento názor se obecně v doktríně uznává, že vnitřní organizace právnické osoby je jedním z pojmových znaků těchto entit. Tak se z občanskoprávního hlediska podává, že existence právnické osoby předpokládá její vnitřní uspořádání, tj. určení jejích orgánů a vymezení jejich působnosti, zvláště co se týká způsobilosti orgánů nabývat pro právnickou osobu práva a zavazovat ji k povinnostem.²⁴³ Obdobně k této problematice přistupuje nauka obchodněprávní, když z doktrinárního hlediska hovoří o nutnosti tzv. strukturální stability právnických osob. Jejím projevem pak je skutečnost, že jednotlivé změny součástí právnické osoby nebo i určité modifikace strukturální se nedotýkají identity tohoto útvaru a v případě, že struktura právnické osoby se naruší a takový útvar tím pozbude svojí funkčnost je reparace takového stavu rozhodnou podmínkou pro zachování její identity a vůbec její existence.²⁴⁴ Nelze však nevidět, že jednotlivé pojmové znaky právnických osob, jako je jejich rozhodovací samostatnost, relativní trvalost či dlouhodobost navzájem souvisí a nelze je tak bez dalšího posuzovat izolovaně či samostatně.²⁴⁵ Organizační struktura v právnické osobě je pak vyjádřením míry regulace vztahů uvnitř této osoby, pokud tato regulace není vyjádřena v obecně závazných předpisech.²⁴⁶

²⁴² FRINTA, O. *Právnické osoby*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2008, s. 149.

²⁴³ ŠVESTKA, J., DVORÁK, J. a kol. *Občanské právo hmotné I*. 5. jubilejní aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009, s. 176.

²⁴⁴ PELIKÁNOVÁ, I. *Obchodní právo*. I. díl. Praha: ASPI, a. s., 2005, s. 208.

²⁴⁵ *Ibidem*, s. 208.

²⁴⁶ HURDÍK, J., KATOLICKÝ, J. *K pojetí právnických osob*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně, 1992, s. 51.

Vnitřní uspořádání právnické osoby má především význam z pohledu projevu vůle (právního jednání) takového umělého subjektu. Teoretický koncept právnické osoby jako umělé konstrukce (teorie fikce) vede logicky k závěru, že právnická osoba sama není způsobilá právně jednat, takže za ni musí jednat lidé jako její zástupci. V prvorepublikové doktríně se otázka orgánů právnické osoby spojovala s principem personifikace právnické osoby. Personifikace tato umožňuje se tím způsobem, že jsou fyzické osoby (lidé), jejichž jednání se centrálně nepřičítá jim, nýbrž této personifikované právní skutečnosti, takže tato personifikovaná právní skutečnost „jedná“ jako člověk. Jde zde o posunutí odpovědnosti a tato může být posunuta jen normou a norma, která posunuje tuto odpovědnost, jest statut společnosti, kreační listina nadace nebo i zákon.²⁴⁷ Naše úprava však stále navazuje na závěry někdejší sovětské právní nauky (Genkin, Bratus, Venediktov) a od středního občanského zákoníku (tj. 50 let 20. století) se přidržuje stanoviska, že právnická osoba způsobilost k právním úkonům má.²⁴⁸ Projevem toho je zákonné uznání statutárního orgánu právnické osoby jako orgánu, kterým právnická osoba jedná sama (osobně).²⁴⁹ Naproti tomu zaměstnanci a členové zastupují právnickou osobu v rozsahu plynoucím z vnitřních předpisů takové osoby, popřípadě ze zvyklostí, přičemž se chrání dobrá víra druhé strany.²⁵⁰ V prvním případě tak právnická osoba tak na základě výše uvedeného jedná sama (statutárním orgánem) nebo v druhém případě za ní jedná její zástupce.²⁵¹ Lze tedy uzavřít, že jménem právnické osoby mohou jednat vždy a výlučně jen osoby fyzické, jejichž chování se přičítá osobě právnické. Práví-li tedy § 20 OZ, že právní úkony právnické osoby činí určité fyzické osoby, je to metonymie, která je nutná a užitečná, ale která na věci nemění nic.²⁵² Ne však všechny fyzické osoby, které vytvářejí personální substrát právnické osoby, jsou osobami právně relevantními pro právní jednání právnické osoby ve vnějších vztazích, tj. ve vztazích ke třetím osobám. Těmito fyzickými osobami, které reprezentují právnickou osobu navenek, jsou jen takové osoby, které jsou nadány právní

²⁴⁷ SEDLÁČEK, J. Právnická osoba. In HAVELKA, J. *Slovník veřejného práva československého*. Svazek III. Brno: Rudolf M. Rohrer, 1934, s. 491.

²⁴⁸ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 258-259.

²⁴⁹ Srov. ustanovení § 20 odst. 1 OZ.

²⁵⁰ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 259.

²⁵¹ Srov. ustanovení § 20 odst. 2 OZ.

²⁵² KNAPP, V. O právnických osobách. In *Právník* č. 10-11/1995, s. 983.

způsobilostí jednat ve světle ustanovení § 20 odst. 1,2 OZ za právnickou osobu či jménem právnické osoby.²⁵³

Podíváme-li se z tohoto úhlu pohledu na nadaci nebo nadační fond zjišťujeme, že ty se obecné charakteristice tvorby a projevu jejich vůle do jisté míry vymykají. V aplikační praxi i v teorii rozlišujeme několik druhů orgánů právnických osob. Máme orgány jednotlivé a orgány kolektivní, např. valná hromada spolku, výbor, nebo jednotlivé členy, předseda, jednatel atd.²⁵⁴ Záleží pak na zákonodárci, jak kterou právnickou osobu vybaví tím kterým orgánem. Pravidelně se objevují u právnických osob orgány vytvářející její vůli, orgány řídící, projevující vůli právnické osoby dovnitř i navenek. Za tyto orgány se považují statutární orgány, které se u jednotlivých právnických osob mohou vyskytovat jak v podobě individualizovaného jednotlivce nebo kolektivního orgánu, kde se v posléze uvedeném dostávají do popředí demokratické principy při utváření její vůle.²⁵⁵ Působnost jednotlivých statutárních orgánů právnických osob se však v různých právnických osobách různí. Základní rámec působnosti je pravidelně dán zákonem, avšak s ohledem na soukromoprávní charakter těchto osob je přiznána ve většině případů zakladatelům (zřizovatelům) relativně vysoká míra možnosti korekce působnosti statutárních orgánů v zakladatelských dokumentech, potažmo ve statutech těchto společností. K těmto statutárním orgánům se pak pravidelně připojuje tzv. generální jednatelské oprávnění. Tzv. statutární orgány mají tedy ze zákona generální jednatelské oprávnění, přičemž – a to je podle platné právní úpravy podstatné – jejich právní úkony jsou právními úkony právnické osoby samotné.²⁵⁶

²⁵³ FALDYNA, F. Právnická osoba a její právní jednání a odpovědnost. In *Právo a podnikání* č. 2/2001, s. 3.

²⁵⁴ SEDLÁČEK, J. Právnická osoba. In HAVELKA, J. *Slovník veřejného práva československého*. Svazek III. Brno: Rudolf M. Rohrer, 1934, s. 491.

²⁵⁵ U korporací obchodního práva lze nalézt jak individualizovaný statutární orgán (společnost s ručením omezeným - jednatel), tak i statutární orgán kolektivního charakteru (akciová společnost – představenstvo). Zajímavý obrat přinesla posledně provedená novela ZOPS č. 231/2010 Sb., která s účinností k 1. lednu 2011 odstranila do té doby kolektivní statutární orgán obecně prospěšné společnosti ve formě správní rady a nahradila jej ředitelem společnosti. Tento posun byl odůvodňován potřebami aplikační praxe, která na základě svých zkušeností dospěla k přesvědčení, že kolektivní orgán ve formě správní rady je pro potřeby tohoto druhu právnické osoby nestátního neziskového charakteru neefektivní, nekonstruktivní a zejména nedostatečně akceschopný. Dokládáme tímto posunem v chápání statutárního orgánu tu skutečnost, že je zcela na volném uvážení zákonodárce, jakými orgány (ústrojními) vybaví jednotlivé druhy právnických osob. To však za současného respektování historického vývoje, doktríny a aplikační praxe pro jednotlivé druhy právnických osob. (Pozn. D.M.)

²⁵⁶ FALDYNA, F. Právnická osoba a její právní jednání a odpovědnost. In *Právo a podnikání* č. 2/2001, s. 4.

Dalším z pravidelně se vyskytujících orgánů právnických osob je orgán kontrolní, revizní či dozorčí. O kvantitativním složení těchto orgánů platí obdobně to, co je uvedeno u orgánů statutárních. Lze tedy nalézt jak kolektivní dozorčí orgány, tak dozorčí orgány individuálního charakteru. Z obecného pohledu lze říci, že účel těchto orgánů koresponduje s jejich označením a jejich působnost se generálně sestává z kontroly právních úkonů statutárních orgánů dané právnické osoby a kontroly daňových a účetních povinností. Jestliže statutární orgán je neodmyslitelnou (obligatorní) součástí každé takové entity, pak dozorčí orgán zpravidla bývá fakultativně zřizovaným orgánem těchto osob. Záleží pak na dikci zákona upravujícího jednotlivé druhy právnických osob s přihlédnutím k jejich historickému vývoji a otázce nutnosti zřídit takový orgán obligatorně či nikoliv.

7.2 Charakter správní rady nadace a nadačního fondu

V předchozí podkapitole jsme zmínili tu okolnost, že se u právnických osob z pohledu jejich vnitřního uspořádání nutně vyskytuje tzv. statutární orgán. ZONNF jej u nadace a nadačního fondu označuje jako správní radu a bezvýjimečně jej ustanovuje obligatorně. To vyplývá z povahy statutárního orgánu jako toho uskupení fyzických osob, bez kterého by nemohla právnická osoba vůbec existovat a projevovat svojí vůli navenek a vstupovat tedy do právních vztahů s třetími osobami. Tady však podobnost se statutárními orgány ostatních právnických osob do jisté míry končí. Připomeňme si, že nadace nebo nadační fond je zřizován soukromoprávním úkonem zřizovatele, jež vyčleňuje určitou část majetku (pro nadaci v požadované minimální zákonné výši) a vytváří tím účelové sdružení majetku, které se stává právnickou osobou, která má pro futuro zřizovatelem vytyčený účel, jehož plnění je jednou z podmínek existence takové nadace. Tedy právě a jedině ten účel, který zřizovatel vytknul a pro který tuto právnickou osobu vytvořil je tím prvkem, který ovládá celý následující život nadace nebo nadačního fondu. Pak je možnost vytváření vůle statutárního orgánu, tj. správní rady nadace nebo nadačního fondu omezena právě zřizovatelem a jeho projevenou vůlí při konstituování obou těchto forem. Konstatujeme tedy, že ve srovnání s orgány korporativních typů právnických osob je postavení statutárního orgánu nadace specifické, když se tato specifická projevuje zejména tím, že jeho posláním není koncepční tvorba vůle právnické osoby: ta je u nadace zpravidla poměrně přesně a důsledně stanovena v projevu vůle zřizovatele vtěleném do zřizovací listiny nebo statutu

a toto apriorní určení rámce činnosti nadace po celou dobu její existence je jedním ze základních pojmových a zpravidla zákonem přesně reglementovaných znaků nadace.²⁵⁷ Orgán, který by utvářel vůli nadace (podobný spolkovému shromáždění) je u tohoto subjektu pojmově vyloučen a nelze jej zřídit ani v nadační listině ani v jiném dokumentu.²⁵⁸ Naproti tomu je však nezbytné, aby obě formy, tj. nadace a nadační fond byli spravováni a vstupovaly do právních vztahů s třetími osobami, tj. projevovaly svojí vůli (omezenou účelem a předmětem činnosti nadace) navenek. Tento závěr se opírá o skutečnost, že správní rada je de lege lata statutárním orgánem nadace, která spravuje nadační jmění a z tohoto titulu je oprávněna řídit činnost nadace, rozhodovat o všech jejích záležitostech a tomu odpovídající zákonem stanovená výlučná působnost správní rady, kterou nelze přenést na případný jiný orgán.²⁵⁹ Tak ZONNF konstruuje správní radu jako statutární orgán nadace nebo nadačního fondu a její působnosti vymezuje zejména jako správu majetku, řídicí činnost a rozhodování o všech záležitostech nadace.²⁶⁰

7.2.1 Působnost správní rady

Z výše uvedeného vyplývá zásadní postavení správní rady jako obligatorně ustanovovaného orgánu nadace nebo nadačního fondu. Správní rada má dvě zásadní funkce. Zaprvé vnitřní, kterou je pověřena správou majetku nadace nebo nadačního fondu, řízením činnosti a rozhodováním o všech záležitostech a zadruhé vnější, která je vyjádřena zákonem konstatováním, že správní rada je statutárním orgánem nadace nebo nadačního fondu.²⁶¹ Do výlučné působnosti správní rady náleží vydání statutu a rozhodování o jeho změnách, schvalování rozpočtu a jeho změn, schvalování roční účetní závěrky a výroční zprávy o činnosti a hospodaření, rozhodování o sloučení, pokud není sloučení vyloučeno nadační listinou, volit nové členy správní rady a dozorčí rady, popřípadě revizora a rozhodovat o odvolání člena správní rady, člena dozorčí rady, popřípadě revizora, přestane-li splňovat podmínky členství nebo funkce, z členů

²⁵⁷ HURDÍK, J. *Problémy nadačního práva*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1994, s. 116.

²⁵⁸ RONOVSÁ, K. *Spolkové a nadační právo*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně. Právnická fakulta, 2008, s. 68.

²⁵⁹ Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR. II. volební období (1996-1998). Parlamentní tisk č. 38/0. Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 227/1997 Sb. II. Zvláštní část. K § 10. Zdroj dostupný z <http://www.psp.cz/eknih/1996ps/tisky/t003800b.htm>. (citováno dne 6. ledna 2012).

²⁶⁰ RONOVSÁ, K. *Spolkové a nadační právo*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně. Právnická fakulta, 2008, s. 69.

²⁶¹ HURDÍK, J., TELEČEK, I. *Zákon o nadacích a nadačních fondech*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 124.

správní rady volit a odvolávat jejího předsedu a stanovovat výši odměny pro všechny členy orgánů společnosti a rozhodovat o zvýšení a snížení nadačního jmění. Vidíme tedy, že působnost správní rady nadace nebo nadačního fondu se rozpadá na dvě podskupiny. Na rozhodování o majetku, činnosti a vlastní existenci (sloučení) nadace nebo nadačního fondu a na rozhodování o vnitřních poměrech organizace (volba, odvolání) a odměňování orgánů, resp. členů orgánů nadace nebo nadačního fondu. Dodejme, že výše uvedený katalog vypočtených pravomocí správní rady je taxativní a kogentní a že tato pravomoc je nepřenositelná a výlučná.²⁶²

7.2.2 Vznik a zánik členství členů správní rady, funkční období

Podmínkou sine qua non kolektivního orgánu právnické osoby jsou jeho členové. Princip kolektivnosti rozhodování zakotvuje ustanovení § 11 ZONNF. Minimální počet členů správní rady nadace nebo nadačního fondu stanovil ZONNF na tři osoby, přičemž dále vymezil, že počet členů správní rady musí být vždy dělitelný třemi, nestanoví-li nadační listina jinak. V možnosti odchýlit se od dikce zákona spatřujeme projev soukromoprávní povahy nadace a nadačního fondu, když je dána možnost pro odlišné zařízení vnitřních poměrů těchto entit ze strany zřizovatele nebo zřizovatelů. Tento princip plně odpovídá základním občanskoprávním východiskům.²⁶³ Na druhé straně však minimální počet členů správní rady je normou nepochybně kogentní. Setkáváme se tak v jednom ustanovení s dvojčedinou povahou normy, přičemž jedna z nich odpovídá plně soukromoprávnímu charakteru daného právního předpisu (dispozitivní norma) a druhá je obecně zařazována jako tradiční v právu veřejném (kogentní norma).

²⁶² DVOŘÁK, T. *Nadace a nadační fondy*. Text zákona s poznámkami. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 34.

²⁶³ Tato možnost odchylky je projevem převážně dispozitivních norem soukromého práva. Rozdíl mezi kogentní a dispozitivní normou je spatřován v tom, že tradičně – nejen v českém právu – jsou dispozitivní normy vymezovány tak, že se od nich strany mohou odchýlit, popř. vyloučit je, zatímco kogentní normy jsou charakteristické tím, že se od nich odchýlit nelze. In HURDÍK, J., LAVICKÝ, P. *Systém zásad soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2010, s. 99. Na druhé straně je toto vymezení rozdílů mezi oběma normami v literatuře též kritizováno. *Ius cogens* a *ius dispositivum* je dvojice pojmů kvalitativně velmi různých, přičemž jejich vztah má celkem jednoduchou fenomenální podobu, ale podstata jejich vztahu je složitá a nelze ji vysvětlit ani náležitě pochopit bez pomoci další dvojice pojmů, totiž práva heteronomního a autonomního. Za heteronomní právo je považováno právo dávané lidem z „venku“ (legislativou) a za autonomní je považováno takové, které si lidé dávají sami tam, kde jim to zákon (heteronomní norma) dovoluje, a to zejména dispozitivní normou nebo mlčením. KNAPP, V. O právu kogentním a dispozitivním. In *Právník* č. 1/1995, s. 6-12.

Členem správní rady nadace nebo nadačního fondu mohou být pouze osoby fyzické, které jsou způsobilé k právním úkonům.²⁶⁴ Skutečnost, že se v tomto případě jedná o plnou způsobilost k právním úkonům, se zdá nerozpornou. Dochází se k tomu však pouze na základě argumentace teleologické, když na člena správní rady se ze společenského hlediska kladou vysoké požadavky mravní a intelektuální. Nadto z díkce ZONNF vyplývá požadavek bezúhonnosti, který je negativním způsobem rozveden v ustanovení § 11 odst. 3 ZONNF, když za bezúhonného není považován ten, kdo byl pravomocně odsouzen za úmyslný trestný čin.²⁶⁵ Limitující skutečností pro možnost fyzické osoby být členem statutárního orgánu nadace nebo nadačního fondu je osobní poměr daného jednotlivce k samotné nadaci nebo nadačnímu fondu. Zákon podmiňuje tento požadavek neexistencí pracovněprávního nebo obdobného vztahu člena správní rady k nadaci nebo nadačnímu fondu, což vyplývá z doktrinální zásady pracovněprávní nezávislosti členů správní rady a oddělení členů správní rady od ostatních osob nebo zaměstnanců vůbec.²⁶⁶ Legální definice tzv. obdobného vztahu však doposud neexistuje a ani doktrína si s tímto pojmem prozatím neporadila. Služební poměr nepřichází pojmově v úvahu, stejně jako nepřichází v úvahu poměr členský, jehož obsahem by byl pracovněprávní vztah. Pravděpodobně se tak jedná o nadbytečné a pomýlené ustanovení zákona, které se objevuje na více místech.²⁶⁷

Zvláštností právní úpravy správní rady nadace a nadačního fondu je limitace vzniku členství ve správní radě týkající se té osoby, které se poskytují prostředky k plnění účelu nadace nebo nadačního fondu. Stejně omezení platí pro člena statutárního či kontrolního orgánu právnické osoby, jsou-li prostředky k plnění účelu nadace nebo nadačního fondu poskytovány této právnické osobě. Tento omezující princip je odůvodňován co nejvyšší mírou objektivního nakládání s nadačním jměním, resp.

²⁶⁴ Zdá se, že zákonodárce nepřesně vyjádřil nutnost člena správní rady mít způsobilosti k právním úkonům v plném rozsahu. Způsobilost k právním úkonům je vlastní i nezletilým, kteří však mají tuto způsobilost jen k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku. Srov. ustanovení § 8-9 OZ. (Pozn. D.M.).

²⁶⁵ Subjektivní stránka trestného činu obsahuje soubor znaků, které charakterizují psychiku pachatele ve vztahu k trestnému činu a jediným obligatorním znakem subjektivní stránky trestného činu je zavinění, které má formu úmyslu nebo nedbalosti. Úmysl (dolus) představuje složku vědění a složku volní směřující k uskutečnění určitých skutečností zakládajících trestný čin, když rozdělujeme dvě formy úmyslu, a to úmysl přímý (dolus directus) nebo úmysl nepřímý – eventuální (dolus eventualis). In JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 2. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 207-218.

²⁶⁶ HURDÍK, J., TELEČEK, I. *Zákon o nadacích a nadačních fondech*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 130.

²⁶⁷ *Ibidem*, s. 130.

s rozdělováním nadačních příspěvků z něho vzešlých. Snahou zákonodárce je tak v tomto smyslu upřednostnit obecně prospěšný účel před individualizovanými zájmy jednotlivců, ke kterým putují jednotlivé nadační příspěvky. Členství ve správní radě je údaj, který se zapisuje do rejstříku, proto je správní rada povinna uvést do souladu rejstříkový a skutečný stav. Musí dojít k výmazu členství z rejstříku, které má povahu pouze deklaratorních účinků.²⁶⁸

Funkční období členů správní rady je tříleté a je ovládáno rotačním principem, při kterém se jednou ročně jedna třetina členů obligatorně vymění. Opětovné zvolení člena správní rady zákon nevyklučuje. Délku funkčního období a možnost opětovného zvolení člena správní rady do této funkce však může zřizovací právní úkon stanovit odlišně. Jedná se tedy o ustanovení dispozitivního charakteru. Otázkou zůstává, zda tento princip rotace a jeho zákonná podoba je vhodná pro tento druh nestátní neziskové organizace.²⁶⁹ Dále může nadační listina stanovit, že určitý počet členů správní rady je volen na návrh určitých právnických nebo fyzických osob určených zřizovatelem, popř. zůstavitelem. První členy správní rady jmenuje zřizovatel anebo vykonavatel závěti, nejsou-li tito jmenováni přímo v testamentu. Možnost ustanovit jednotlivé první členy správní rady v závěti není bezproblémová. Využití možnosti jmenovat členy prvé správní rady přímo ze závěti nelze pro praxi doporučit, neboť úmysl testátora může být snadno zmařen neochotou těchto osob přijmout jmenování a není přitom jisté, zdali by zde bylo možno dovodit, že je závěť neplatná jen v části upravující člena nebo členy správní rady ve smyslu ustanovení § 41 OZ.²⁷⁰ Na druhé straně se v souvislosti s touto problematikou podává, že nesplnění požadavku zřizovatele jako pořizovatele závěti činí závěť v části obsahující zřízení nadace nebo nadačního fondu neplatnou. Tento argument je podepřen výkladem ustanovení § 3 odst. 3 ZONNF v návaznosti na ustanovení § 3 odst. 2 téhož zákona. Nemůže tedy nastat případ, že by vznikla nadace

²⁶⁸ RONOVSÁ, K. *Spolkové a nadační právo*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně. Právnická fakulta, 2008, s. 69.

²⁶⁹ Obdobný princip rotace členů správní rady navíc spojený s časovým omezením možnosti znovunabytí členství se vyskytoval též v ZOPS. Novela ZOPS č. 231/2010 Sb. s účinností k 1. lednu 2011 opustila takto konstruovaný princip rotace. Principiálně je rotace členů správních rad těchto entit vhodným řešením možných střetů zájmu mezi účelem nadace a jejími destinatáři. Fakticky ovšem tento striktní princip naráží na nedostatek kvalifikovaných osob (manažerů), kteří by se účastnili správy právnických osob nestátního neziskového sektoru. Při nutnosti každoročního obměnění členů správní rady, by přicházel neziskový sektor o osoby, které se v nadační praxi již osvědčili. V platné právní úpravě nadací je tento princip oslaben možností opětovného zvolení. (Pozn. D.M.).

²⁷⁰ DVOŘÁK, T. *Nadace a nadační fondy*. Text zákona s poznámkami. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 34.

nebo nadační fond, aniž by byla ustavena první správní rada takové právnické osoby.²⁷¹ V souladu se zákonným principem rotace členů správní rady, vymezuje pro tyto případy (jestliže to nevyloučí nadační listina) ustanovení § 13 odst. 2 ZONNF způsob, jakým se dospěje k určení, komu ze členů správní rady skončí funkční období po jednom, resp. dvou letech. ZONNF dospěl k řešení, které spočívá víceméně na náhodě. Respektive to, kdo se stane členem správní rady pouze na jednoroční či dvouleté funkční období je ponecháno na losování. O způsobu provedení a formální náležitosti předmětného losování zákon bohužel mlčí. Na uvolněné místo nebo místa zvolí správní rada nové členy, jejichž funkční období jej již tříleté. Toto pravidlo se tak uplatní pouze při prvním obsazení členů správní rady.

Specifikem statutárního orgánu nadace nebo nadačního fondu v podobě správní rady je legální princip, podle něhož se správní rada nadace nebo nadačního fondu obměňuje sama a respektování této zásady je důležité pro schopnost nadace nebo nadačního fondu regulovat své záležitosti z vlastního potenciálu.²⁷² To věcně souvisí s uplatněním rotačního principu při obměňování členů správní rady a s poznámkou uvedenou pod č. 269. U nadace nebo nadačního fondu se vyskytuje zřizovatel, jehož právním úkonem se vytváří subjekt právních vztahů v podobě nadace nebo nadačního fondu, a jak jsme již zmínili, přetrvávají se veškeré vazby a vztahy mezi ním a nově konstituovanou nadací okamžikem jejího vzniku (zápisem do nadačního rejstříku). V takovém případě je pak samostatnost správní rady ve smyslu obměny jejích členů přirozeným důsledkem takto vymezené konstrukce nadace a nadačního fondu. Ze svého středu pak správní rada volí svého předsedu. Jeho úkolem je svolávat a řídit jednání správní rady. Jde o klasickou a ničím neobvyklou povinnost předsedů kolektivních statutárních orgánů právnických osob. Hlasování a přijímání rozhodnutí správní rady je upraveno tím způsobem, že hlasy jednotlivých členů jsou rovné a pro přijetí rozhodnutí správní rady je potřeba souhlasu většiny jejích členů. Nikoliv pouze členů přítomných na zasedání, nýbrž všech členů správní rady. V ustanovení § 14 odst. 2 ZONNF in fine je vnesená nejasnost ve vyjádření zákonodárce, když není jisté, komu svěřil rozhodující

²⁷¹ HURDÍK, J., TELEČEK, I. *Zákon o nadacích a nadačních fondech*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 134.

²⁷² HURDÍK, J., TELEČEK, I. *Zákon o nadacích a nadačních fondech*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 134.

hlas v situaci, pokud hlasy členů správní rady jsou rovné.²⁷³ Ustanovení § 14 odst. 1, 2 ZONNF jsou svojí povahou dispozitivní, a tak nic nebrání zřizovateli upravit v nadační listině jednotlivé aspekty pravomocí předsedy správní rady a počtu potřebných hlasů nutných k přijetí rozhodnutí za účelem zefektivnění správy a řízení nadace nebo nadačního fondu.

Členství ve správní radě nadace nebo nadačního fondu zaniká několika způsoby. Ustanovení § 15 odst. 1 ZONNF vymezuje celkem čtyři právní skutečnosti, se kterými je spojen zánik členství ve správní radě. Dvě z nich jsou spojena s plynutím času. Předně jde o uplynutí funkčního období. Tento způsob uplynutí času závisí na tom, zda šlo o prvočlenství nebo nikoliv. Pokud ano, přistupuje k určení funkčního období, resp. k určení kdy uplyne funkční období takového člena ještě další okolnost spočívající v losování, které určilo na počátku členství pro jednotlivé členy správní rady délku jejich funkčního období. Výše uvedené ovšem platí, pokud nadační listina nestanoví jinak. Vždy však členství ve správní radě končí a zaniká uplynutím funkčního období. Dalším ze způsobů, které můžeme označit za všeobecné a spojené s plynutím času, je smrt člena správní rady.²⁷⁴ Členství člena správní rady zaniká též jednostranným projevem vůle takové osoby v podobě odstoupení. Zákon nestanoví pro tuto formu zániku členství jakékoliv důvody, a proto dovozujeme, že se tak může stát bez uvedení

²⁷³ Téměř veškerá dostupná literatura týkající se ustanovení § 14 odst. 2 ZONNF, vytýká zákonodárci nejasnost v určení, či hlas má v případě rovnosti hlasů nutných k přijetí rozhodnutí správní rady rozhodující váhu. Pojem předsedajícího není ZONNF jinak znám a v této souvislosti je znění ustanovení § 14 odst. 2 in fine vadné. Buď mělo hovořit o předsedajícím zasedání správní rady, což je funkce odlišná od předsedy, byť by mohla být personálně totožná, anebo došlo k mýlce zákonodárce a ten měl na mysli předsedu správní rady. Posledně uvedené je z praktického hlediska zřejmě účelnější, ovšem na základě textu zákona tento závěr nelze přesvědčivě podložit. V legislativním jazyce totiž výraz předsedající se používá právě pro předsedajícího zasedání, aby se tato funkce a osoba, která jí vykonává, odlišila od funkce a osoby předsedy jako takového. Tuto vadnou právní normu však bohužel nelze překlenuť doktrinálním výkladem zákona. In HURDÍK, J., TELEČ, I. *Zákon o nadacích a nadačních fondech*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 136-137. Shodný názor zastává též K. Ronovská, když formulaci zákonodárce, že při rovnosti hlasů rozhoduje hlas předsedajícího, považuje v daném případě za konstrukci vadnou, když podává, že zákonodárce měl zřejmě na mysli hlas předsedy. In RONOVSÁ, K. *Spolkové a nadační právo*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně. Právnická fakulta, 2008, s. 70. Na druhé straně T. Dvořák se přidržel přísně jazykového hlediska a na dané ustanovení nehledí optikou vyložením jeho smyslu a praktičností a přiznává tak bezesbytku rozhodčí právo při rovnosti hlasů i jinému předsedajícímu (resp. osobě odlišné od předsedy správní rady) než je pouze předseda. Nadto dodává, že předsedající (v širším slova smyslu, tj. i osoba odlišná od předsedy) nemůže vnutit správní radě svojí vůli, ale má pouze při shodě hlasů rozhodčí právo (nikoliv však druhý hlas). In DVOŘÁK, T. *Nadace a nadační fondy*. Text zákona s poznámkami. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 37. Je s podivem, že za relativně dlouhou dobu existence ZONNF se nenašla dostatečná vůle ke změně, resp. ke zpřesnění ustanovení § 14 odst. 2 in fine ZONNF ve smyslu zachování právní jistoty, a to i přesto, že na tuto legislativní chybu zákonodárce bylo upozorňováno již od samého počátku jeho platnosti a účinnosti. (Pozn. D.M.)

²⁷⁴ Srov. ustanovení § 7 odst. 1,2 OZ.

důvodu, a to kdykoliv za jeho trvání. Komplikovanějším se zdá být poslední z důvodů, který ve svém důsledku vede k zániku členství člena správní rady, a to odvolání. K odvolání člena správní rady je oprávněna správní rada. K samotnému odvolání je pak třeba splnit alespoň jednu ze zákonných podmínek uvedených v ustanovení § 15 odst. 1 písm. c) ZONNF. Procesní stránka tohoto postupu správní rady je pak upravena v ustanovení § 15 odst. 2 ZONNF. Z povahy správní rady nadace nebo nadačního fondu a jejího postavení v hierarchii orgánů nadace nebo nadačního fondu vyplývá rozumně konstruované oprávnění k odvolání jejího člena. Jestliže jediným obligatorně ustanovovaným kolektivním orgánem nadace nebo nadačního fondu je správní rada a rozhodovací oprávnění zřizovatele je z povahy nadace nebo nadačního fondu omezeno, je jediným logickým vyústěním pro možnost odvolat člena správní rady, přiznat toto oprávnění právě správní radě. To by ovšem nemuselo platit, pokud by byla též obligatorně ustanovována dozorčí rada nadace nebo nadačního fondu v podobě kolektivního orgánu. V takovém případě by bylo možné uvažovat o svěřeni tohoto oprávnění právě do těchto rukou. De lege lata je odvolání správní radou jednostranným právním úkonem, který vede k zániku členství člena tohoto orgánu. Prvním důvodem pro odvolání člena správní rady je jeho pozbytí splňování podmínek pro jeho vznik, tj. zejména pozbytí podmínek uvedených v ustanovení § 11 odst. 2, 3, 4 ZONNF jako je způsobilost k právním úkonům (plná způsobilost), bezúhonnost, (ne)existence pracovního nebo jiného obdobného poměru k nadaci a konečně vznik zákonem definovaného poměru k nadaci nebo nadačnímu fondu při poskytování prostředků k plnění účelu obou těchto entit. V praxi zřejmě není obtížné v případě vzniku těchto důvodů jich rozpoznat, nýbrž se o nich vůbec dozvědět. Limitujícím prvkem v procesním postupu při odvolávání člena správní rady nadace nebo nadačního fondu je pak čas. ZONNF podmiňuje možnost odvolat člena správní rady nadace nebo nadačního fondu tím, že vytváří dvě lhůty, v jejichž rozmezí je třeba tento úkon ze strany správní rady provést. Správní rada tak rozhodne o odvolání svého člena z důvodů stanovených tímto zákonem do jednoho měsíce ode dne, kdy se o důvodu odvolání dozvěděla, nejpozději do šesti měsíců, kdy tento důvod nastal. Nalézáme v předmětném ustanovení zákonodárcem vymezené dvě lhůty, přičemž první z nich je rázu subjektivního a druhá rázu objektivního.²⁷⁵ Při marném uplynutí alespoň jedné z těchto lhůt rozhodne o

²⁷⁵ Lhůty objektivní a subjektivní povahy jsou v soukromoprávní oblasti spojeny zejména s instituty

odvolání člena správní rady soud na návrh člena správní rady, dozorčí rady, zřizovatele, vykonavatele závěti, kterou byly nadace nebo nadační fondy zřízeny nebo osoby, která osvědčí právní zájem. Problematické se však jeví praktické důsledky tohoto způsobu zániku členství ve správní radě nadace nebo nadačního fondu. Pokud člen přestal být způsobilý k výkonu funkce, je do doby odvolání členem správní rady a nemůže mu být bráněno ve výkonu funkce, k čemuž je ostatně oprávněn i povinen. Nerozhodne-li proto správní rada z jakéhokoliv důvodu o odvolání nezpůsobilé osoby, pak tato členem správní rady zůstane, ačkoliv bude její členství ve správní radě v rozporu se zákonem.²⁷⁶ Nepochybně vhodnějším řešením nastalé situace by byl zánik výkonu funkce ex lege ke dni, kdy nastaly zákonem stanovené okolnosti pro zánik členství ve správní radě.²⁷⁷

V souvislosti s přijetím výše uvedené novely ZONNF doznalo ustanovení § 16 ZONNF, týkající se problematiky nedostatečného počtu členů správní rady výstižnější formulace.²⁷⁸ Tak jestliže v důsledku zániku členství ve správní radě nemá nadace nebo nadační fond statutární orgán nebo správní rada přestala být v důsledku poklesu členů usnášení schopná, jmenuje nové členy správní rady soud na návrh zřizovatele, vykonavatele závěti, dozorčí rady nebo i bez návrhu. Dodejme pro úplnost, že katalog zákonných důvodů pro zánik funkce člena správní rady je taxativní.

7.3 Dozorčí rada nadace a nadačního fondu, revizor

Právnícké osoby jsou mimo své statutární orgány obvykle vybaveny též orgány kontrolními.²⁷⁹ U právní povahy nadace nebo nadačního fondu, kdy jejich účelem je

promlčení práva na náhradu škody (srov. ustanovení § 106 odst. 1,2,3 OZ) a s právem na vydání bezdůvodného obohacení (srov. ustanovení § 107 odst. 1,2 OZ). Objektívni lhůty počínají běžet od určité objektivně určitelné a zjistitelné skutečnosti vnějšího světa a nejsou závislé na subjektivním stavu vědomí (či vůle) subjektů občanského práva. Naproti tomu subjektivní lhůty počínají plynout od okamžiku, kdy oprávněná osoba nabyla o určitých skutečnostech vědomí. In ELIÁŠ, K. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. § 1-487*. Praha: Linde, a. s., 2008, s. 430. Otázkou v souvislosti s jednoměsíční subjektivní lhůtou správní rady nadace pro možnost odvolání jejího člena zůstává, kdy se tato o zákonných důvodech pro jeho odvolání dozvěděla. Jde o otázku, zda postačí pro začátek plynutí této lhůty vědomí o zákonem stanovených důvodech i jen jednoho člena správní rady nebo nikoliv.

Z povahy správní rady jako kolektivního orgánu se nabízí argumentace, že s takovým důvodem musí být seznámeni všichni její členové. Teprve od té doby by pak běžela subjektivní lhůta stanovená zákonem.

²⁷⁶ DVOŘÁK, T. *Nadace a nadační fondy*. Text zákona s poznámkami. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 38.

²⁷⁷ *Ibidem*, s. 38.

²⁷⁸ Srov. ustanovení § 16 ZONNF, ve znění do 30. června 2010.

²⁷⁹ To platí zejména ve vztahu ke kapitálovým společnostem obchodního práva. U osobních obchodních společnostech (v.o.s., k.s.) není konstruována zákonná obligatorní podmínka vzniku kontrolních orgánů, přičemž právě kontrolní činnost ve vztahu k těmto společnostem vykonávají společníci samostatně. To vyplývá z povahy obou výše zmíněných společností jako společností osobních. Naproti tomu u kapitálových obchodních korporací (s.r.o., a.s.) je dozorčí orgán významnějším atributem jejich vnitřního uspořádání s ohledem na jejich kapitálový základ. (Pozn. D.M.). Společnost s ručením omezeným se sice

z praktického hlediska přerozdělování zejména finančních prostředků v souladu s účelem vymezeným v nadační listině, nabývá kontrolní orgán těchto entit na významu. Vzhledem k absenci vnějšího dohledu nad nadačními subjekty ze strany státu a současného pojmového vyloučení existence nejvyššího orgánu nadačního subjektu nadaného vůlí, zůstává jediným kontrolním orgánem nadace dozorčí rada, popř. revizor.²⁸⁰ Přihlédneme-li nadto k tomu, že nadace a nadační fond patří z řady důvodů k ekonomicky nestabilním systémům, které ze své vlastní ekonomické podstaty nejsou vybaveny takovými vazbami a stimuly, které by předpokládaly, že tyto právnické osoby budou fungovat a plnit účel, k němuž byly zřízeny, zdroji plynoucími z jejich vlastních ekonomických zájmů, je nezbytně nutné pokusit se eliminovat eventuelní poškození či ohrožení plnění účelu nadace nebo nadačního fondu prostředky právními.²⁸¹ Tak zákonodárce dospívá k obligatorně zřizovanému kontrolnímu orgánu nadace nebo nadačního fondu, když de lege lata ZONNF věnoval dozorčím orgánům nadace a nadačního fondu celkem čtyři ustanovení. V úvodu kapitoly o orgánech právnických osob jsme zmínili různé způsoby jejich teoretického dělení. Právě nyní, u kontrolního orgánu nadace a nadačního fondu se zřetelně projeví určité rysy daného dělení, zejména z pohledu kvantitativního. Zákonodárce totiž sice obligatorně zřizuje kontrolní orgán nadace a nadačního fondu, ale neustavuje jej bezpodmínečně jako orgán kolektivní. Individualizovaným kontrolním orgánem se ve smyslu ustanovení § 20 ZONNF může stát i jen jedna fyzická osoba v podobě revizora nadace nebo nadačního fondu. Rozhodujícím momentem, kdy pouhé ustanovení revizora již nestačí, je určitá výše nadačního jmění. Ze zákona vyplývá, že jestliže nadační jmění přesáhne zákonem stanovenou výši 5 000 000 Kč, pak revizora nahradí kolektivní kontrolní orgán nadace nebo nadačního fondu v podobě dozorčí rady. Z povahy ustanovení § 17 odst. 2 ZONNF in fine plyne, že výši nadačního jmění pro určení okamžiku, kdy vznikne povinnost ke zřízení dozorčí rady, může nadační listina nebo statut stanovit odlišně. Výše uvedené platí jak pro nadaci, tak pro nadační fond.

zařazuje mezi kapitálové společnosti, ale není kapitálovou společností ryzí a tak se v její právní úpravě objevují některé prvky společností osobních. Někdy se proto též zařazuje, spolu s komanditní společností, mezi tzv. smíšené společnosti. Proto zákonodárce konstruuje dozorčí radu společnosti s ručením omezeným jako její fakultativně zřizovaný kontrolní orgán. In ŠTENGLOVÁ, I., PLÍVA, S., TOMSA, M. a kol. *Obchodní zákoník. Komentář, 12. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 340.

²⁸⁰ RONOVSÁ, K. *Spolkové a nadační právo*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně. Právnická fakulta, 2008, s. 71.

²⁸¹ HURDÍK, J., TELEČEK, I. *Zákon o nadacích a nadačních fondech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 141.

Lze tedy shrnout, že nadace a nadační fond jsou ze zákona obligatorně vybaveny kontrolním orgánem, který má dvojí podobu. V prvním případě jde o individualizovaného jednotlivce, který vykonává působnost vymezenou pro dozorčí radu jako orgán kolektivní. V druhém případě při splnění zákonné podmínky uvedené v ustanovení § 17 odst. 2 ZONNF ve smyslu minimální výše nadačního jmění je obligatorně ustanovena dozorčí rada jako orgán kolektivní. Zákonodárce byl tedy veden myšlenkou, že do určité výše nadačního jmění může vnitřní kontrolu nadace nebo nadačního fondu vykonávat pouze jedna (fyzická) osoba. Nad zákonem stanovený limit minimální výše pak přiznává výkon působnosti dozorčí rady pouze kolektivnímu orgánu. Tuto zákonnou podmínku může ovšem upravit či dokonce úplně vyloučit nadační listina nebo statut obou dvou forem právnických osob. Za upozornění pak v této souvislosti stojí poznámka, že povinnost zřízení dozorčí rady nevzniká, jestliže veškerý majetek nadace je vyšší než 5 000 000 Kč, avšak samo nadační jmění tuto hranici nepřekročí.²⁸² Je tedy zapotřebí na základě posledně uvedeného přísně odlišovat mezi majetkem a nadačním jměním nadace nebo nadačního fondu tak, jak je definováno v ZONNF.

7.3.1 Působnost dozorčí rady nadace a nadačního fondu

Jak jsme již v předchozí kapitole zmínili, dozorčí rada nadace a nadačního fondu je vnitřním kontrolním orgánem těchto právnických osob. Zákon stanoví demonstrativním výčtem úkoly dozorčí rady (revizora) při kontrolní činnosti nadace a příslušná oprávnění s tím spojená. Tím se nevylučuje, aby další úkoly dozorčí rady (revizora) v souvislosti s kontrolou byly stanoveny nadační listinou nebo statutem, pokud ovšem nepatří do výlučné působnosti správní rady.²⁸³ Dozorčí rada zejména kontroluje plnění podmínek stanovených pro poskytování nadačních příspěvků a správnost účetnictví vedeného nadací nebo nadačním fondem, přezkoumává roční účetní závěrku a výroční zprávu, dohlíží na to, zda nadace nebo nadační fond vyvíjí činnost v souladu s právními předpisy, nadační listinou a statutem nadace nebo nadačního fondu, upozorňuje správní radu na zjištěné nedostatky a podává návrhy na jejich odstranění a nejméně jedenkrát ročně podává zprávu správní radě o výsledcích

²⁸² HURDÍK, J., TELEČEK, I. *Zákon o nadacích a nadačních fondech*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 142.

²⁸³ Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR. II. volební období (1996-1998). Parlamentní tisk č. 38/0. Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 227/1997 Sb. II. Zvláštní část. K § 17. Zdroj dostupný z <http://www.psp.cz/eknih/1996ps/tisky/t003800b.htm>. (citováno dne 12. ledna 2012).

své kontrolní činnosti. Působnost dozorčí rady je tak kontrolní, přezkumná, dohlížecí, upozorňovací (signalizační) a zpravodajská. Dále je dozorčí rada v souvislosti s výkonem své kontrolní činnosti oprávněna zejména nahlížet do účetních knih a jiných dokladů týkajících se nadace nebo nadačního fondu, svolat mimořádné jednání správní rady, jestliže to vyžadují zájmy nadace nebo nadačního fondu, pokud tak neučiní předseda správní rady. Zdá se, že posledně uvedené oprávnění svolat mimořádné zasedání správní rady je ve světle vzájemných vnitřních poměrů nadace nebo nadačního fondu zvláště významné. Zajišťuje se tím dostatečné provázání mezi statutárním a kontrolním orgánem. Tento svolávací mechanismus je pak umocněn přiznáním oprávnění členům dozorčí rady k účasti na takovém jednání, kdy jim musí být uděleno slovo, pokud o něj požádají. Zákon jim však nedává možnost uplatnit své stanovisko při přijímání rozhodnutí správní rady, a to ani hlasem poradním.

7.3.2 Vznik a zánik členství členů dozorčí rady, inkompatibilita

Vznik a zánik členství v dozorčí radě nadace nebo nadačního fondu je upraven zákonem odkazem na vznik a zánik členství členů rady správní. Pro dozorčí radu a její členy tak platí ustanovení § 11 až 15 ZONNF obdobně, s jedinou výjimkou oprávnění volit nové členy dozorčí rady (ustanovení § 12 odst. 2 ZONNF). Z tohoto důvodu pak i my v této práci odkážeme na relativně podrobný popis vzniku a zániku členství, spolu s vymezením funkčního období členů správní rady uvedený v kapitole 7.2.2, který tak dopadá i na dozorčí radu nadace a nadačního fondu.

Ustanovení § 19 odst. 1 ZONNF zakládá inkompatibilitu (neslučitelnost) při případném souběhu funkcí členů dozorčí a správní rady. Neslučitelnost funkce člena dozorčí rady je pak zákonem založena i vůči osobě (osobám) oprávněným jednat jako zástupce nadace nebo nadačního fondu, tj. osobám odlišným od statutárního orgánu (správní rady) těchto právnických osob. Inkompatibilita funkce člena dozorčí rady s osobou oprávněnou jednat jako zástupce nadace nebo nadačního fondu je v literatuře celkem oprávněně kritizována.²⁸⁴ V této souvislosti se domníváme, že posledně jmenovaná neslučitelnost je svým způsobem jistý anachronismus, když právě vysoce odborně vzdělaní jednotlivci by měli být předurčeni k výkonu funkce v dozorčích

²⁸⁴ Je-li tímto zástupcem advokát nebo daňový poradce na základě dohody o plné moci uzavřené mezi ním a nadací nebo nadačním fondem, pak není dán žádný věcný důvod, aby nesměl být členem dozorčí rady, není-li současně členem správní rady. In HURDÍK, J., TELEČEK, I. *Zákon o nadacích a nadačních fondech*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 144. Shodně též DVOŘÁK, T. *Nadace a nadační fondy*. Text zákona s poznámkami. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 40.

radách nestátních neziskových subjektů. Tento názor vychází z platného legislativního rámce, když vnitřní kontrolu těchto subjektů ponechává pravidelně na jejich interních kontrolních orgánech a naopak vnější kontrolu ze strany státu zajišťují především orgány soudní a správci daně (účetní a daňová kontrola).²⁸⁵

7.4 Shrnutí

V sedmé kapitole této práce jsme se zabývali vnitřním uspořádáním nadace a nadačního fondu. Pokusili jsme se v jejím úvodu o stručné teoretické vymezení pojmového znaku právnických osob v podobě jejich vnitřní organizační struktury. Zabývali jsme se z obecného hlediska otázkou tvorby a projevu vůle právnických osob a srovnali jsme východiska teoretická s aktuálním platným právním stavem. Tedy otázkám spojeným se zavazováním právnických osob a právnímu jednání vůči třetím osobám. Zejména jsme se pak věnovali postavení statutárního orgánu právnických osob jako nejvýznamnějšího orgánu z pohledu tvorby vůle a právního jednání těchto entit. V dalších podkapitolách jsme soustředili pozornost na vnitřní poměry nadace a nadačního fondu, kde jsme zejména podrobně zachytili odlišující znak v povaze statutárního orgánu nadace a nadačního fondu oproti ostatním právnickým osobám, spočívající v omezené možnosti svobodné tvorby vůle nadace a nadačního fondu, když za tento omezující prvek jsme určili nadační účel vepsaný v zřizovacích dokumentech (listinách) těchto entit. Konstatujeme, že projev vůle zřizovatele tak prochází všemi etapami existence nadace nebo nadačního fondu. V této souvislosti jsme pak věnovali jednu z podkapitol vymezení působnosti správní rady nadace a nadačního fondu. Posléze jsme de lege lata přihlédli k aktuální právní úpravě podmínek vzniku a zániku členství členů správní rady nadace a nadačního fondu společně s vymezením rotačního principu jejich funkčního období. V další části jsme pak dospěli k vymezení charakteru dozorčí rady jako vnitřního kontrolního orgánu nadace a nadačního fondu, kde jsme vytkli odůvodněnou potřebu jejího obligatorního zřízení. A to ať už jako kolektivního orgánu v podobě dozorčí rady nebo jako individualizovaného jednotlivce v podobě revizora. V této souvislosti jsme vymezili působnost výše uvedených kontrolních orgánů a současně jsme se pokusili nalézt vzájemný vztah mezi statutárním orgánem nadace a nadačního fondu a dozorčí radou. V otázkách vzniku a zániku členství jsme

²⁸⁵ RONOVSÁ, K. *Spolkové a nadační právo*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně. Právnická fakulta, 2008, s. 71.

pak odkázali na kapitolu, která se věnovala této problematice u správní rady. To z toho prostého důvodu, že právní úprava vzniku členství členů správní rady dopadá ve světle ustanovení ZONNF též na radu dozorčí. Na základě toho jsme považovali za nadbytečné zatěžovat čtenáře duplicitním popisem způsobů vzniku a zániku funkce u členů dozorčí rady. Na závěr pojednání o orgánech nadace a nadačního fondu jsme se věnovali otázkám spojeným s neslučitelností souběhu funkcí obou těchto obligatorně ustavovaných orgánů. Celou problematikou orgánů nadace a nadačního fondu nás provázela snaha o komparativní srovnání s ostatními formami právnických osob, zejména pak s orgány obchodních společností. Nešlo nám zde o nalezení shodných rysů mezi těmito dvěma skupinami právnických osob týkající se povahy jejich orgánů, nýbrž nám šlo ve světle komparace právě o vystihnoutí těch rozdílů, které jsou pro jednotlivé právnické osoby typické. Právě na rozdílnosti vnitřního uspořádání těchto entit je pak postavena myšlenka snadnějšího pochopení vnitřní organizace nadace nebo nadačního fondu, která se tak projevuje nejzřetelněji v právní povaze statutárního orgánu těchto dvou právnických osob nestátního neziskového sektoru.

8. Majetek, činnost a hospodaření nadace a nadačního fondu

V úvodních kapitolách této práce jsme vzájemně odlišili nadaci a nadační fond, když jsme charakterizovali nadační fond jako hybridní právnickou osobu pohybující se na hraně teoretického vymezení nadací a obecně prospěšných společností. Následující řádky by se tak mohly zdát nedostatečně přiléhavé z pohledu platné právní úpravy nadačního fondu, jelikož ta neakcentuje pro tento druh právnické osoby nutnou podmínku vytvoření majetkového substrátu (základu) v podobě nadačního jmění. Z tohoto pohledu pak hospodaření a činnost nadačního fondu spočívá v jiných aspektech nadační činnosti, zejména v jejím širším smyslu. Vzácný čtenář tak bude muset přistoupit při četbě následujících řádků k tomuto odlišnému znaku nadace a nadačního fondu a vyložit následný text s ohledem na vzájemné odlišnosti těchto entit.

8.1 *Majetek nadace a nadačního fondu*

Právní podstatou nadace je její účelově určený majetek, kterému je právním řádem přiznána právní subjektivita. Dalším znakem je skutečnost, že majetek, aby byl prohlášen za nadaci, musí mít stanovený účel, k němuž může být nejen sdružen, ale i

podle vůle zřizovatele, resp. zůstavitele použit.²⁸⁶ Právě jen účelově sdružený majetek nadace může být považován za subjekt práva. Nadace pak mohou být registrovány jen za předpokladu, že současně registrují jako součást svého majetku tzv. nadační jmění (anglicky „endowment“), které může tvořit pouze takový majetek, který v obecné rovině skýtá záruku dlouhodobých výnosů a který není zatížen žádným břemenem.²⁸⁷ Pro nadační fondy platí výše uvedené obdobně, až na tu skutečnost, že nadační fond není obligatorně povinen majetkový základ ustanovit vůbec. To znamená, že jestliže nadační fond disponuje majetkovým substrátem, resp. je-li majetkový substrát u nadačního fondu patrný (protože není jeho obligatorní podmínkou), platí pro něj výše uvedené o majetku nadace obdobně. Z tohoto úhlu pohledu je pak zařazení nadačního fondu do ZONNF považováno z teoretického hlediska za nevhodné. Za podstatné však považujeme z hlediska praktického otázku, co rozumět pod pojmem majetek? Pojem majetek sice občanský zákoník výslovně nevymezuje, ovšem odpověď na tuto otázku přece jenom nalezneme v ustanovení § 1 odst. 2 OZ, vymezující předmět právní úpravy tohoto předpisu ve smyslu regulace majetkových vztahů mezi fyzickými a právnickými osobami, resp. státem a z tohoto pohledu pak ustanovení § 118 a násl. OZ nám v této souvislosti vymezuje, co může být předmětem těchto občanskoprávních vztahů.²⁸⁸ Platná právní úprava v ZONNF pak rozlišuje mezi majetkem v podobě nadačního jmění a ostatním majetkem nadace.²⁸⁹

8.2 Činnost nadace a nadačního fondu

Podstatou nadace v jejím původním slova smyslu je poskytování zejména finančních příspěvků (nadačních darů) nebo věcných darů okruhu osob stanovených v nadační listině nebo statutu nadace, které vycházejí z výnosů nadačního jmění. Proto

²⁸⁶ KARFÍKOVÁ, M. Nadace: právní postavení, hospodaření a zdaňování v České republice. In HUDCOVÁ, Z. a kol. *Aktuální otázky vybraných institutů práva neziskového sektoru*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 37.

²⁸⁷ DEVEROVÁ, L., PAJAS, P. Právní základy fungování neziskového sektoru v ČR. In FRIČ, P., GOULLI, R. *Neziskový sektor v České republice. Výsledky mezinárodního srovnávacího projektu John Hopkins University*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001, s. 70.

²⁸⁸ HURDÍK, J. *Problémy nadačního práva*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1994, s. 99.

²⁸⁹ Vedle věcí, ať nemovitých nebo movitých mohou být předmětem majetkového základu nadace, a tedy základem subjektivity nadace nehmotné hodnoty: práva, resp. pohledávky, nehmotné statky včetně práv autorských a dalších. Za praktickou podmínku pak je třeba považovat, ač to není nikde výslovně stanoveno, určitou minimální trvalost těchto hodnot. Lze se však domnívat, že se nemusí jednat o trvalost jednotlivého práva či hodnoty, nýbrž o trvalost či dlouhodobost v komplexním pohledu (tedy např. předpokládaná dlouhodobost hodnoty portfolia cenných papírů, s nimiž lze jednotlivě obchodovat a které mohou jednotlivě měnit svou hodnotu). In HURDÍK, J. *Problémy nadačního práva*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1994, s. 99.

je v teorii i aplikační praxi věnována značná pozornost otázkám spojeným s vlastní činností nadace. Právě výnos nadačního jmění je z praktického každodenního života cílem každé nadace, protože právě ten je smyslem její existence pro možnost efektivní redistribuce eventuelního (avšak předpokládaného) výnosu směřujícímu posléze k okruhu nadační listinou nebo statutem vymezených osob za účelem plnění obecně prospěšného cíle uvedeného tamtéž. Majetek nadace tak smí být v první řadě použit pouze v souladu s účelem a podmínkami stanovenými v nadační listině nebo statutu jako nadační příspěvek nebo v druhé řadě k úhradě nákladů souvisejících se správou nadace. Poslední provedená novela ZONNF rozšířila možnost použití majetku o úhradu nákladů na ostatní činnosti k naplnění účelu nadace nebo nadačního fondu. Nadační příspěvek směřující k destinátáři musí být poskytnut nadací v souladu s účelem, pro který byla nadace zřízena a osoba, které byl takový příspěvek poskytuje je povinna jej využít v souladu s podmínkami stanovenými nadací. V případě porušení této zákonné povinnosti, je pak tato osoba povinna nadační příspěvek vrátit nebo vrátit náhradu v penězích (jednalo-li se o věcný nadační příspěvek a byl-li spotřebován nebo zničen), a to ve lhůtě nadací stanovené. Účelová vázanost nadačního příspěvku je logickým vyústěním celé vnitřní konstrukce ZONNF a o nutnosti této zákonné podmínky není v doktríně, ani v aplikační praxi sporu. Tato účelová vázanost je nadto umocněna povinností destinátáře nadačního příspěvku k prokázání způsobu a účelu jeho užití. Tím se zabezpečuje účel nadace a obecně prospěšný cíl stanovený v nadační listině této entity. O zákaz poskytnutí nadačního příspěvku členům orgánů nadace nebo revizorovi bylo již pojednáno u výkladu, který byl spojen s inkompatibilitou členů těchto orgánů, tj. s výkladem ustanovení § 11 odst. 4 ZONNF. Debata právnícké obce nad možností financování politických stran nebo hnutí prostřednictvím nadace nebo nadačního fondu byla ukončena výslovným zákazem zákonodárcovým v ustanovení § 21 odst. 6 ZONNF a na toto konto konstatujeme, že zákaz dotování politických stran nebo hnutí se jeví nanejvýš účelným, neboť by takto mohly být obcházeny předpisy o jejich financování.²⁹⁰ Činnost nadace je pak soustředěna na podporu projektů souvisejících s plnění obecně prospěšného cíle stanoveného nadační listinou jako projev respektování vůle zřizovatele nadace nebo nadačního fondu.

²⁹⁰ DVOŘÁK, T. *Nadace a nadační fondy*. Text zákona s poznámkami. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 42.

8.2.1 Podnikání nadace a nadačního fondu

Způsob jakým se nadační jmění rozmnožuje, se v různých právních řádech různí. Otázka činnosti nadace nebo nadačního fondu se pak redukuje na otázku možnosti těchto entit vyvíjet svojí vlastní podnikatelskou činnost. Vymezili jsme si již, že nadace a nadační fond jsou subjekty, typicky zařazované do neziskového sektoru, resp. jsou považovány za neziskové subjekty ve světle jednoho z možných dělení soukromoprávních právnických osob. Jedním ze znaků podnikání je pak ve světle ustálené obchodněprávní doktríny dosahování zisku. Zdálo by se, že tyto obě dvě na první pohled protichůdná východiska nejsou schopná obstát současně vedle sebe. Právní úprava nadací a nadačních fondů tento rozpor do jisté míry překonává. Tak nadace a nadační fond nesmí vlastním jménem podnikat, s výjimkou pronájmu nemovitostí, pořádání loterií, tombol, veřejných sbírek, kulturních, společenských, sportovních a vzdělávacích akcí. Zákonodárce šel tedy cestou generálního zákazu vyvíjet podnikatelskou činnost s uvedením taxativního výčtu zákonných výjimek. Původní právní úprava obsažená v občanském zákoníku nevěnovala otázce podnikání nadace dostatečnou pozornost. Občanský zákoník o možnosti či nemožnosti vyvíjet podnikatelskou činnost nadací mlčel, z čehož bylo možné dle obecných zásad soukromého práva dovodit, že co není zakázáno, je dovoleno a tento právní stav byl příčinou mnohých nedorozumění a možným zdrojem diskreditace neziskového sektoru.²⁹¹ Právní podstata pojmu neziskovosti ovšem netkví v zákazu vyvíjet podnikatelskou činnost, nýbrž v tom, že potencionálně dosažený zisk nebude použit ve prospěch zakladatelů (zřizovatelů) nebo osob podílejících se na její správě, ale ve prospěch obecně prospěšného cíle. Neziskovost tak chápeme jako nemožnost použít dosažených zisk k obohacení osob na právnické osobě jakkoliv závislých.²⁹² Tedy nadace a nadační fond je oprávněn v mezích daných zákonem podnikat, avšak jeho podnikatelská činnost nesmí být na úkor poskytování a plnění obecně prospěšného cíle a takové podnikání má tak charakter vedlejší (avšak podstatné) doplňkové činnosti. Platná právní úprava přiznává nadaci a nadačnímu fondu omezenou možnost podnikání ve výše uvedených případech. Smyslem ustanovení, omezujícího podnikatelské aktivity

²⁹¹ DEVEROVÁ, L., PAJAS, P. a kol. *Průvodce neziskovým právem I*. Praha: ICN, o.p.s., 1996, s. 69.

²⁹² Striktní dodržení tohoto principu pak vede k nemožnosti jakéhokoliv odměňování osob činných v orgánech těchto právnických osob. Tento princip byl do 31. 12. 2010 zaveden v právní úpravě obecně prospěšných společností. Kritika z řad aplikační praxe si vyžádala zavedení možnosti odměňování členů orgánů obecně prospěšné společnosti od 1. 1. 2011. (Pozn. D.M.).

nadace nebo nadačního fondu, je vyvarovat nadaci nebo nadační fond nebezpečí ztráty jejich majetku v případě podstoupení podnikatelských rizik, na nichž by se nadační majetek zúčastnil.²⁹³ Ustanovení § 23 ZONNF doznalo v průběhu jeho platnosti a účinnosti výrazných změn v podobě rozšíření způsobů rozmnožování nadačního jmění. Tak při přijetí daného zákona mělo ustanovení § 23 ZONNF celkem šest odstavců. Aktuální právní stav však zdvojnásobil počet odstavců a ustálil se na počtu dvanácti.

Vytkli jsme v předchozím odstavci zákonem povolené způsoby podnikání nadace a nadačního fondu. Dále majetek nadace nebo nadačního fondu nesmí být zástavou ani předmětem jiného zajištění závazku.²⁹⁴ Účelem takto přísně konstruované ochrany majetku nadace je jeho zachování možnosti dlouhodobého, resp. trvalého účelu. To ovšem neplatí pro nadační fond, který může být na časově omezenou dobu dokonce předlužen. Nadační jmění je dále nezczizitelné, jestliže je tak stanoveno zřizovatelem nebo dárce. V ostatních případech s ním lze disponovat, včetně změny věcné skladby nadačního jmění, avšak pouze v souladu s cílem nadace a s péčí řádného hospodáře. V obecné rovině se jedná o vnější omezení vlastnického práva založené právním úkonem, které spočívá v povinnosti něco nekonat, resp. v zákazu zczizit nadační jmění. Z teoretického pohledu je pak sporné, do jaké míry je možné považovat nadační jmění za předmět (objekt) občanskoprávních vztahů, když již několikrát v této práci bylo poukázáno na skutečnost, že účelově sdružený majetek se projevem vůle zřizovatele nebo zůstavitele stává při splnění ostatních zákonných podmínek subjektem těchto vztahů. Jestliže je něco subjektem, nemůže být objektem a naopak. Pak omezení vlastnictví je v daném případě nepřiléhavé, jelikož nejde o vlastnictví, nýbrž o vlastní existenci právnické osoby. Právě účelovému sdružení majetku přiznává zákonodárce právní subjektivitu. Možnost dispozice a tedy správy majetku nadace je korigována péčí řádného hospodáře.²⁹⁵ Peněžní prostředky, které jsou součástí nadačního jmění je

²⁹³ HURDÍK, J., TELEC, I. *Zákon o nadacích a nadačních fondech*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 157.

²⁹⁴ Za zvláštní občanskoprávní zajišťovací prostředky lze považovat ty, které posilují občanskoprávní (hmotněprávní či procesněprávní) postavení věřitele vůči dlužníkovi. Posílení postavení věřitele lze pak spatřovat v tom, že tyto zajišťovací prostředky poskytují věřiteli další práva, která nevyplývají z hlavního závazkového vztahu mezi věřitelem a dlužníkem, nýbrž vyplývají právě z vedlejšího závazkového vztahu. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. a kol. *Občanské právo hmotné 2*. 5. jubilejní aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009, s. 117.

²⁹⁵ Péče řádného hospodáře je relativně rozpracovaný pojmem převážně obchodně právní doktríny. Ta se s tímto pojmem střetává při vymezení chování jednotlivých členů orgánů obchodních společností při výkonu jejich funkcí. Takovou funkci musí jednotlivec vykonávat osobně s odbornou péčí a v jejím zájmu. Nepadá tedy na váhu jen profesionalita při výkonu funkce, ale se stejným důrazem i pečlivost

nadace povinna uložit na zvláštní účet u banky nebo pobočky zahraniční banky působící na území České republiky. Druhá možnost jak s těmito peněžními prostředky naložit spočívá v nákupu investičních nástrojů emitovaných v členském státě organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (dále též „OECD“). Za investiční nástroje, které lze získat za peněžní prostředky ve formě nadačního jmění považuje ZONNF nástroje peněžního trhu²⁹⁶, dluhopisy a jiné cenné papíry představující pohledávku²⁹⁷, které jsou kótovány na regulovaném trhu v členském státě OECD, podílové listy otevřených podílových fondů, popřípadě podíly vydané jednotkami kolektivního investování jinými než uzavřeného typu, jejichž statut omezuje investice do akcií a obdobných nástrojů do výše 30 %, podílové listy ostatních otevřených podílových fondů, popřípadě podíly vydané jednotkami kolektivního investování jinými než uzavřeného typu a dluhopisy, jejichž emitenty jsou státy nebo centrální banky. Posledním z možností investování peněžních prostředků nadačního jmění je nákup nemovitostí. Nadační jmění však nemůže být na nákup investičních nástrojů spotřebováno celé. Z povahy určitých investičních nástrojů jako spekulativních finančních nástrojů primárně nabývaných za účelem rozmnožení nadačního jmění, které je tak spojeno s jistým předem neurčitelným rizikem, je pak omezení spočívající v zákazu investování nadačního jmění do výše 30 % jeho hodnoty pro nabývání investičních nástrojů uvedených v ustanovení § 23 odst. 4 ZONNF logickým vyústěním podmínky hospodárnosti a opatrnosti při správě nadace. V případě, že nadační jmění poklesne v závislosti na výsledcích hospodaření a správy pod hodnotu zapsanou v nadačním rejstříku, pak je nadace povinna k provedení doplnění nadačního jmění v souladu se zapsanou hodnotou. Nedojde-li k doplnění nadačního jmění na zapsanou hodnotu do dvou let od konce účetního období, v němž ke

výkonu, s nímž je nutné varovat se zbytečného nebo neodpovědného riskování, ale stejně tak i přehnané úzkostnosti, a konečně také loajalita. To vše zákonodárce shrnuje označení péče řádného hospodáře. Tím se vrátil k tradičnímu římskoprávnímu označení i chápání tohoto pojmu, jímž se vyjadřuje objektivní kritérium reprezentované pozorností, jakou by za daných okolností věnoval svým záležitostem – jak to zákon s noblesou archaismu vyjádřil - pečlivý a řádný hospodář. In ELIÁŠ, K., BARTOŠÍKOVÁ, M., POKORNÁ, J. a kol. *Kurs obchodního práva. Právnícké osoby jako podnikatelé*. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 298.

²⁹⁶ Za typické nástroje peněžního trhu jsou považovány krátkodobé cenné papíry, půjčky, úvěry a vklady, které jsou splatné do jednoho roku, např. směnky, pokladniční poukázky, depozitní certifikáty (vkladní listy), mezibankovní depozita, krátkodobé bankovní vklady atd. In BAKEŠ, M., KARFÍKOVÁ, M., KOTÁB, P., MARKOVÁ, H. a kol. *Finanční právo*. 5. upravené vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 101.

²⁹⁷ Dluhopisy jsou veřejné půjčky realizované hlavně prodejem obligací, tj. cenných papírů, které jsou ve své podstatě dílčími dlužními úpisy, jimiž se rozděljuje celková částka prostředků půjčovaných státu na ty subjekty, které obligace kupují. In BAKEŠ, M., KARFÍKOVÁ, M., KOTÁB, P., MARKOVÁ, H. a kol. *Finanční právo*. 5. upravené vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 101.

snížení došlo, je nadace povinna do tří let od konce účetního období, v němž ke snížení nadačního jmění došlo, rozhodnout o snížení nadačního jmění v souladu se skutečným stavem. Fatálnější důsledky pak nastávají za situace, pokud nadační jmění poklesne po zákonem stanovenou hodnotu, přičemž pokud nadace nedoplní nadační jmění alespoň do výše zákonem stanovené do jednoho roku od konce účetního období, v němž ke snížení nadačního jmění došlo, je správní rada povinna rozhodnout o návrhu na sloučení nadace s jinou nadací podle ustanovení § 8 odst. 1 ZONNF, nebo podat soudu návrh na zrušení nadace.

Peněžní prostředky, které jsou součástí nadačního jmění, není možné půjčovat. Smlouva o úvěru nebo o půjčce uzavřená v rozporu se zákazem podle ustanovení § 23 odst. 5 ZONNF tak bude absolutně neplatná²⁹⁸ pro počáteční nemožnost plnění.²⁹⁹

Další ze způsobů jakým lze nakládat s nadačním jměním je možnost účasti nadace v obchodních společnostech. Tak nadace může úplatně nabývat majetkové účasti na akciových společnostech a být zakladatelem obecně prospěšné společnosti. Prvá z možností odpovídá svým charakterem záměru umožnit rozmnožení nadačního jmění za současného omezení rizika z toho vyplývajícího. Akciová společnost je totiž takovou společností, jejíž základní kapitál je rozvržen na určitý počet akcií o určité jmenovité hodnotě, když tato odpovídá za porušení svých závazků celým svým majetkem a akcionář za závazky společnosti neručí.³⁰⁰ Právě poslední ze zmiňovaných pojmových znaků akciové společnosti se jeví ve světle právní úpravy nadace jako stěžejní. Nadto je celkový rozsah úplatně nabyté majetkové účasti nadace na akciových společnostech omezen maximálně 20 % výší majetku nadace po odečtení hodnoty nadačního jmění a kótované cenné papíry akciových společností může nadace nakupovat a prodávat výlučně na regulovaných trzích. Odrazem vůle zákonodárce upřednostnit zachování výše a hodnoty nadačního jmění je skutečnost, že v ustanovení § 23 odst. 7 ZONNF je uveden výslovný zákaz pro nadaci stát se společníkem veřejné obchodní společnosti a

²⁹⁸ Neplatné jsou právní úkony, jimž se nedostává některé náležitosti, kterou zákon pod sankcí neplatnosti požaduje. Neplatnost má dva stupně: neplatnost absolutní a relativní. Absolutní neplatnost (*negotium nullum*) nastává bez dalšího přímo ze zákona (*ex lege*). Podle konstantní judikatury soudů není za neplatný prohlašován, nýbrž se na něj hledí tak, jako by nebyl učiněn. Plnění, k němuž z absolutně neplatného úkonu došlo, zakládá bezdůvodné obohacení podle § 451 odst. 2, § 457 OZ, a musí být vráceno a absolutní neplatnost nemůže být zhojena ani dodatečným schválením (*ratihabici*) a nemůže konvalidovat ani dodatečným odpadnutím důvodu neplatnosti. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. a kol. *Občanské právo hmotné 1. 5. jubilejní aktualizované vydání*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009, s. 140 - 141.

²⁹⁹ DVOŘÁK, T. *Nadace a nadační fondy*. Text zákona s poznámkami. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 46.

³⁰⁰ Srov. ustanovení § 154 odst. 1 ObchZ.

komplementářem komanditní společnosti. Důvodem pro tuto konstrukci je nepochybně neomezené ručení těchto osob za závazky obou těchto společností.³⁰¹ Dále pak nesmí být tichým společníkem nebo členem družstva, jehož členové mají uhrazovací povinnost přesahující členský vklad na krytí ztrát družstva, nebo nesmí být členem jiné právnické osoby, ručí-li takový člen za její závazky. Výslovný zákaz pak zákonodárce stanoví při prodeji majetku nadace nebo pronájmu nemovitosti, které jsou součástí majetku nadace nebo nadačního fondu, pro osoby v pozici kupujícího nebo nájemce, kterými nemohou být členové správní rady, členové dozorčí rady, popřípadě revizor ani osoby jim blízké³⁰² ani právnická osoba, pokud členem jejího statutárního orgánu je člen správní rady či dozorčí rady nadace nebo nadačního fondu či revizor. Zákonné osobní omezení osob podílejících se na řízení či správě nadace nebo nadačního fondu je vedeno úmyslem omezení možných rizik plynoucích ze střetu zájmů u členů orgánů nadace a osob jim blízkých.³⁰³

8.3 *Hospodaření nadace a nadačního fondu*

Zákonné rozdělení na majetek v podobě nadačního jmění, které nesmí poklesnout za trvání nadace a ostatní majetek nadace je rozumné při spojení s další ze zákonných podmínek pro existenci nadace spočívající v omezení nákladů nadace při správě takového majetku, resp. nadačního jmění. Tak náklady nadace související se správou nadace nebo nadačního fondu musí vést tyto subjekty odděleně od nadačních příspěvků. Účelem této povinnosti je ukotvení požadavku hospodárnosti nadace a stanovení podmínek pro přehlednost jejího hospodaření, když nadační jmění je v této souvislosti považováno v jistém smyslu za nedotknutelné a které by tak nemělo být prohospodařeno na odměnách členům orgánů nadace, nepřiměřených sídlech, na dopravních prostředcích apod.³⁰⁴ Ustanovení § 21 odst. 2 ZONNF in fine demonstrativním výčtem vymezuje věcný okruh nákladů souvisejících se správou nadace jako náklady na udržení a zhodnocení majetku nadace, náklady na propagaci účelu nadace a náklady související s provozem nadace, včetně odměn za výkon funkce člena správní rady, dozorčí rady, popřípadě revizora. Striktní účelové určení majetku

³⁰¹ Srov. ustanovení § 86 ObchZ., a ustanovení § 93 odst. 1 ObchZ.

³⁰² Srov. ustanovení § 116 OZ.

³⁰³ DVOŘÁK, T. *Nadace a nadační fondy*. Text zákona s poznámkami. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 47.

³⁰⁴ Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR. II. volební období (1996-1998). Parlamentní tisk č. 38/0.

Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 227/1997 Sb. II. Zvláštní část. K § 21. Zdroj dostupný z <http://www.psp.cz/eknih/1996ps/tisky/t003800b.htm>. (citováno dne 16. ledna 2012).

nadace je nepochybně jedním z rozhodujících znaků tohoto typu právnické osoby a je vymezeno jednak obecnou charakteristikou uvedenou v ustanovení § 1 odst. 1 ZONNF, když jejím účelem je dosahování obecně prospěšných cílů tam demonstrativně uvedených.³⁰⁵

Významným a účelným se zdá ve světle nutné hospodárnosti nadace ustanovení § 22 odst. 1,2 ZONNF stanovící omezení nákladů souvisejících se správou nadace nebo nadačního fondu. Limitace maximální výše správních nákladů činnosti nadace (nadačního fondu) je nanejvýš účelná, neboť jinak by se mohlo snadno stát, že veškerý majetek nadace (nadačního fondu) bude spotřebován na její provoz.³⁰⁶ Při řešení problémů jak udržet náklady na správu nadace v únosném rozsahu zvolil zákonodárce relativně netradiční řešení – každá nadace (fond) mají obligatorně stanovená pravidla pro omezení nákladů na správu nadace buď přímo zakladatelem v nadační listině, nebo správní radou ve statutu nadace (fondu), které nebude možné změnit nejméně po dobu pěti let.³⁰⁷ Zákonodárce pak stanovil celkem tři různé způsoby chování nadace nebo nadačního fondu ve vztahu k nákladům na jejich správu. Nadační listina nebo statut musí obsahovat jednu ze tří nabízených možností stanovených v ustanovení § 22 odst. 1 ZONNF. Tak nadace nebo nadační fond musí hospodařit v souladu se stanovenými pravidly, a to buď:

- a) celkové roční náklady nadace nebo nadačního fondu související se správou nadace nebo nadačního fondu nesmí převýšit určité roční procento ročních celkových výnosů nadačního jmění nebo majetku nadačního fondu
- b) celkové roční náklady nadace nebo nadačního fondu související se správou nadace nebo nadačního fondu nesmí převýšit určité procento hodnoty ročně poskytnutých nadačních příspěvků nebo
- c) celkové roční náklady nadace nebo nadačního fondu související se správou nadace nebo nadačního fondu nesmí převýšit určité procento nadačního jmění nebo majetku nadačního fondu podle jeho stavu k 31. prosinci téhož roku.

³⁰⁵ HURDÍK, J., TELEČEK, I. *Zákon o nadacích a nadačních fondech*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 148.

³⁰⁶ DVOŘÁK, T. *Nadace a nadační fondy*. Text zákona s poznámkami. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 43.

³⁰⁷ VESELÝ, J. Bude nový zákon o nadacích přínosem pro nadační praxi? In *Právní rozhledy* č. 1/1998, s. 16.

Každá nadace tak i nadační fond jsou povinny si vybrat jednu ze tří výše uvedených zákonodárcem alternativně stanovených pravidel, podle kterých se omezí výše jejich nákladů souvisejících se jejich správou. Vidíme, že každé pravidlo pro omezení výdajů na správu nadace je vázáno na čas jako jednu z právních skutečností. Rozdíl mezi jednotlivými pravidly je ovšem spatřován ve volbě skutečnosti, která bude rozhodující pro posouzení, do jaké výše finančních nákladů je možné nadaci nebo nadační fond spravovat, resp. jak vysoká finanční částka je určena na náklady obou těchto forem při jejich správě. Jednak je tato skutečnost vázána na stanovení určitého procenta z výnosu nadačního jmění nebo na stanovení určitého procenta z hodnoty ročně poskytnutých nadačních příspěvků nebo stanovení určitého procenta z nadačního jmění nebo majetku nadačního fondu k určitému datu. Jednotlivým prvkem je stanovení určitého procenta, od kterého se pak odvíjí konkrétní výše prostředků využitelných na správu nadace nebo nadačního fondu. Zákonodárce tak nešel cestou stanovení zákonné minimální nebo maximální výše procentní sazby, kterou by náklady na správu nadace byly omezeny. Dal tak přednost při určení procentní sazby, od které se bude odvíjet výše nákladů na správní režii, stanovením určitého procenta v nadační listině nebo statutu těchto právnických osob při zachování nutnosti výběru ze zákonem stanovených alternativ způsobů omezení. Tento jeho postup byl a je odůvodňován v praxi značnými, a to i věcně odůvodněnými rozdíly ve výši nezbytných nákladů na vlastní provoz a v poměru těchto nákladů k sumě vynakládaných nadačních příspěvků, které tak nedaly možnost pro stanovení paušálně omezující (například procentní) obecnou legální hranici poměru nákladů vlastního provozu nadace nebo nadačního fondu k celkové vynakládaným prostředkům.³⁰⁸ Nakonec tedy převážil názor, že s ohledem na existenci různých typů nadací (fondů) s různými účely budou různé i náklady těchto nadací na správu jejich majetku užívaného k dosahování účelu nadace, a zvolené řešení, které ponechává stanovení procentní hranice na zřizovateli, resp. správní radě, je přiměřenější a pro život nadací vhodnější.³⁰⁹ Dodejme jen, že nejen různé typy nadací a jejich různé účely, ale v případě volby sub a) a sub b) je podstatná pro určení procentní hranice i skladba nadačního jmění nebo majetku nadace. Jestliže správní rada nadace nebo

³⁰⁸ HURDÍK, J., TELEČEK, I. *Zákon o nadacích a nadačních fondech*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 155.

³⁰⁹ VESELÝ, J. Bude nový zákon o nadacích přínosem pro nadační praxi? In *Právní rozhledy* č. 1/1998, s. 16.

nadačního fondu dospěje po pěti letech k rozhodnutí o změně zvoleného pravidla pro omezení nákladů na správu nadace, a bude li toto pravidlo vymezeno již v nadační listině, půjde o jediný zákonem dovolený případ nesouladu nadační listiny se statutem.³¹⁰

8.4 Shrnutí

V osmé kapitole jsme si přiblížili celkovou koncepci nadace a nadačního fondu z pohledu jejich hospodaření, činností, nakládání s majetkem a možnými formami podnikání obou těchto právnických osob. Z pohledu teoretického vymezení nadací a nadačních fondů jako hlavních představitelů neziskového sektoru je celá tato problematika kapitoly osmé prodchnuta různými omezeními zákonodárce za účelem ochrany nadačního jmění nebo majetku těchto entit. Možnost podnikání těchto právnických osob je zákonodárcem generelně vyloučena za současného taxativního vymezení výjimek z tohoto zákazu. Na základě toho jsme poznali, že neziskovost neznamená nemožnost podnikání. Z pohledu podnikání lze uzavřít, že jak nadace, tak nadační fond jsou oprávněny za zákonem stanovených podmínek podnikat a dosahovat tak potenciálního zisku, který je pak nutně soustředěn a následně věnován (rozdělen) v podobě nadačních příspěvků destinátářům těchto právnických osob za současného vyloučení podílu na zisku pro osoby účastníci se na jejich správě. Zákonodárce v průběhu platnosti a účinnosti ZONNF značně rozšířil možnosti investování a nakládání s majetkem nadace nebo nadačního fondu. Z pohledu systematického se v současné době zdá celá zákonná konstrukce zabývající se touto problematikou dosti nepřehledná. Kumulují se v ní instituty občanskoprávní v podobě pronájmu nemovitostí, instituty obchodněprávní v podobě účasti nadace nebo nadačního fondu na akciové společnosti a instituty finančněprávní v podobě možnosti nabývat různé finanční nástroje nejen kapitálového trhu, ale i státních dluhopisů. Je zřejmé, že v rámci správy nadace a vhodného potenciálního investování v souladu s doktrínou péče řádného hospodáře nabývá na významu nutnost relativně vysoké odbornosti osob podílejících se na správě nadace nebo nadačního fondu. Zákonné omezení nákladů na správu nadace a nadačního fondu je do jisté míry odvážné, když nestanoví žádný stanovený limit. Vychází se v této souvislosti z přesvědčení, že rozhodujícím momentem pro určení vhodné procentuelní hranice pro omezení nákladů na správu

³¹⁰ Ibidem, s. 16.

nadace nebo nadačního fondu vychází především z jejich jednotlivých typů, druhů a vzájemných odlišností a z věcné skladby jejich nadačního jmění a majetku.

9. Nový občanský zákoník

Vzhledem ke skutečnosti, že v mezidobí přípravy této rigorózní práce byl přijat nový občanský zákoník (NOZ), je nutné zařadit na tomto místě výhled *de lege ferenda*, (ve smyslu účinnosti právního předpisu) týkající se právnických osob se zaměřením na právní povahu nadace a nadačního fondu.

9.1 Nový soukromoprávní kodex

Právní povaha platného a účinného občanského zákoníku (OZ) vychází z odlišných společenských, ekonomických a hospodářských poměrů poplatných době, ve kterém byl přijat. Současný kodex soukromého práva byl při jeho přijímání ovlivněn socialistickou koncepcí občanského práva, která byla inspirována sovětskými modely té doby. Ve světle nedemokratického státního zřízení byly tradiční instituty občanského práva ignorovány, značně pokřivovány, obsahově redukovány na jejich pouhý deklaratorní charakter nebo zcela účelově opomíjeny.³¹¹ Za zmínku stojí alespoň vyjmutí materie rodinného práva, odklon od pojetí středoevropského chápání institutu vlastnictví a ostatních věcných práv, přičemž právní úprava soukromoprávních vztahů v té době tendovala k co možná nejširšímu omezení autonomie vůle jeho subjektů za účelem zvýšení vlivu státu v oblastech, které tradičně patřily do výsostné sféry subjektů soukromého práva. Ideologický základ tohoto řešení představovalo popření dualismu práva soukromého a veřejného a jeho nahrazení konceptem jednotného socialistického práva pojatého veřejnoprávně (administrativně).³¹² Se změnou společenských poměrů nastalých na základě událostí z pozdního podzimu roku 1989, přestal být občanský zákoník v jeho původní podobě vhodným nástrojem pro úpravu občanskoprávních vztahů nově se rodící demokratické společnosti společně s nástupem nového hospodářství v podobě tržního kapitalismu. Na základě těchto změn bylo za *conditio sine qua non* považováno urychlené přijetí změn vyplývajících z nových poměrů po roce 1989. Tato nová úprava na úseku občanského a obchodního práva vyústila v přijetí rozsáhle novelizace občanského zákoníku (zák. č. 509/1991 Sb.) a nového obchodního

³¹¹ Srov. kapitulu 2 této rigorózní práce. (Pozn. D.M.)

³¹² ELIÁŠ, K. Charakteristika návrhu nového občanského zákoníku. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., TICHÝ, L. *Sborník statí z diskusních fór o rekonstrukci občanského práva*. Praha: ASPI, a. s., 2006, s. 29.

zákoníku (zák. č. 513/1991 Sb.). Tímto způsobem se tak překonaly počáteční obtíže vyplývající z období přechodu od direktivního řízení národního hospodářství k vytváření ekonomických podmínek volného tržního mechanismu.³¹³ Novelizace občanského zákoníku byla vydávána za koncepční změnu, fakticky však (z různých příčin subjektivní i objektivní povahy) významně přispěla ke konzervaci dosavadní koncepce socialistického právního systému v soukromoprávní oblasti a v různých směrech i k uchování ideologických stereotypů vlastních socialistickému občanskému právu.³¹⁴ I přesto, že s výše uvedenou novelizací občanského zákoníku se počítalo jako s přechodnou a dočasnou, stala se tato nedílnou součástí českého soukromého práva po více než dvacet let. Revize soukromého práva se stala v průběhu posledních dvou dekad středobodem odborných polemik na půdě akademické za součinnosti odborníků z řad aplikační praxe. Ani ve světě akademickém, ani ve světě aplikační praxe pak nebylo sporu o nutnosti a potřebě vypracování nového návrhu kodexu soukromého práva. Sporným se naopak stala podoba, rozsah, ideologická východiska a systematika nového občanského zákoníku. Počátky prací k návrhu nového soukromoprávního kodexu, jak jej v současné podobě známe, byly zahájeny na základě politického zadání v roce 2001. Základním obecným ideovým zdrojem rekodifikace je vládní návrh občanského zákoníku bývalého Československa z roku 1937 a z koncepčního hlediska se mu připisuje ten význam, že tento vládní návrh sledoval modernizační revizi rakouského občanského zákoníku (ABGB) z roku 1811 v jeho konfrontaci s novějšími evropskými zákoníky, zejména německým a švýcarským.³¹⁵ Cílem bylo vytvořit kodifikaci bohatě se inspirující přínosy čerpajícími z vlivů mezinárodního okolí, respektující sice skutečnost zřejmého faktického vlivu německé a francouzské legislativy na civilní zákonodárství dalších zemí Evropské unie i myšlenkový přínos nadnárodních projektů, ale nenásledujících žádný z uvedených vzorů slepě, bez kritické analýzy; současně brát v úvahu, že občanský zákoník není jen systematickým uspořádáním technických pravidel, že má být výrazem české právní kultury – ovšem bez planého národovectví – a kodexem pro obyvatelstvo žijící v České republice.³¹⁶ Občanské právo (všeobecné

³¹³ KANDA, A. Úvaha o nové koncepci soukromého práva. In *Právník* č. 12/1993, s. 1041.

³¹⁴ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu občanského zákoníku, s. 586. Zdroj dostupný z <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>. (citováno dne 25. ledna 2012).

³¹⁵ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu občanského zákoníku, s. 595. Zdroj dostupný z <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>. (citováno dne 25. ledna 2012).

³¹⁶ ELIÁŠ, K. Návrh českého občanského zákoníku: obrat paradigmat. In *Právní rádce* č.1/2010, s. 8.

právo soukromé) podle tradičního modelu zahrnuje obecnou část a čtyři části zvláštní, totiž práva věcná, právo rodinné, dědické a závazkové.³¹⁷ Nový občanský zákoník se tradičního pojetí systematiky přidržel a rozšířil část zvláštní o partie týkající se náhrady škody. Tak NOZ ze systematického hlediska obsahuje část obecnou a část zvláštní. Obecná část obsahuje vymezení předmětu úpravy, otázky spojené s osobami, právním zastoupením, definicí a rozdělením věcí, právní skutečnosti a vymezuje pojem podnikání. Ve zvláštní části NOZ se pak setkáváme s úpravou týkající se rodinného práva, vlastnictví a dalších věcných práv, dědického práva, smluvního (závazkového) práva a náhrady škody.

9.2 Právnícké osoby v novém občanském zákoníku

Platná a účinná právní úprava právníckých osob v občanském zákoníku je kusá, rozsahem nedostačující a svým pojetím nevhodná. Dosud se tak přistupovalo k právníckým osobám veskrze macešsky, když zákonodárce rezignoval na pregnantní vyjádření podstaty a definičních znaků právníckých osob v občanském zákoníku a nahrazoval je jednotlivými právními úpravami (samostatnými normami), které se věnovali jednotlivým typům právníckých osob. Absurdní situace pak nastala po přijetí obchodního zákoníku, který ambiciózně převzal vymezení obchodních společností a dokonce některá ustanovení, např. o likvidaci obchodních společností, byla obchodním zákoníkem prohlášena za úpravu obecnou, platnou pro všechny právnícké osoby. Jistá vyhublost ustanovení občanského zákoníku o právníckých osobách vedla právě k efektu, který je velmi nepříjemný a komplikuje praktický život adresátů právních norem, a který spočívá v tom, že existuje řada zvláštních zákonů o nejrůznějších právníckých osobách, které mají tendenci řešit po svém různé obecné otázky.³¹⁸

Z teoretického hlediska pak existuje řada různých koncepcí úpravy právníckých osob, které lze dělit do tří hlavních skupin. Kritérium jejich rozlišení spočívá především ve věcném obsahu úpravy, zejména pak hloubky její materie, když tak některé právní řády neupravují z problematiky právníckých osob skoro nic (do této skupiny patří klasické občanské zákoníky Code civil, ABGB apod. a samozřejmě i náš občanský zákoník z roku 1950), do druhé skupiny patří ty právní řády, které upravují o

³¹⁷ ELIÁŠ, K., ZUKLÍNOVÁ, M. *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*. Praha: Linde, a. s., 2001, s. 23.

³¹⁸ ELIÁŠ, K. Právnícké osoby. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., TICHÝ, L. *Sborník statí z diskusních fór o rekonstrukci občanského práva*. 1. vydání. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 295.

právnických osobách skoro vše (občanský zákoník švýcarský, holandský a v podstatě i italský) a do závěrečné třetí skupiny řadíme ty právní řády, které upravují z problematiky právnických osob jenom něco, a to zejména existenci právnických osob, jejich základní rysy, základní vlastnosti a charakteristiku (tato cesta byla nastoupena německým BGB).³¹⁹ Nový občanský zákoník setrvává na teorii fikce, která je u nás zakotvena velmi pevně a současně setrvává na myšlence registrace právnických osob, to znamená na normativním nebo rejstříkovém modelu.³²⁰ Právnícké osoby jsou pak systematicky zařazeny do třetího dílu obecné části. Oproti současnému stavu právní úpravy právnických osob se tato materie výrazně rozrostla. Právní úprava právnických osob je tak v NOZ obsažena na celkem tři sta paragrafech (ustanovení § 118 až 418). Zdánlivě vysoký počet ustanovení vázících se k právnickým osobám je zřetelně omezen počtem jejich odstavců. Jedním z cílů kodifikátorů bylo dosažení přehlednosti celého nově konstruovaného kodexu, když jednotlivá ustanovení se rozpadají maximálně na dva až tři odstavce. Pravda, u některých ustanovení to z věcného hlediska a logiky věci nebylo možno vždy dodržet. Domnívám se však, že tento prvek přehlednosti je jedním z pozitivních znaků nového kodexu soukromého práva a ve svém důsledku povede nejen právníkou obec, ale především laickou veřejnost k jednoduššímu uchopení základního stavebního kamene soukromoprávních vztahů. Z původního záměru podrobit právní úpravě pouze dvojici základních typů právnických osob bylo posléze ustoupeno a za této situace se druhově rozšířily právnícké osoby na konečnou triádu těchto entit. Tak NOZ po obecných ustanoveních týkajících se všech právnických osob následně rozlišuje a definuje korporace, fundace a ústavy.³²¹

9.2.1 Fundace v novém občanském zákoníku

Vraťme se nyní po úvodních obecných výkladech týkajících se nového soukromoprávního kodexu k hlavnímu tématu této práce. Nový občanský zákoník se vrací ke staršímu pojmosloví termínem fundace. Fundace je však pojmem nadřazeným nadacím a nadačním fondům. Tím se chce říci, že právní úprava fundací dopadá na

³¹⁹ ZOULÍK, F. Obecné úvahy nad koncepcí právnických osob v návrhu nového občanského zákoníku. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., TICHÝ, L. *Sborník statí z diskusních fór o rekonstrukci občanského práva*. 1. vydání. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 303.

³²⁰ ELIÁŠ, K. Právnícké osoby. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., TICHÝ, L. *Sborník statí z diskusních fór o rekonstrukci občanského práva*. 1. vydání. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 295.

³²¹ O povaze jednotlivých druhů těchto právnických osob lze srovnat kapitolu 1 této rigorózní práce. (Pozn. D.M.).

několik druhů (typů) právnických osob. Jde tedy o nově koncipovaný obecný pojem, který se nevyčerpává pouze nadacemi a nadačními fondy, nýbrž zahrnuje všechny typy majetku věnovanému určitému účelu a jde tedy ve své podstatě o systematické zařazení těchto organizačních forem pod vyšší kategorii právnických osob.³²² Svým rozsahem se právní úprava nadací a nadačních fondů téměř ztrojnásobila oproti platnému a účinnému právnímu stavu. NOZ tak jde ve shodě s tuzemskou tradicí cestou detailní právní úpravy nadací a nadačních fondů, resp. fundací.³²³

Konstatujeme, že i nadále je považována nadace za účelové sdružení majetku nadaného právní subjektivitou a v souladu se základními pojmovými znaky právnických osob se navrhovaný kodex v těchto pojmových otázkách neliší. Rozdíl mezi nadací a nadačním fondem je pak nadále spatřován v délce jejich existence. Tak pojmovým znakem nadace je její trvalost či alespoň dlouhodobost a naopak u nadačního fondu tyto atributy vztažené z teoretického vymezení chybějí. Nový občanský zákoník se tak přidržel dlouhodobě přijímaného doktrinního vymezení nadací a nadačních fondů za současného věcného rozšíření této materie. Na základě úvodních výkladů tak máme za to, že NOZ se snaží upravit z právní problematiky právnických osob téměř vše a neopouští příliš prostoru pro výklad opačný. U nadací tak jde o právnickou osobu soukromého práva, u které vystupuje do popředí majetkový substrát. Dále se ponechává pro zřízení nadace nebo nadačního fondu možnost dvojího právního jednání, a to formou zakladatelské listiny (inter vivos) anebo pro případ smrti (mortis causa).³²⁴ Též vnitřní uspořádání nadace a nadačního fondu nevybočuje z dosud uplatňovaných východisek a až na drobné odchylky se v zásadních otázkách správy a kontroly nadace nebo nadačního fondu neliší. Značná pozornost je pak věnována problematice ochrany majetkového substrátu nadace před jeho fiktivním vytvářením a umělým nadhodnocováním. Celou partii týkající se právní úpravy fundací prostupuje snaha kodifikátorů o jejich detailnější a podrobnější úpravu.

³²² HURDÍK, J. Analýza právní úpravy spolků a fundací v návrhu nového občanského zákoníku. In ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., TICHÝ, L. *Sborník statí z diskusních fór o rekonstrukci občanského práva*. 1. vydání. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 339.

³²³ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu občanského zákoníku, s. 669. Zdroj dostupný z <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>. (citováno dne 30. ledna 2012).

³²⁴ U založení právnické osoby v podobě fundací pořízením pro případ smrti je pak podstatné srovnat novou právní úpravu institutu dědění v návrhu občanského zákoníku. Tento nový návrh pak počítá s rozšířením právních úkonů pro případ smrti, když k původnímu testamentu přidává dědickou smlouvu a dovětek. (Pozn. D.M.).

Nejvýznamnější změnou, kterou přináší nový občanský zákoník je však rozšíření účelu nadace. V NOZ se realizuje výrazná změna dosavadní koncepce – opuštění obligatorní obecné prospěšnosti jako pojmového znaku nadací *de lege lata* (v OZ), kterým vzniká nový prostor, umožňující založení nadací, případně nadačních fondů z hlediska jejich činností.³²⁵ Tak se po vzoru práva rakouského, italského, německého atd. navrhuje rozšířit dovolený účel nadací z výlučně veřejně prospěšného účelu i na účel dobročinný. Tím se pak umožňuje založení tzv. rodinných nadací.³²⁶ NOZ tak nekonzervuje účel nadací do podoby jejich veřejné (obecné) prospěšnosti a v souladu s trendem středoevropské právní úpravy těchto entit připouští v této souvislosti jejich dobročinný účel. Účel nadace nebo nadačního fondu tak zůstává i nadále v novém občanském zákoníku jedním z jeho pojmových znaků.

9.2.2 Pojem veřejné prospěšnosti v NOZ

Z obecného hlediska jsme pojednali o veřejné prospěšnosti v kapitole třetí této práce. Z pohledu *de lege lata* pak ZONNF demonstrativním výčtem uvádí jednotlivé oblasti činností, které tak považuje za obecně prospěšné. Pro nestátní neziskové osoby se pak stává pojem veřejné prospěšnosti klíčovým z pohledu přiznání různých daňových a fiskálních úlev. V naprosté většině kontinentálně evropských zemí dochází k uznání určitého subjektu za veřejně prospěšný tím, že obdrží status veřejné prospěšnosti s ohledem na svůj statutární účel a následnou činnost a nikoliv proto, že byl jako určitý typ právnické osoby registrován.³²⁷ Z tohoto pohledu pak veřejná prospěšnost závisí na činnosti jednotlivých právnických osob a nikoliv na jejich typologickém zařazení. Lze se tedy v tomto pojetí setkat s nadacemi se statutem veřejné prospěšnosti (otevřené nadace) a na druhé straně s nadacemi postrádajícími tento status a mířící svojí činností k podpoře jmenovitě určeného okruhu osob, například pro jednu rodinu, spjatou osobními rodinnými pouty a sledující finanční podporu výhradně uvnitř této rodiny.

³²⁵ HURDÍK, J. Analýza právní úpravy spolků a fundací v návrhu nového občanského zákoníku. In ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., TICHÝ, L. *Sborník statí z diskusních fór o rekonstrukci občanského práva*. 1. vydání. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 339.

³²⁶ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu občanského zákoníku, s. 670. Zdroj dostupný z <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>. (citováno dne 30. ledna 2012).

³²⁷ RONOVSÁ, K. K pojetí veřejné prospěšnosti v Evropě. In *Právní fórum* č.9/2010, s. 429.

Rozhodný tak přitom má být účel založení, nikoliv pouhá právní forma, která je podružná již tím, že je a zůstane jen formou, ničím více.³²⁸

Nový občanský zákoník v ustanoveních § 146 až 150 vymezuje pojem veřejné prospěšnosti. Za veřejně prospěšnou se považuje ta právnická osoba, jejímž posláním je přispívat v souladu se zakladatelským právním jednáním vlastní činností k dosahování obecného blaha, pokud na rozhodování právnické osoby mají podstatný vliv jen bezúhonné osoby, pokud nabyla majetek z poctivých zdrojů a pokud hospodárně využívá své jmění k veřejně prospěšnému účelu. Status veřejné prospěšnosti je pak zapsán do veřejného rejstříku a v závislosti na tomto zápise pak je daná právnická osoba oprávněna k užívání pojmu veřejná prospěšnost v jejím názvu. Vzhledem k bipartici „veřejný – soukromý“ osnova nemluví o obecné prospěšnosti, ale o prospěšnosti veřejné při zachování Rousseovského akcentu na obsah veřejné prospěšnosti (srov. termín „obecné blaho“ použitý v navrhované úpravě).³²⁹

Konstatujeme tedy, že institut veřejné prospěšnosti je v novém občanském zákoníku koncipován jako institut obecný, tj. s možností jeho přiznání každé právnické osobě, avšak nejčastěji se s ním budeme pravděpodobně setkávat u nadací, nadačních fondů anebo ústavů, jakožto typických představitelů nestátního neziskového sektoru.

9.3 Exkurz ke svěřenskému fondu dle NOZ

Pojem svěřenského fondu je znám evropským právním řádům relativně dlouhou dobu. Oblast práva, která se tímto svěřeneckým právem zabývá, je v doktríně označována jako tzv. Trust Law. Do dnešního dne však tento zvláštní způsob úpravy vlastnického práva nebyl českému právnímu řádu znám. Změna přišla až s přijetím NOZ, který v ustanoveních § 1448 – 1474 zavádí do české legislativy tento nový právní institut. Zařazení exkurzu k tomuto nově se zavádějícímu institutu do práce, jejímž tématem je nadace a nadační fond, není náhodné. K tomuto názoru nás vede relativně vysoký počet shodných prvků a znaků, které vykazují vedle sebe nadace a institut svěřeneckého práva. V tomto krátkém exkurzu si pak v této souvislosti dovoluujeme

³²⁸ TELEČ, I. Pojetí statusu veřejné prospěšnosti v návrhu nového občanského zákoníku. In *Sborník příspěvků z konference k připravované rekodifikaci občanského zákoníku z 30. 11. – 1. 12. 2005*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, s. 112.

³²⁹ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu občanského zákoníku, s. 653. Zdroj dostupný z <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>. (citováno dne 30. ledna 2012).

laskavému čtenáři předložit, alespoň ve stručnosti, základní znaky a rozdíly mezi právním postavením nadací a svěřeneckého fondu.

NOZ upravuje svěřenský fond v ustanoveních § 1448 – 1474. Tato přijatá právní úprava našla inspiraci v Quebeckém občanském zákoníku. Podstata svěřenského fondu je v tom, že zakladatel vyčlení ze svého majetku určitou část a svěří jí nějakému účelu.³³⁰ V tom je třeba spatřovat paralelu s právní povahou nadace, kdy dochází ke stejnému vyčlenění majetku zakladatele, který pak na takto vyčleněný majetek ztrácí vliv. Účel svěřenského fondu pak může být jak veřejný, tak ryze soukromý a NOZ výslovně uvádí, že hlavním účelem svěřenského fondu nemůže být dosahování zisku nebo provozování závodu. I zde je patrná blízkost s povahou nadace či nadačního fondu. Svěřenský fond vzniká okamžikem přijetí pověření ze strany svěřenského správce. V případě, že bude tento fond pořízen pro případ smrti, pak vznikne smrtí zůstavitele. Každý svěřenský fond musí mít svůj statut, který vydává zakladatel formou veřejné listiny. O je obsahem takového statutu stanoví ustanovení § 1452 odst. 2 písm. a) až f) NOZ.

Ústředními pojmy svěřenského fondu pak jsou správce svěřenského fondu a obmyšlený. Správcem svěřenského fondu může být svéprávní osoba nebo osoba právnická a za určitých podmínek též zakladatel nebo obmyšlený. Svěřenskému správci náleží plná správa majetku ve svěřenském fondu a do veřejného seznamu nebo do jiné veřejné evidence se svěřenský správce zapíše jako vlastník majetku ve svěřenském fondu s poznámkou „svěřenský správce“. Tím se chce výslovně říci, že svěřenský správce není vlastníkem v pravém slova smyslu a ani jím být nemůže. Vlastnická práva k majetku ve svěřenském fondu vykonává vlastním jménem a na účet fondu svěřenský správce; majetek ve svěřenském fondu však není ani vlastnictvím správce, ani vlastnictvím zakladatele, ani vlastnictvím osoby, které má být ze svěřenského fondu plněno. Hlavním úkolem svěřenského správce je pak v souladu s účelem takového fondu rozmnožování majetku.

Obmyšleným je pak ten, komu má být ze svěřenského fondu plněno, když takové plnění může být reprezentováno poskytnutím plodů, užitků, výnosů ze svěřenského fondu nebo podílů z nich, anebo vydáním podstaty nebo podílu na podstatě

³³⁰ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu občanského zákoníku, s. 353. Zdroj dostupný z <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>. (citováno dne 12. června 2012).

svěřenského fondu při jeho eventuálním zániku.³³¹ Obmyšleného pak bude pravidelně ustanovovat zakladatel a současně mu určí plnění ze svěřenského fondu.

Rozdílem mezi nadací a svěřenským fondem pak nutně spatřujeme v nedostatku právní osobnosti svěřenského fondu, jeho dočasným trváním, větší variabilitou účelu a zásadní absencí veřejnoprávního dohledu nad nimi.³³²

9.4 Shrnutí

V kapitole deváté jsme se věnovali otázkám spojeným s novou koncepcí soukromého práva v podobě zbrusu nového kodexu. Dotkli jsme se teoretických a ideologických východisek, které vedli k přípravě osnovy nového občanského zákoníku společně se základním vymezením systematiky partie, týkající se právnických osob obecně. Vzhledem ke skutečnosti, že nová právní úprava fundací je svým rozsahem trojnásobně vyšší než ve stávajícím ZONNF, byli jsme nuceni s ohledem na rozsah této práce redukovat výklad *de lege ferenda* o nadacích a nadačních fondech na jeho minimum.³³³ O co kratší byl exkurz k problematice nadací a nadačních fondů v navrhovaném občanském zákoníku o to větší důraz byl pak kladen na rozbor nového institutu veřejné prospěšnosti.

Lze tedy na závěr shrnout, že otázce právnických osob v novém občanském zákoníku je věnována dostatečná pozornost. Za přednosti daného předpisu považujeme pregnantnější vymezení definice právnických osob jako takových, společně s jejich vzájemným rozlišením na korporace, fundace a ústavy. Obecným rysem této části je pak přidržení se konceptu teorie fikce společně s registračním nebo koncesním principem při jejich zakládání. Partie o fundacích pak svým rozsahem překonává dosavadní platnou a účinnou právní úpravu. To za současného vytknutí jejich vzácné přehlednosti. Institut veřejné prospěšnosti pak bude novinkou na poli právnických osob, která bude věčně spojená zejména s daňovými a jinými finančními úlevami pro takto označené právnické osoby. Hlavním rysem tohoto institutu je jeho všeobecnost, když dopadá na všechny právnické osoby. Dovolujeme si však na tomto místě poznamenat, že nejvyšší

³³¹ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu občanského zákoníku, s. 355. Zdroj dostupný z <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>. (citováno dne 12. června 2012).

³³² *Ibidem*, s. 353

³³³ K rozhodnutí o redukcí tohoto textu jsme dospěli na základě rozboru partií týkajících se fundací v novém občanském zákoníku, když jsme shledali, že v navrhovaném znění nedochází k zásadním odchylkám od teoretického vymezení těchto entit. Naopak jsme považovali za vhodné seznámit čtenáře s problematikou nového institutu veřejné prospěšnosti. (Pozn. D.M.).

váha mu bude zcela jistě připisována ze strany právnických osob nestátního neziskového sektoru. Hleděno optikou nového občanského zákoníku se pak výše uvedené bude týkat nadací, nadačních fondů a ústavů.

10. Exkurz k zahraničním právním úpravám nadačního práva

10.1 Srovnávací analýza nadačního práva ve stření Evropě

V úvodu této rigorózní práce jsme si vytkli za cíl seznámit vzácného čtenáře alespoň ve stručnosti s přístupem zahraničních právních úprav k právnickým osobám nadačního typu. I přes to, že rozkvět neziskových právnických osob zaznamenal výrazný vývoj zejména v oblasti Spojených států amerických a Kanady, rozhodli jsme se k postihnutí této matérie z pohledu středoevropského. K tomuto rozhodnutí nás vede tradiční rozdělení oblastí práva na anglo-americké a kontinentální. Kontinentální chápání práva vychází z tradic římskoprávních, z jejichž základů vychází i české platné právo. Dalším důvodem pro přidržení se srovnávací analýzy ve středoevropském kontextu je snadnější porozumění této problematice a možné nalezení inspiračních zdrojů pro český právní řád v této oblasti. Volba právních řádů pak padla s ohledem na historický vývoj a těsné sepětí na právní úpravu Rakouska a Spolkové republiky Německa. S ohledem na nově navrhovanou přeshraniční úpravu tzv. Evropské Nadace se též krátce zastavíme u Statutu Evropské Nadace.

10.2 Rakouská právní úprava nadačního práva

Základní soukromoprávní předpis rakouského práva (ABGB) z roku 1811 sám právní poměry nadací neupravuje. Pouze v ustanovení § 646 ABGB se zmiňuje o odlišnosti mezi nadací a fideikomisem. Po období platnosti dvorského dekretu z roku 1841 (Hofdekret z 7. června 1841, JGS 541) dospěl rakouský zákonodárce k přijetí nového rakouského spolkového zákona o nadacích a fondech Bundes – Stiftung – und Fondgesetz, BG z 27. listopadu 1974, BGB1 1975/11.³³⁴ Tato právní úprava dopadá na veřejně prospěšné nadace. Dále pak rakouská právní úprava nadačního práva rozeznává nadace soukromé, pro něž je základním právním pramenem zákon o soukromých nadacích z 14. října 1993, Privatstiftungsgesetz, PSG.³³⁵ Dále pak jednotlivé spolkové

³³⁴ HURDÍK, J. *Problémy nadačního práva*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1994, s. 67.

³³⁵ HUDCOVÁ, Z. *Daňový režim neziskových organizací v ČR a ve vybraných zemích EU*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. Právnická fakulta, 2007, s. 25.

země vydaly své nadační předpisy. Tak svou právní úpravu nadací mají země Voralberg (LGB1 1947/10), Niederösterreich (zákon z 8. července 1976. LGB1 4700-0). Tirol (zákon z 18. května 1977, LGB1 1977/34) a Salzburg (zákon z 16. června 1976, LGB1 1976/70).³³⁶

Veřejnoprávní nadace je považována ve smyslu zákona za trvale věnovaná jmění s právní subjektivitou, jejichž výnosy slouží k plnění obecně prospěšného nebo dobročinného cíle, přičemž nadační jmění musí být dostatečné pro plnění takového nadačního cíle.³³⁷ Rozdíl mezi veřejnoprávními a soukromoprávními nadacemi je z díkce obou zákonů spatřován ve vymezení veřejné prospěšnosti. Zákon o veřejných nadacích rozlišuje účel veřejně (obecně) prospěšný a dobročinný. Taková nadace se v souladu s historickým vývojem zakládá, stejně jako je tomu v právní úpravě ZONNF, dvěma způsoby. Jednak jednáním osob inter vivos a též pořízením pro případ smrti, tj. mortis causa. Pro vznik právnické osoby nadačního typu je v rakouské právní úpravě charakteristická relativně vysoká ingerence státní moci. Toto rozhodnutí náleží nadačnímu úřadu, kterým je v první instanci zemský hejtman (Landeshauptmann).³³⁸ Oproti české právní úpravě pak pro vznik nadace pro případ smrti je zapotřebí nadačního prohlášení ve formě příkazu v poslední vůli. Právní subjektivita spojená se vznikem nadace se v tomto případě nabývá se zpětnou účinností ke dni úmrtí zřizovatele, takže k tomuto dni se stává způsobilým dědicem.

Zřízení soukromé nadace se od posledně provedené novely rakouského nadačního práva jeví jako relativně snadné. Zakladatelem soukromé nadace může být jedna nebo i více fyzických či právnických osob a stejně jako je tomu v právní úpravě ČR je i v Rakousku stanoveno minimální nadační jmění pro soukromé nadace, a to částkou 70 000,- EUR³³⁹, což je v porovnání s minimem vyplývajícím z díkce ZONNF částka vyšší. Soukromoprávní nadace se pak zapisuje do rakouského rejstříku firem.

Pojem veřejné prospěšnosti je v rakouském právu chápán jako čistě daňový pojem. Status veřejné prospěšnosti je pak možné přiznat jak právnickým osobám neziskového charakteru, tak právnickým osobám, které svojí povahou směřují za účelem dosažení zisku. Lze tak shrnout, že pojem veřejné prospěšnosti je v rakouském

³³⁶ HURDÍK, J., TELEČEK, I. *Zákon o nadacích a nadačních fondech*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 298.

³³⁷ *Ibidem*, s. 299.

³³⁸ HURDÍK, J. *Problémy nadačního práva*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1994, s. 69.

³³⁹ Srov. ustanovení § 4 Privatstiftungsgesetz. (Pozn. D.M.).

právu pojmem obecným, který se neváže pouze na neziskové subjekty. Spolkový daňový řád (Die Bundesabgabenordnung) vymezuje účely, které jsou považovány za veřejně prospěšné.³⁴⁰ V případě splnění zákonem stanovených podmínek, může daný subjekt uplatňovat daňová zvýhodnění a ve světle toho se tak jedná o výsostně ekonomickou otázku, která není navázána na právní formu jednotlivých právnických osob. Výše uvedený daňový řád pak za obecně prospěšné účely považuje takové účely, jejichž uskutečňováním je podporována veřejnost a z povahy věci se tak jedná o výčet demonstrativní.

10.3 Německá právní úprava nadačního práva

V německém právu se k právnickým osobám řadí celkem tři kategorie: nadace způsobilé k právním úkonům, korporace s právní subjektivitou (akciová společnost, s. r. o., družstvo a spolek) a vnější společnosti způsobilé k právům (veřejná obchodní společnost, komanditní společnost) a vnější společnosti občanského práva.³⁴¹

Německé nadační právo bylo v roce 2002 nově kodifikováno a modernizováno.³⁴² Smyslem zákona bylo novelizovat příslušná ustanovení v BGB³⁴³ a předpisy o dani darovací a dědické. Současné německé nadační právo je především záležitostí federální právní úpravy, kde nalezneme základní definiční znaky těchto osob. Tak podle novelizovaných ustanovení § 80 odst. 2 a § 81 BGB uznává se nadace za následujících předpokladů jakožto způsobilá k právním úkonům: její stanovy musejí mít určitý minimální obsah (jméno, sídlo, účel, majetek a představenstvo), trvalé a řádné plnění účelu nadace musí být zaručeno, a nadace nesmí ohrožovat veřejné blaho. Z formálního hlediska platí v Německu koncesní systém a nadace se tak stává způsobilou k právním úkonům na základě správního aktu, který byl do poslední provedené novely označován jako povolení a v současné době je označován jako uznání.³⁴⁴

³⁴⁰ HUDCOVÁ, Z. Právní postavení a zdaňování neziskových organizací v České republice ve vybraných zemích Evropské unie. In HUDCOVÁ, Z. *Aktuální otázky vybraných institutů práva neziskového sektoru*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, 2007, s. 11-12.

³⁴¹ SCHMIDT, K. Právnické osoby: vývoj a stav v Německu. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., TICHÝ, L. *Sborník statí z diskusních fór o rekonstrukci občanského práva*. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 285.

³⁴² Srov. Gesetz zur Modernisierung des Stiftungsrechts s účinností k 1. září 2002.

³⁴³ Das Bürgerliches Gesetzbuch.

³⁴⁴ SCHMIDT, K. Právnické osoby: vývoj a stav v Německu. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., TICHÝ, L. *Sborník statí z diskusních fór o rekonstrukci občanského práva*. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 288-289.

Shodně, jako je tomu u právní úpravy rakouské, je v německém zákonodárství řešena otázka veřejné prospěšnosti. Z pohledu nadačního práva je tak možné přiznat status veřejné prospěšnosti subjektům odlišným od nadací. S ohledem na skutečnost, že německá právní úprava nespojuje pojem veřejné prospěšnosti s jednotlivými právními formami právnických osob, je nutné zmínit jako jeden ze subjektů tohoto odvětví (mimo již tradičně hojného výskytu spolků –eingetragenerVerein) též společnost s ručením omezeným (GessellschaftmitbeschränkterHaftung).³⁴⁵ K právnickým osobám neziskového charakteru se však tradičně zařazují nadace (Stiftung). Německé právo chápe pojem veřejné prospěšnosti jako daňové zvýhodnění a obecná prospěšnost je tak zařazována do odvětví práva daňového, když jde ve své podstatě o dodatečnou daňovou výhodu poskytnutou subjektu, který splňuje kritéria veřejné prospěšnosti.³⁴⁶ Německý zákon o daních z příjmu³⁴⁷ ve spojení s daňovým řádem³⁴⁸ definuje pojem veřejné prospěšnosti a jeho aplikace pak slouží k odlišení daňově zvýhodněných subjektů od dalších způsobů zdaňování.³⁴⁹

Tradiční otázka spočívající v právní subjektivitě nadací v jejich původní podobě byla řešena v Německu dokonce Ústavním soudem v Karlsruhe. Tak Ústavní soud přiznal nadacím právo být procesními účastníky řízení o ústavní žalobě (Verfassungsbeschwerde), a to s odůvodněním, že ačkoliv nadace nespočívají na osobní právní pozici žijících a aktivních fyzických osob, v nadacích je zvěčněna právní osobnost nadátora, jehož abstraktní vůle dodává nadaci dostatek právní způsobilosti, která umožňuje nadaci vznést nadační žalobu.³⁵⁰ Tímto vskutku jedinečným a dostatečně přesvědčivým argumentem je tak v německém právu řešena právní způsobilost nadací, jakožto základních subjektů práva neziskového sektoru. Jen pro úplnost dodáváme, že považujeme argumentaci ústavního soudu za přiměřenou, vhodnou a inspirativní pro tradiční chápání těchto entit v kontinentálním pojetí. Odkaz

³⁴⁵ HUDCOVÁ, Z. Právní postavení a zdaňování neziskových organizací v České republice ve vybraných zemích Evropské unie. In HUDCOVÁ, Z. *Aktuální otázky vybraných institutů práva neziskového sektoru*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, 2007, s. 23.

³⁴⁶ SCHMIDT, K. Z diskuse o obecné prospěšnosti. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., TICHÝ, L. *Sborník statí z diskusních fór o rekonstrukci občanského práva*. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 320.

³⁴⁷ Das Körperschaftsteuergesetz.

³⁴⁸ Die Abgabenordnung.

³⁴⁹ HUDCOVÁ, Z. Právní postavení a zdaňování neziskových organizací v České republice ve vybraných zemích Evropské unie. In HUDCOVÁ, Z. *Aktuální otázky vybraných institutů práva neziskového sektoru*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, 2007, s. 20.

³⁵⁰ HURDÍK, J., TELEČEK, I. *Zákon o nadacích a nadačních fonděch*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 316.

na abstraktní vůli nadátora se zdá nejen tezí účelnou, ale zejména myšlenkou, která dostatečně odlišuje právní povahu nadací od ostatních právnických osob soukromého práva a z pohledu propedeutického je tento v uvozovkách řečnický obrat jasným sdělením o jejich právní povaze.

10.4 Evropská nadace

Evropská komise (dále jen „EK“) navrhla ke schválení 8. února 2012 Statut Evropské nadace³⁵¹ a z našeho pohledu se nám zdá v této souvislosti vhodné, abychom se alespoň v krátkosti věnovali v poslední kapitole této rigorózní práce právě nově zaváděné právní úpravě Evropské nadace (European Foundation) a to i přes to, že není v této chvíli platná a účinná. Návrh Statutu Evropské Nadace obsahuje celkem 55 článků. Snaha o zavedení jednotné evropské úpravy nadací se odrazila v zadání k vypracování studie o eventuální možnosti jejího vzniku, kterou vypracoval Institut Maxe Plancka při Univerzitě v Heidelbergu.³⁵² K této otázce proběhly následně ještě dvě veřejné konzultace.

Pro vznik Evropské nadace jako nadace, která by stála vedle jednotlivých národních právních úprav, hovořilo víceméně shodné právní prostředí soukromoprávních nadací ve všech členských státech Unie. Empirické a srovnávací právní analýzy ukázaly, že veřejně prospěšná nadace je jediným typem nadace, která je známá všem členským státům Unie, a zejména také poukázaly na tu skutečnost, že ve většině členských států je to také nejtypičtější její forma. Na základě tohoto zjištění se pak veškeré snahy o zavedení jednotného Statutu Evropské Nadace soustředily na tuto její formu, tj. veřejně prospěšnou nadaci a již od počátku tak nedaly prostor pro zařazení tzv. rodinných nadací do této právní úpravy. Důvodem bylo výjimečné a do jisté míry ojedinělé právní postavení rodinných nadací a neznalost tohoto druhu nadace některým členským státům (např. i právnímu řádu České republiky). Nadace z pohledu Evropské komise sledují obecně prospěšné cíle, které slouží bez rozdílu všem evropským občanům a jsou významné i pro evropské hospodářství.

³⁵¹ Proposal for a Council Regulation on the Statute for a European Foundation (FE). Zdroj dostupný z http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/eufoundation/proposal_en.pdf. (Citováno dne 16. dubna 2012).

³⁵² Feasibility Study on a European Foundation Statute – Final Report, Centre for Social Investment, Max Planck Institute for comparative and international private law, Universität Heidelberg. Zdroj dostupný z http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/eufoundation/feasibilitystudy_en.pdf (Citováno dne 16. dubna 2012).

Hlavním důvodem pro zahájení prací nad Statutem Evropské nadace bylo zjištění, že transakční náklady pro založení a následný rozvoj nadační činnosti jedné nadace (registrované v jednom členském státu), která vstupuje do nadační sféry jiného členského státu, neúměrně navyšují a zatěžují její provoz. Tedy zjištění, že náklady vynaložené na právní poradenství, registraci nadace v jiném členském státě, správní poplatky a jiné poplatky jsou náklady, které by v případě sjednocení právní úpravy do Statutu Evropské Nadace mohly být využity ve prospěch obecně prospěšných cílů jednotlivých nadací, resp. jejich účelů.

Základní myšlenkou je tak ponechání jednotlivých právních úprav nadací, které dosud existují v právních rádech jednotlivých členských států. Ambicí Statutu Evropské nadace tak není potlačení jednotlivých odlišností vyplývajících z různých právních úprav napříč všemi členskými státy, nýbrž myšlenka usnadnění činnosti a snížení nákladů pro takové nadace, jejichž oblast činnosti přesahuje hranice jednoho členského státu. Návrh Statutu Evropské Nadace tak stojí na principu dobrovolnosti. Je jistě na tomto místě vhodné připomenout, že zde existují nejen občanskoprávní bariéry či rozdíly v jednotlivých členských státech, ale též rozdíly daňové. A právě tato fiskální otázka se stala jednou z klíčových otázek při řešení přípravy Statutu Evropské Nadace. Právě proto, že jak jsme si již v této práci několikrát vytkli, je daňová (fiskální) úleva ze strany státu jednou z těch dominantních a charakteristických vlastností všech nadací.

Praktický dopad návrhu Statutu Evropské Nadace spočívá zejména v přiznání právní subjektivity a způsobilosti k právním úkonům ve všech členských státech Unie. Právní subjektivita pak bude vznikat dnem registrace ve členském státě. Navrhovaná právní úprava tak stojí na principu registračním. S tímto principem pak přináší Statut Evropské Nadace vyšší míru právní jistoty za současného snížení nákladů na založení Evropské Nadace. Dále lze očekávat zvýšení kredibility a důvěryhodnosti těchto nadací a potencionální zvýšení ochoty donátorů k jejich podpoře.

Pojmovým znakem každé nadace je její majetkový substrát. Ani Statut Evropské Nadace v tomto nečiní rozdíl a pro vznik požaduje vlastnictví zakládacích aktiv ve výši minimálně 25 000 EUR. V tomto ohledu je navrhovaná úprava Evropské Nadace mírně přísnější než úprava obsažená v ZONNF. Dalším z nezbytných podmínek pro vznik této nadace v souladu s jejím Statutem je prokázání veřejně prospěšného účelu. Veřejně prospěšný účel tak bude hrát jednu z klíčových rolí pro posouzení

možnosti vzniku takové nadace, jelikož již na začátku této podkapitoly jsme nastínili, že návrh nedopadá na tzv. rodinné (osobní) nadace. Tak čl. 5 Statutu vymezuje nikoliv demonstrativním, nýbrž taxativním výčtem tzv. public benefit purpose. Dodejme však pro úplnost, že takto vymezené veřejně prospěšné účely jsou dostatečně široké. Posledním, avšak nikoliv nejméně důležitým aspektem bude přeshraniční rozměr těchto nově vznikajících nadací. Jeho prokázání pak bude *conditio sine qua non* pro přiznání právní subjektivity a způsobilosti k právním úkonům Evropské nadace, resp. pro její samotnou registraci. Evropskou Nadaci pak lze založit jako zcela nový subjekt právních vztahů, tedy založením bez právního předchůdce. Dále pak lze též uvažovat o přeměně již stávající tuzemské (národní) nadace na Evropskou Nadaci nebo eventuálně též sloučením stávajících a tedy existujících nadací.

Shrneme-li v této souvislosti alespoň v krátkosti nejpodstatnější instituty a podmínky zaváděné Statutem Evropské Nadace, pak musíme konstatovat, že Evropská Nadace je z tohoto pohledu

- a) právnickou osobou s právní subjektivitou a způsobilostí k právním úkonům
- b) právnickou osobou s minimálně stanoveným majetkovým substrátem v podobě nadační jistiny ve výši 25 000 EUR
- c) právnickou osobou s dobrovolným vznikem a veřejně prospěšným účelem
- d) právnickou osobou s přeshraničním akcentem.

Budeme-li citovat Komisaře pro vnitřní trh M. Bariera, pak konstatujeme, že je nezbytné podpořit a povzbudit cennou práci, kterou pro evropské občany vykonávají nadace. Je nutné pak zejména odstranit překážky, jež jim brání působit přeshraničně v oblastech jako je výzkum, zdravotnictví a kultura.³⁵³ Na odpověď zda se veškeré tyto cíle podaří splnit, si však budeme muset počkat na jeho platnost, účinnost a zejména praktický dopad v kontextu evropského neziskového sektoru.

³⁵³ Zdroj dostupný z http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/eufoundation/proposal_en.pdf. (Citováno dne 16. dubna 2012).

Závěr

Shrnutí problematiky nadací a nadačních fondů do několika vět, se ve světle současného vývoje a trendu práva neziskového sektoru jeví jako úkol takřka neřešitelný. Omezíme-li se na otázky řešené v této práci, pak zjistíme, že i přes její relativně široký rozsah jsme její téma ani zdaleka nevyčerpali.

Již při výběru daného tématu jsme měli na paměti, že problematika doktrinárního vymezení právnické osoby v podobě nadace bude pro správné pochopení těchto entit stěžejní. Věděli jsme, že se v obecné rovině konstruuje základní definice těchto subjektů jako účelového sdružení majetku nadaného právní subjektivitou. Z takto nastíněného obecného vymezení však v různých situacích vyplývají jednotlivé obtíže spojené právě s tímto zjednodušujícím pohledem na nadace. Vycházejí z toho, pokusili jsme se v úvodních kapitolách o podrobné zachycení právní povahy právnických osob v podobě nadací a posléze nadačních fondů. Z obecného hlediska jsme pak klasifikovali dvě nejvýznamnější teorie o právnických osobách společně s jejich základním vnitřním dělením. Po partii týkající se obecných teorií o právnických osobách jsme přistoupili přímo k nadacím a jejich postavení a chápání z různých teoretických pohledů. K tomuto zamyšlení nás vedla především bohatá meziválečná československá literatura vážící se k danému tématu. Dodejme jen, že ani historický kontext vývoje nadací nebyl v této práci opominut.

Nadace a nadační fondy jsou v současné době v právním úpravě ZONNF relativně detailně upraveny. Přes výhrady spočívající v jednotlivostech je tento právní předpis dosud stabilním prvkem nestabilního právního řádu České republiky. Jeho komplexní charakter byl dán především snahou zákonodárce o napravení nedostatečné právní úpravy z doby před jeho přijetím. Vzhledem k historickému vývoji byla dána nadacím a nadačním fondům právní úprava v samostatném právním předpise. To odpovídalo realitě té doby, když ke komplexnímu řešení celé nové právní úpravy soukromého práva (která by se nepochybně dotkla nadací resp. všech právnických osob) nebyla příznivá ekonomická, společenská a zejména politická situace. Do této fáze se dostáváme až nyní, kdy je již přijat Nový občanský zákoník. Zhodnotíme-li však právní úpravu nadací a nadačních fondů po celou dobu jejich platnosti tj. od roku 1997 do nabytí účinnosti Nového občanského zákoníku (tj. více než 15 let), pak musíme bez dalšího konstatovat, že tato vnesla poměrně jasné vymezení a pravidla fungování obou

těchto entit za současného značného respektování doktrinálních východisek. Nízký počet jejich novelizací je toho zřejmým důkazem.

Jako nestátní neziskové organizace z pohledu teorie nestátního neziskového sektoru pak nadace i nadační fondy splňují její zásadní charakteristiky a konstatujeme tedy, že obě dvě entity jsou v České republice bez větších rozporů považovány za jednu z klíčových prvků občanské společnosti. Občanská společnost je pak tou neprávni, avšak o to více podstatnou podmínkou, která dává živnou půdu pro rozkvět těchto entit společně s občanskými sdruženími a spolky více méně všeho druhu a zaměření.

Z praktického ohledu je pak současná právní úprava v ZONNF dostatečným nosným základem pro další rozvoj nadací a nadačních fondů. Přes některé dílčí nesrovnalosti a nedotaženosti (zvláště v procesní stránce věci) je daný zákon kvalitním předpisem respektujícím v dostatečné míře doktrinální východiska. Naproti tomu zařazení partií o fundacích do nového občanského zákoníku se zdá být jediným správným a současně nezbytným krokem, který povede ve svém důsledku ke stabilizaci a k přehlednosti právních předpisů týkajících se nadací a nadačních fondů, potažmo všech právnických osob. Jiná, odlišná varianta by s největší pravděpodobností udělala více škody než užitku.

Pojem veřejné prospěšnosti je i v současné době klíčovým pojmem pro správné uchopení tak obtížně definovatelného subjektu, jakým nadace a nadační fondy bezesporu jsou. Za relativní nedostatek je možné v současné době označit nemožnost zřízení tzv. rodinných (osobních nadací). Na významu však institut veřejné prospěšnosti nabude s přijetím Nového občanského zákoníku. Rozšíření možnosti využívat daňové a fiskální úlevy se tak rozšíří i mimo subjekty, které tradičně řadíme do sféry nestátního neziskového sektoru. V této souvislosti se domníváme, že se jedná o krok veskrze správný, respektující moderní tendence ve všech evropských právních úpravách.

S ohledem na skutečnost, že nadace a nadační fondy (resp. fundace) jsou v přijatém Novém občanském zákoníku velmi podrobně rozpracovány, domníváme se, že k zaujetí kritického postoje k tomuto předpisu bude nepochybně zapotřebí nabytí praktické zkušenosti s jeho užíváním z řad jeho adresátů. Jsme však přesvědčeni, že i přes jisté počáteční obtíže přinese nový kodex soukromého práva tolikrát zmiňovanou jistotu do právních vztahů, a to nejenom v oblasti právnických osob, resp. fundací.

Seznam zkratek

ZONNF	zák. č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech, ve znění pozdějších předpisů
OZ	zák. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
ObchZ	zák. č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
ZOPS	zák. č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech, ve znění pozdějších předpisů
ZoDP	zák. č. 586/1992 Sb., o daních z příjmu, ve znění pozdějších předpisů
OSŘ	zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
novela ZONNF	zák. č. 158/2010 Sb.
NOZ	zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
ABGB	Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch
PSG	Privatstiftungsgesetz
BG, BGB1	Bundes – Stiftung – und FondGesetz
KSČ	Komunistická strana Československa
ČSSR	Československá socialistická republika
OECD	Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj
NPO	Non Profit Organization
NGO	Non Government Organization
EF	European Foundation

Použitá literatura

I. Monografie, učebnice a komentáře:

- BAKEŠ, M., KARFÍKOVÁ, M., KOTÁB, P., MARKOVÁ, H. a kol. *Finanční právo*. 5. upravené vydání. Praha: C. H. Beck, 2009
- BERAN, K. *Pojem osoby v právu*. Praha: Leges, 2012
- BOGUSZAK, J., ČAPEK, J., GERLOCH, A. *Teorie práva*. Praha: ASPI Publishing, 2004
- BLACKWELLOVA ENCYKLOPEDIIE POLITICKÉHO MYŠLENÍ. 2. vydání. Brno: Barrister and principal, 2000
- DEVEROVÁ, L., PAJAS, P. a kol. *Průvodce neziskovým právem I*. Praha: ICN, o.p.s., 1996
- DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009
- DVOŘÁK, T. *Nadace a nadační fondy*. Text zákona s poznámkami. Praha: ASPI, a. s., 2007
- ELIÁŠ, K. *Kurs obchodního práva – Právnícké osoby jako podnikatelé*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998
- ELIÁŠ, K. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář*. 1. svazek. § 1-487. Praha: Linde, a. s., 2008
- ELIÁŠ, K. *Obchodní společnosti*. Praha: C. H. Beck, 1994
- ELIÁŠ, K., BARTOŠÍKOVÁ, M., POKORNÁ, J. a kol. *Kurs obchodního práva. Právnícké osoby jako podnikatelé*. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005
- ELIÁŠ, K., BEJČEK, J., HAJN, P., JEŽEK, J. a kol. *Kurs obchodního práva. Obecná část. Soutěžní právo*. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007
- ELIÁŠ, K., ZUKLÍNOVÁ, M. *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*. Praha: Linde, a. s., 2001
- FRINTA, O. *Právnícké osoby*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2008
- GERLOCH, A. *Teorie práva*. 5. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009
- HOETZEL, J. *Československé správní právo*. 2. vyd. Praha: Melantrich, 1937
- HOLEJŠOVSKÝ, J. *Obchodní rejstřík a další rejstříky vedené soudy*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003
- HURDÍK, J. *Právnícké osoby a jejich typologie*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009

- HURDÍK, J. *Právnícké osoby (Obecná právní charakteristika)*. Brno: Masarykova Univerzita, 2000
- HURDÍK, J. *Problémy nadačního práva*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1994
- HURDÍK, J., FIALA, J., HRUŠÁKOVÁ, M. *Úvod do soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1997
- HURDÍK, J., KATOLICKÝ, J. *K pojetí právníckých osob*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně, 1992
- HURDÍK, J., LAVICKÝ, P. *Systém zásad soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2010
- HURDÍK, J., TELEC, I. *Zákon o nadacích a nadačních fondech*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998
- HENDRYCH, D. a kol. *Právníký slovník*. 3. podstatně rozšířené vydání. Praha: C. H. Beck, 2009
- HENDRYCH, D. a kol. *Správní právo. Obecná část*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009
- HERMANN-OTAVSKÝ, E. Nadace. In HAVELKA, J. *Slovník veřejného práva československého*. Svazek II. Brno: Rudolf M. Rohrer, 1932
- HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. IV. opravené vydání. Praha: J. OTTO, 1910
- HEYROVSKÝ, L., SOMMER, O., VÁŽNÝ, J. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Díl. 1. 7. vydání. Bratislava: Právníká fakulta Univerzity Komenského v Bratislavě, 1929
- JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 2. vydání. Praha: Leges, 2010
- KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995
- KNAPP, V. *Velké právní systémy (Úvod do srovnávací právní vědy)*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1996
- KUKLÍK, J. a kol. *Vývoj Československého práva 1945 – 1989*. 1. vydání. Praha: Linde, 2008
- MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010

- MASARYKŮV SLOVNÍK NAUČNÝ. Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl VII. Nákladem „Československého kompasu“, Tiskařské a vydav. akc. spol. v Praze, 1933
- MIKEŠ, J., MUZIKÁŘ, L. *Dědické právo v teorii a praxi*. Praha: Leges, 2011
- OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ. Encyklopedie obecných vědomostí. 9. díl. ARGO/PASEKA, 1997
- PELIKÁNOVÁ, I. *Obchodní právo*. I. díl. Praha: ASPI, a. s., 2005
- RONOVSKÁ, K. *Spolkové a nadační právo*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně. Právnická fakulta, 2008
- SALAMON, L.M., ANHEINER, H.K., SOKOLOWSKI, W. and Associates. *The Emerging Sector*. The John Hopkins University Institute for Policy Studies, Baltimore, USA, 1996
- SEDLÁČEK, J. Právnická osoba. In HAVELKA, J. *Slovník veřejného práva československého*. Svazek III. Brno: Rudolf M. Rohrer, 1934
- SELTENREICH, R. a kol. *Dějiny evropského kontinentálního práva*. 3. vydání. Praha: Leges, 2010
- SIMONART, V. *La personnalité morale en droit privé comparé*. Bruylant, Bruxelles, 1995
- SKŘEJPEK, M. *Ius et religio (Právo a náboženství ve starověkém Římě)*. 1. vydání. Pelhřimov: Vydavatelství a tiskárna 999, 1999
- SLÁDEČEK, V. *Obecné správní právo*. 2. vydání. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009
- SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského*. I. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2011
- ŠTENGLOVÁ, I., PLÍVA, S., TOMSA, M. a kol. *Obchodní zákoník*. Komentář. 12. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009
- ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. a kol. *Občanské právo hmotné 1*. 5. jubilejní aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009
- ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. a kol. *Občanské právo hmotné 2*. 5. jubilejní aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009
- ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. a kol. *Občanské právo hmotné 3*. 5. jubilejní aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009

ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009

WINTEROVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. 5. aktualizované vydání doplněné o předpisy evropského práva. Praha: Linde, a. s., 2008

II. Články a časopisecká literatura:

BÁRTA, J. K některým otázkám subjektivity a sukcese právnických osob v platném právu. In *Právník* č. 2/1995

BÁRTA, J. Soumrak neziskových organizací v Čechách. In *Bulletin advokacie* č.2/1996

DEVEROVÁ, L., PAJAS, P. Právní základy fungování neziskového sektoru v ČR. In

FRIČ, P., GOULLI, R. *Neziskový sektor v České republice. Výsledky mezinárodního srovnávacího projektu Johns Hopkins University*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001

DVOŘÁK, T. Přeměny nadací a nadačních fondů, obecně prospěšných společností a spolků. In *Právní fórum* č. 11/2009

ELIÁŠ, K. Charakteristika návrhu nového občanského zákoníku. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., TICHÝ, L. *Sborník statí z diskusních fór o rekonstrukci občanského práva*. Praha: ASPI, a. s., 2006

ELIÁŠ, K. Návrh českého občanského zákoníku: obrat paradigmat. In *Právní rádce* č.1/2010

ELIÁŠ, K. Obchodní rejstřík. In *Právník* č.1/1995

ELIÁŠ, K. Právnícké osoby. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., TICHÝ, L. *Sborník statí z diskusních fór o rekonstrukci občanského práva*. 1. vydání. Praha: ASPI, a. s., 2007

ELIÁŠ, K. Zrušení obchodní společnosti. In *Právník* č. 4/1994

FALDYNA, F. Právnícká osoba a její právní jednání a odpovědnost. In *Právo a podnikání* č. 2/2001

FIALA, J., HURDÍK, J. K Pojetí právnických osob. In *Právník* č. 10/1990

FRIČ, P., ŠILHÁNOVÁ, H. Neziskový sektor v ČR – Shrnutí. In FRIČ, P., GOULLI, R. *Neziskový sektor v České republice. Výsledky mezinárodního srovnávacího projektu Johns Hopkins University*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001

HLADKÁ, M., ŠKARABELOVÁ, S. Nezisková organizace a její vymezení v roli daňového poplatníka. In HUDCOVÁ, Z. a kol. *Aktuální otázky vybraných institutů*

práva neziskového sektoru. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, 2007

HURDÍK, J. Analýza právní úpravy spolků a fundací v návrhu nového občanského zákoníku. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., TICHÝ, L. *Sborník statí z diskusních fór o rekodifikaci občanského práva*. 1. vydání. Praha: ASPI, a. s., 2007

HURDÍK, J. Nadace znovu aktuální. In *Právník* č. 11-12/1995

HURDÍK, J. Právnické osoby – realita nebo fikce?. In *Právní rozhledy* č.3/1999

HURDÍK, J. Relativizace právnických osob. In *Právní obzor* č. 6/2001

KANDA, A. Úvaha o nové koncepci soukromého práva. In *Právník* č. 12/1993

KARFÍKOVÁ, M. Nadace: právní postavení, hospodaření a zdaňování v České republice. In HUDCOVÁ, Z. a kol. *Aktuální otázky vybraných institutů práva neziskového sektoru*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007

KNAPP, V. O právnických osobách. In *Právník* č. 10-11/1995

KNAPP, V. O právu kogentním a dispozitivním. In *Právník* č. 1/1995

KNAPPOVÁ, M. Zřízení nadace závětí. In *Právní praxe* č.1/1995

KRČMÁŘ, J. K osnově československého všeobecného zákoníka občanského. (Směrnice prací v superrevisní komisi). In *Právník* č. 6/1933

MARKOVÁ, H. Fondy a jejich místo v systému finančního hospodaření státu. In *Pocta Stanislavu Plívovi k 75. narozeninám*. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2008

PROCHÁZKA, V. Patnáct let lidové demokracie – vítězství socialismu v Československu. In *Právník* č. 5/1960

RONOVSKÁ, K. K pojetí veřejné prospěšnosti v Evropě. In *Právní fórum* č. 9/2010

RONOVSKÁ, K. Novinky na poli nadačního práva: krok správným směrem. In *Právní fórum* č. 8/2010

RONOVSKÁ, K. Účel nadace a možnosti jeho změny. In *Časopis pro právní vědu a praxi* č. 2/2009

ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. Komentář k čs. o.o.z.. Díl. I. Praha, 1935. In KNAPP, V. O právnických osobách. In *Právník* č. 10-11/1995

SALAMON, L. M. *Rozsah a zdůvodnění neprofitního sektoru. Poučení ze západních zkušeností*. Maryland: The Agency for International Development, 1992

SALAMON, L.M., ANHEINER, H.K. Definding of the Nonprofit Sector. A Gross National Analysis. Manchester University Press, 1997. In ŠKARABELOVÁ, S. a kol.

Když se řekne nezisková organizace: příručka pro zastupitele krajů, měst a obcí. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2002

SEDLÁČEK, J. Právní osoba. Legislativní problém občanského zákoníku. In *Právník* č. 11/1933

SCHMIDT, K. Právní osoby: vývoj a stav v Německu. In ŠVESTKA, J., et al. *Sborník statí z diskusních fór o rekodifikaci občanského práva.* 1. vyd. Praha: ASPI, a. s., 2007

SCHMIDT, A. Z diskuse k ZOULÍK, F. Obecné úvahy nad koncepcí právnických osob v návrhu nového občanského zákoníku. In ŠVESTKA, J. et al. *Sborník statí z diskusních fór o rekodifikaci občanského práva.* 1. vyd. Praha: ASPI, a. s., 2007

TELEC, I. Adaptace a transformace nadací. In *Právní praxe v podnikání* č. 6/1998

TELEC, I. Právně politické aspekty nadačního práva. In *Právní rozhledy* č. 4/1995

TELEC, I. Pojetí statusu veřejné prospěšnosti v návrhu nového občanského zákoníku.

In *Sborník příspěvků z konference k připravované rekodifikaci občanského zákoníku z 30. 11. – 1. 12. 2005.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006

TŮMA, O. Dějiny neziskového sektoru v Českých zemích. In FRIČ, P., GOULLI, R. *Neziskový sektor v České republice. Výsledky mezinárodního srovnávacího projektu Johns Hopkins University.* Praha: Eurolex Bohemia, 2001

VANĚK, M. Historie neziskového sektoru v českých zemích. Poválečný stav. In FRIČ, P., GOULLI, R. *Neziskový sektor v České republice. Výsledky mezinárodního srovnávacího projektu Johns Hopkins University.* Praha: Eurolex Bohemia, 2001

VESELÝ, J. Bude nový zákon o nadacích přínosem pro nadační praxi? In *Právní rozhledy* č. 1/1998

VESELÝ, J. Nadace a úvahy nad návrhem zákona o nadacích. In *Obchodní právo* č. 11/1996

WEYR, F. *Theorie práva.* 2. díl. Brno – Praha, 1936, s. 112-116. In WEINBERGER, O., KUBEŠ, V. *Brněnská škola právní teorie (normativní teorie).* Praha: Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, 2003

ZOULÍK, F. Obecné úvahy nad koncepcí právnických osob v návrhu nového občanského zákoníku. In ŠVESTKA, J. et al. *Sborník statí z diskusních fór o rekodifikaci občanského práva.* 1. vyd. Praha: ASPI, a. s., 2007

III. Soudní rozhodnutí:

Česko. Ústavní soud. Nález Ústavního soudu ČR č. 147/1998 Sb. ÚS, sv. 12.

Česko. Nejvyšší soud. Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. dubna 1998 sp. zn. Cpjn 68/97.

IV. Ostatní zdroje:

http://www.hlavkovanadace.cz/o_nadaci.php.

<http://www.psp.cz/eknih/1996ps/stenprot/012schuz/s012023.htm>.

Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR. II. volební období (1996-1998). Parlamentní tisk č. 38/0. Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 227/1997 Sb. II. Zvláštní část. K § 7.

Zdroj dostupný z <http://www.psp.cz/eknih/1996ps/tisky/t003800b.htm>.

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu občanského zákoníku. Zdroj dostupný z

<http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>.

http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/eufoundation/proposal_en.pdf.

http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/eufoundation/feasibilitystudy_en.pdf

Resumé

Tato rigorózní práce s názvem Nadace a nadační fond je rozdělena do celkem 10 -ti kapitol a celkový její rozsah se ustálil na 124 normostranách čistého textu. Jejím cílem bylo zachycení jedné z nejtypičtější právnické osoby – nadace a nadačního fondu, zejména z doktrinálního a teoretického hlediska.

Úvodní kapitola je věnována rozdělení právnických osob s ohledem na jejich teoretické třídění na právnické osoby veřejného a soukromého práva. Současně je dále zaměřena na podrobné teoretické rozpracování a vymezení pojmových znaků jednotlivých soukromoprávních entit. Celá úvodní kapitola je pak provázána otázkami týkajícími se celkové koncepce právnických osob z pohledu jejich nejvýznamnějších teorií, tj. teorie fikce a teorie reálné svazové osobnosti.

V druhé kapitole jsme se pokusili o historický pohled na vývoj nadací. Přes úvodní výklady zasazené do období římského práva jsme se u vývoje těchto entit zastavili u kodifikačních prací 19. století (zejména ABGB). Neopomněli jsme ani vznik československého právního řádu a přes výklad pojednávající o potlačení nadačního práva v období druhé poloviny 20. století jsme jej ukončili v období po roce 1989.

Třetí kapitola pojednává o teorii neziskového sektoru, když za stěžejní pro tuto práci považujeme vymezení entit, které jsou obecně definovány a považovány za subjekty nestátního neziskového sektoru ve smyslu definice autorů Salamona a Anheinerja. Dále je v této kapitole rozebrán pojem obecné (veřejné) prospěšnosti, který v současné době nabývá na významu.

Obsahem čtvrté kapitoly je vymezení základních pojmových znaků nadací a nadačních fondů a nalezení jejich shodných a rozdílných prvků s ohledem na platnou právní úpravu obsaženou v ZONNF.

Pátá kapitola pak akcentuje nejen hmotněprávní, ale též procesní otázky založení, resp. zřízení a vzniku nadací a nadačních fondů. Z obecného hlediska jsou pak vymezeny různé způsoby postavení státu k otázce registrace právnických osob. Konkrétně ve vztahu k nadacím a nadačním fondům jsou popsány dva způsoby zřízení nadací a nadačních fondů - inter vivos a mortis causa. Obsahem páté kapitoly jsou dále formální náležitosti zakladatelských dokumentů, rejstříkové řízení a otázky spojené s ručením za závazky nadace a nadačních fondů.

V šesté kapitole se setkáváme naopak se zrušením a zánikem nadací. Pozornost je pak věnována též přeměnám těchto entit ve smyslu poslední provedené novely ZONNF.

Sedmá kapitola obsahuje pojednání o vnitřních orgánech právnických osob. Ve vztahu k nadacím a nadačním fondům se pak jedná o působnost, vznik a zánik členství ve správních a dozorčích radách těchto entit.

Osmá kapitola se věnuje právnímu postavení majetku nadace a nadačnímu fondu, dále pak jejich činnostmi a hospodaření.

Devátá kapitola pojednává o nové koncepci v nově přijatém soukromoprávním kodexu všech právnických osob, s významným přihlédnutím k nadacím, resp. k fundacím a nově zaváděnému institutu svěřenského fondu.

Desátá závěrečná kapitola se věnuje inspiračním zdrojům v zahraničních právních řádech nadačního práva, zejména v Německu a Rakousku. Závěrem je též pojednáno o nově se tvořícím institutu evropského práva tzv. Evropské nadaci.

Abstract

This rigorous thesis titled Foundation and benevolent fund is divided into ten chapters and its extent has reached one hundred and twenty-four standard pages of plain text. The aim was to describe one of the most typical legal person i.e. foundation and benevolent fund from doctrinal as well from theoretic point of view.

Opening chapter is dealing with division of legal persons concerning their theoretical classification between legal persons of private law and legal persons of public law. Simultaneously the chapter is aimed at detailed elaboration and specification of conceptual characteristic of entities of private law. The entire opening chapter is interconnected with issues related to general conception of legal persons from the point of view of the most significant theories i.e. theory of fiction and theory of real united entities.

In second chapter we have essayed to describe historical perspectives of development of foundation. Regarding historical perspectives we have started from the historical background of Roman law period and we have reached the codification works set in 19th century (in particular ABGB). Establishment of Czechoslovakian legal system was not omitted either and through the presentation dealing with repression of foundation law in the period on second half of the 20th century we have ended our presentation in the post 1989 period.

The third chapter is dealing with theory of non-profit sector, whereas, for the purposes of this thesis, a specification of entities considered and defined as subjects of non-state and non-profit sector as per definitions of authors Salamon and Anheiner, is believed to be crucial. Furthermore, in this chapter, the concept of public benefit purpose which nowadays grows in its importance is herein analysed.

The subject matter of fourth chapter is specification of basic conceptual characteristic of Foundation and benevolent fund and noticing of their identical and differences with respect to the valid legislation contained in ZONNF.

The fifth chapter stresses not only substantive but also procedural issues of establishment or as the case may be forming of foundation and benevolent fund. Subsequently various method of state position regarding the issue of registration of legal persons are elaborated. Two methods of establishment of Foundation and benevolent fund are specifically dealt with – inter vivos and mortis causa.

In sixth chapter we are confronted with dissolution and liquidation of foundation. The attention is brought to a transformation of such entities in the sense of last amendment of ZONNF.

The seventh chapter deals with internal bodies of legal persons. Specifically in relation to Foundation and benevolent fund, rise of membership and extinction of membership in board of directors and supervisory board is elaborated.

The eight chapter is concerned with legal status of property of Foundation and benevolent fund as well as with its activities and management.

The ninth chapter deals with new conception passed by new code of private law regarding all legal persons, with significant regard to the Foundation and benevolent fund and to newly introduced trust fund.

The tenth and last chapter is concerned with sources of inspiration found in foreign legal systems with respect to foundation law, in particular the legal system of Germany and Austria. Conclusion is dedicated to emerging institute of European law – European foundation.

Název práce v českém jazyce

Nadace a nadační fond

Klíčová slova v českém jazyce

Nadace a nadační fond, občanské právo, právnické osoby

Název práce v anglickém jazyce

Foundation and benevolent fund

Klíčová slova v anglickém jazyce

Foundation and benevolent fund, civil law, legal entities